

PETRU BONA

**SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ
A ȚĂRANILOR ROMÂNI
PE DOMENIUL EPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE
DE ORADEA
(1800-1848)**

Oradea, 1997

PETRU BONA

SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ
A ȚĂRANILOR ROMÂNI
PE DOMENIUL
EPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE
DE ORADEA
(1800—1848)

PETRU BONA

**SITUAȚIA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ
A ȚĂRANILOR ROMÂNI
PE DOMENIUL EPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE
DE ORADEA
(1800-1848)**

**Editura Imprimeriei de Vest,
Oradea, 1997**

ISBN 973-9329-01-2

Cuvânt înainte

Studierea domeniilor ecleziastice din patria noastră în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sub aspectele social-economice, este una dintre problemele cele mai puțin cercetate până în prezent. Cu excepția unor lucrări de mici proporții și care se referă tangențial la problematica complexă a unui astfel de domeniu — problema în sine a rămas nestudiată în istoriografia noastră.

Lucrarea de față își propune să analizeze unul dintre domeniile Episcopiei și anume domeniul Tinca — component al marelui domeniu al Episcopiei Romano-Catolice de Oradea — așa cum se desprinde el din materialele de arhivă ce ne-au stat la dispoziție; fără a avea pretenția de a fi epuizat toate aspectele problemei unui domeniu ecleziastic din părțile vestice ale țării noastre.

Lucrarea a fost elaborată, pe baza, în primul rând al materialului arhivistic păstrat la Arhivele Statului — filiala Bihor, al Fondului de documente al Prefecturii județului Bihor și în mod deosebit al Episcopiei Romano-Catolice de Oradea, ce cuprinde două mari categorii de acte rezultate din principalele laturi de activitate a Episcopiei și anume: actele emise de Episcopie în calitate de for ecleziastic și actele emise în calitate de stăpân feudal.

Din categoria celor șase serii distincte ale actelor emise de Episcopie ca for ecleziastic se remarcă prin importanța lor deosebită documentele din categoria „Publico Ecclesiastico“ cuprinzând anii 1694—1945, „Fundaționalia secularis“ (1727—1944) și „Litteraria“ (1754—1945).

Actele emise de Episcopie în calitate de stăpân feudal sunt constituite în două serii: 1) Acte economice (1633—1959) și 2) Acte juridice (1336—1905). În această ultimă categorie de acte intră toate documentele rezultate din activitatea scaunului de judecată al Episcopiei. În funcție de cauzele dezbătute în fața scaunului de judecată, aceste acte au fost grupate astfel:

— cauzele privind drepturile inalienabile ale Episcopiei (1336—1386); cauze orfanale (1770—1846); cauze civile (1717—1847); hotăr-

nicii (1718—1871); caducităţi (1751—1842); cauze criminale (1728—1810).

Documentele cuprinzând cauzele civile și cauzele criminale permit cunoașterea, chiar dacă incomplet a situației generale a maselor țărănești, a nemulțumirilor generate de formele diverse de exploatare la care era supusă din partea stăpânului de pământ și a slujbașilor acestuia.

Fondul Episcopiei Romano-Catolice, mai cuprinde și un număr considerabil de registre, instrumente de evidență, registre de procese verbale, registre de intrare-ieșire a actelor diferitelor oficii, precum și registre cu caracter economic propriu-zis.

Seria actelor economice ale Episcopiei cuprinde cel mai mare volum de documente. Menționăm prin importanța lor, problemele referitoare la socotelile Casei generale a Episcopiei, socotelile frumentariatului de la Oradea, socotelile provizoratului Tinca, socotelile șpanatelor Tinca, Ianoșda și Lăzăreni, extrasele financiare după socotelile tuturor oficiilor economice, registre ale scaunului economic al Episcopiei. Aceste documente deși, și ele incomplete cronologic, furnizează date prețioase privind producția de pe domenii, diferitele forme de valorificare a produselor, formele de exploatare ale pădurilor. De asemenea din conținutul lor se poate desprinde mecanismul perceperii obligațiilor urbariale, situația materială a țăranimii de pe domeniu, arendarea sau răscumpărarea diferitelor obligații, repararea și întreținerea clădirilor domeniiale. Alte documente se referă la defrișarea, dimensionarea și popularea prediilor de pe domeniu, conscrieri urbariale și jurnale de robotă ale localităților și șpanatelor, situații privind evidența iobagilor fugiți și a pământurilor părăsite, drepturi de pășunat și arendarea pășunilor, registrele de dijmă ale localităților, procesele împotriva celor care refuză dijma. Numeroase documente se referă apoi la creșterea animalelor de pe domeniu, la administrarea pivnițelor domeniiale, situația pământului alodial, instrucțiuni pentru oficialii domeniiali.

Registrele de socoteli a producției și a dijmei cuprind în cele 46 de rubrici: însămânțările de primăvară și toamnă, producția aproximativă scântată și producția propriu-zisă obținută pe fiecare gospodărie țărănească, cantitatea de grâu, orz, porumb, ovăz și alte produse ce reveneau Episcopiei ca nonă și dijmă. Însămânțările sunt socotite în Metrete de Pojon (MP), iar producția în cruci, snopi și clăi. Aceste date se pot urmări pentru anumiți ani și pentru anumite localități și în registrele de dijmă centralizate pe fiecare șpanat în parte și apoi la provizorat. În alte documente se precizează și cantitatea de materiale de construcție (scânduri, traverse, căzi, butoaie,

var, cărămizi și unelte agricole depozitate în magaziiile șpanatelor și provizoratului.

Tabelele centralizatoare de nonă și dijmă pe șpanat și provizorat cuprind în 16 rubrici: denumirea localității, felul produselor, proba recoltei, situația după treieris cantitatea ce revine Episcopiei comparativ cu anii anteriori și cu ceea ce s-a realizat și, în final, o rubrică în care se totalizează întreaga situație pe șpanat sau provizorat.

Alte tabele cuprind separat și numai pentru anumiți ani producția de porumb, cânepă și dovleci obținută în satele provizoratului, precum și sumele de bani obținute din vânzarea acestor produse.

Urbariile localităților sunt izvoare importante pentru precizarea raporturilor feudale din cadrul domeniului. Ele ne înfățișează precis conținutul uman și material existent la un moment dat în localitatea cercetată. Aproape fiecare localitate studiată are conscrierea urbarială întocmită anual, încât din studierea acesteia ne putem face o imagine clară asupra puterii economice a celor 21 de state și de aici a întregului domeniu. Cele 48 de rubrici cuprind numele și prenumele locuitorilor cap de familie, categoria acestora, mărimea globală a sesiei fără însă a se preciza componentele ei, animalele de care dispun țărani dependenti, obligațiile urbariale, censul, arendările morile, presele de ulei, sumele provenite în bani. În finalul celor mai multe conscripții urbariale se precizează cu numele țărani scutiți de obligații, precum și sumele provenite din arenda monopolurilor feudale.

Registrul de Socoli al Casei Generale, cuprinde în prima parte stanțele de plată din anii precedenți întocmirii registrului, censul, arendările și taxele percepute în anii întocmirii acestuia pentru aproape fiecare posesiune în parte, răscumpărările de robotă, apoi o totalizare calendaristică cu sumele obținute de stăpânul feudal, iar în partea a treia a Registrului sunt trecuți slujbașii întregului domeniu cu precizarea funcției și sumele plătite drept salariu.

Pentru elaborarea lucrării am folosit și un important număr de contracte de arendă. Aceste contracte se referă în primul rând la arenda morilor de pe Crișul Negru, a manufacturii de potasă din Tincă, a joagărului din Cociuba, a cârciumelor domeniiale.

Jurnalele de robotă au o importanță deosebită, din ele putem cunoaște numărul de zile de robotă cu animalele și palmele efectuate dar și locul unde se presta robotă: la diferite munci, în predii, în promontoriile de vii, la construcția de poduri și edificii, la tăiat și transportat lemne pentru manufacturi și cărămidării. De aici se desprinde și numărul mare de zile de robotă neefectuate, care asociate cu datele furnizate de documentele juridice ne-au dat posibilitatea să cunoaștem cauzele care au generat diferitele forme ale lup-

tei de clasă din satele domeniului Tinca la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Alte izvoare cercetate au fost cele aflate la Arhivele Statului din Viena, dar documentele cu referire specială la această parte a Bihorului și pentru această perioadă, care fac obiectul prezentei lucrări sunt în număr mic. Harta domeniului însă este de o mare importanță, datorită faptului că a fost întocmită în perioada pe care o cercetăm și cuprinde amănunțit descrierea întinderii tuturor posesiunilor.

Cu problemele social-economice a acestei perioade s-au mai ocupat și alți istorici, lucrările cărora ne-au fost de un real folos. Astfel lucrarea lui I. Kovacs „Desființarea relațiilor feudale în Transilvania” (Cluj, 1973), în special capitolul ce se referă la „Situatia social agrară a Transilvaniei înaintea revoluției de la 1848”; stabilește unele elemente esențiale privitoare la Bihor, apoi lucrarea Mariei Roșca-Rozen „Exploatarea domeniului conților Banffy din Bonțida (jud. Cluj) în perioada de trecere de la feudalism la capitalist (1780—1820)”, mi-a fost de un folos deosebit prin problematica și modul de tratare a aspectelor social-agarare a unui domeniu laic din Transilvania.

Problema antrenării domeniilor feudale în economia de piață și urmările acesteia au fost analizate și de L. Botezan în „Contribuții la studiul problemei agrare din comitatele Transilvaniei în perioada 1785—1820”.

Dintre lucrările străine consultate amintim aceea a lui Trocsányi Zsolt „Istoria țărănimii din Transilvania (1790—1848)”, Budapesta 1956, lucrarea lui Ravasz János „Economia domeniului Sárospatak din prima jumătate a secolului al XVIII-lea”, ce se refera la aspectele cele mai importante ale vieții domeniului feudal.

Materialul inedit, deși vast prin problematică, dar incomplet uneori nu ne-a permis să lămurim și să prezentăm sub toate aspectele acest domeniu ecleziastic din Bihor în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Studiul a fost redactat în 1975, de atunci și până azi au apărut mai multe lucrări cu caracter social-economic referitoare la Bihor, dar din motive ușor de înțeles, tipărirea unei părți din lucrare am realizat-o doar acum.

Doresc în încheiere să mulțumesc regretatului prof. univ. dr. doc. Mihail Dan și deopotrivă colegilor de la Arhivele Statului din Oradea, A. Popovici și A. Ilea, fără sprijinul cărora studiul nu ar fi fost finalizat.

dr. PETRU BONA

Capitolul I

Organizarea unui domeniu al episcopiei: (Domeniul Tinca)

În secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea continuă în Transilvania procesul formării marilor latifundii feudale. Este perioada când se acumulează în mâna unor latifundiați suprafețe considerabile de pământ, formându-se mari latifundii concentrate mai ales în comitatele Bihor, Arad și Satu Mare. Pe aceste domenii, gospodărirea cu caracter capitalist s-a bucurat de condiții mai favorabile de dezvoltare decât pe teritoriul Transilvaniei propriu-zise, unde nu s-au format mari latifundii concentrate și dirijate dintr-un centru. Majoritatea satelor iobăgești de aici se aflau în proprietatea mai multor posesori¹. Domeniul feudal trecea în această perioadă printr-un proces de evidentă transformare, determinat de atragerea lui în economia de piață.

Dezvoltarea micii producții de mărfuri a determinat transformarea domeniului feudal bazat pe ideea de subzistență într-o mare întreprindere agricolă, în vederea vânzării produselor pe piața internă și externă. Transformându-se treptat într-un complex economic, domeniul se transformă și în ceea ce privește organizarea lui, structural chiar.

Episcopia Romano-Catolică din Oradea era posesoarea celui mai mare domeniu feudal din comitat și unul din cele mai mari din Transilvania. Format de-a lungul mai multor secole, ajunge să cuprindă la 1552, o parte din orașul Oradea, 95 de localități în comitatul Bihor și aproximativ 1 000 de părți cuprinse sub denumirea generică de pertinențele Beiuș, Beliu și Carand².

Ocupația habsburgică din Transilvania (1551—1556) a însemnat noi neajunsuri pentru țară și a oferit nobililor din partida filo-germană prilejul de a se întări și mai mult³. În aceste împrejurări, după

întoarcerea reginei Isabella în Transilvania se convoacă dieta de la Cluj din 24 noiembrie 1556 care hotărâse trecerea tuturor bunurilor ecleziastice în proprietatea fiscoșului Transilvaniei. La 1557, Toma Varkocs⁴ a ocupat Oradea și a confiscat toate bunurile episcopiei, capitlului, ordinelor religioase și ale parohiilor. În Dieta de la Turda din 10 martie 1556 s-a decretat expulzarea capitlului din Oradea, dacă membrii acestuia refuză să treacă la protestantism⁵.

Până la 1660, când Oradea a fost ocupată de turci, posesiunile din domeniul Episcopiei Romano-Catolice au rămas în proprietatea regilor Ungariei, a principilor Transilvaniei și temporar în proprietatea împăraților Austriei — administrate fiind de provizorul cetății Oradea⁶. În această perioadă multe posesiuni au fost donate sau vândute unor alți proprietari de pământ. După ce Oradea a fost ocupată de turci⁷, aproape tot domeniul Episcopiei a fost cuprins în pașalâcul de Oradea.

Căderea principatului Transilvaniei sub habsburgi⁸, a determinat Episcopia și Capitlul să înceapă acțiunile pentru redobândirea vechilor proprietăți. Regimul habsburgic care urmărea consolidarea catolicismului în Transilvania sprijină episcopul în demersurile sale. Astfel la 1693 împăratul Leopold I⁹ dă un rescript imperial prin care hotărâște ca toate bunurile care aparținuseră odinioară Episcopiei sau capitlului și care se găseau înscrise în *Liber regius* din 1552¹⁰ să le fie restituite. Punerea în aplicare a acestei hotărâri s-a lovit însă de multe greutăți. Era greu de stabilit cu precizie care au fost proprietățile, apoi marii feudali care stăpâneau foste domenii episcopale și capitulare nu erau dispuși să le cedeze. Împotrivire au manifestat și orașele, care devenite libere își apărau privilegiile câștigate. Episcopia a reușit în prima jumătate a secolului al XVIII-lea să-și redobândească vechile proprietăți din comitat, dar nici una din proprietățile situate în afara comitatului.

Organizarea domeniului a fost una din problemele importante din secolul XVIII și prima jumătate a secolului al XIX-lea care a stat în atenția Episcopiei ca stăpân feudal.

Dacă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea prevalează lupta pentru reconstituirea vechilor posesiuni, începând cu a doua jumătate a acestui secol și prima jumătate a secolului al XIX-lea, organizarea rațională în vederea creșterii producției agricole se dovedește a fi pe primul plan. Este pericada când trecerea la producția de măr-furi este evidentă mai ales pe marele domenii.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, domeniul Episcopiei cuprindea: 8 târguri, 157 sate întregi, 6 posesiuni parțiale, 43 de predii întregi, o jumătate de prediu și un teren nisipos.¹¹ La

rândul lui marele domeniu era împărțit în 4 domenii mai mici după cum urmează:

— *domeniul de Oradea*, care cuprindea 5 târguri (Biharea, Cetariu, Episcopia Bihor, Olosig, Oradea-Vest), 33 de sate întregi, 6 posesiuni parțiale, 27 de predii și un teren nisipos¹².

Ca așezare geografică acest domeniu cuprindea jumătatea de nord a Câmpiei Crișurilor, Câmpia Barcăului, iar o parte se întindea sub forma unei punți pe Crișul Negru până în zona defileului de la Borz—Șoimi. Domeniul cuprindea de asemenea toate dealurile piemontane dintre Oradea și Tinca. Din totalul posesiunilor domeniului de Oradea pe teritoriul actual al patriei noastre se găsesc: 5 târguri, 12 de sate întregi, 5 posesiuni parțiale, 25 de predii și terenul nisipos localizat între Oradea-Vest și Oșorhei. Pe teritoriul Ungariei se găsesc patru posesiuni întregi, o posesiune parțială și 2 predii.

— *domeniul de Beiuș* se compunea din: târgul Beiuș, 70 de sate și un prediu, care în această perioadă va fi populat și va da naștere la satul Holod de azi. Acest domeniu era concentrat în jurul Beiușului. Prin decretul imperial din 1781 al împăratului Iosif al II-lea¹³. Domeniul Beiuș a fost donat Episcopiei Greco-Catolice înființată la 1777¹⁴.

— *domeniul Vașcău* cuprindea târgul Vașcău și 28 de sate concentrate în jurul târgului.

— *domeniul Beliu*, cuprindea târgul Beliu, 26 de sate și 16 predii¹⁵. Din totalul prediilor s-au transformat în posesiuni Bochia, Ho-dișel, Mocirla, Clit, Susag și Voivodești.

Datorită întinderii, cât și pentru bunul mers al economiei domeniului, Episcopia a fost preocupată continuu de buna organizare, așa se și explică împărțirea domeniului în patru unități distincte. De asemenea cele patru domenii la rândul lor au fost organizate în șpanate¹⁶ și clavigerate¹⁷.

La începutul secolului al XIX-lea domeniul de Oradea se compunea din două provizorate¹⁸, de Oradea și de Biharea, la care se adaugă în 1830 provizoratul de Tinca (până la această dată posesiunile fiind organizate în șpanate). Din punct de vedere al componenței provizoratul de Oradea cuprindea șpanatul Oradea cu șase posesiuni și un prediu, șpanatul Nojorid cu cinci posesiuni și un prediu, șpanatul Giriș cu o posesiune și un prediu și șpanatul Mező-Keresztes cu trei posesiuni. Provizoratul cuprindea clavigeratele Biharea, Cetariu, Sântimreu și șpanatele de Buduslău, șpanatul de Bărând (azi în Ungaria) și șpanatul de Pocsey (în Ungaria)¹⁹.

Provizoratul Tinca înființat în 1830 cuprindea șpanatul Tinca cu 11 posesiuni (Tinca, Belfir, Cociuba, Râpa, Fonău, Oșand, Ginta, Căpâlna, Săldăbagiu Mic, Dumbrava), șpanatul Lăzăreni cu 7 posesiuni (Lăzăreni, Gepiș, Calea Mare, Dicănești, Incești, Gruilung, Miheleu) și șpanatul de Ianoșda cu 3 posesiuni (Ianoșda, Tulca, Husasăul de Tinca) și 10 predii.

În 1835 se creează în cadrul acestui provizorat încă un șpanat cel de Săldăbagiu Mic care ia din șpanatul Tinca 5 posesiuni (Căpâlna, Ginta, Dumbrava, Săldăbagiu Mic și Valea Mare de Codru)²⁰.

Se poate observa că în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Episcopia Romano-Catolică era preocupată continuu de o cât mai bună organizare a domeniului, urmărind ca șpanatul să devină celula economică de bază în exploatarea pământului și a țăranilor dependenți, în creșterea productivității muncii, a achitării obligațiilor la timp.

În cadrul șpanatelor sub dependența șpanilor sau a provizorului mai existau clavigeratele și frumentariatele²¹.

Clavigeratele erau profilate pe depozitarea și distribuirea băuturilor, de aceea au fost înființate în marile centre viticole ale domeniilor ca: Oradea, Episcopia Bihor în cadrul șpanatului de Oradea, iar Cetariu și Sântimreu erau autonome cu atribuții și de șpanate.

Frumentariatele erau mari centre de depozitare a cerealelor și a altor produse obținute pe domeniul Episcopiei.

În cadrul domeniului de Oradea, provizoratul Tinca avea un rol însemnat. Aceasta se poate constata atât din studierea întinderii pe teren a posesiunilor²², a numărului de case și din tabelele de dijmă și a celorlalte obligații la care erau supuși țăranii dependenți²³.

Din punct de vedere a străngerii dijmelor de pe domeniile Episcopiei și de pe cele 127 de posesiuni laicale, întreg domeniul de Oradea era împărțit în 5 districte. În cadrul domeniului la provizoratul din Tinca intrau dijmele și din următoarele posesiuni laicale: Girișul Negru, Birtin, Ant, Arpășel, Batăr, Boiu, Căuașd, Ciumeghi, Homorogul Român, Salonta, Tămașda, Tăut și Sarkad (în Ungaria)²⁴.

În fruntea provizoratului de Tinca se găsea provizorul care avea atribuții: economice, administrative și judecătorești. El coordona și răspundea de buna funcționare a provizoratului, fiind un om de încredere al stăpânului de pământ în domeniul respectiv. Dintre atribuțiile sale se remarcă cele legate de agricultura pământului alodial și al iobagilor, asolamentele, sortimentele de cereale cultivate, speciile de animale ce se creșteau pe domeniul respectiv, producția și

productivitatea muncii, administrarea veniturilor, administrarea cârciumilor domeniiale, întreținerea și defrișarea pădurilor, administrarea robotelor, a morilor domeniiale, a preselor de ulei, a manufacturii de potasă, precum și numirea personalului din subordine. Provizorul transfera o parte din atribuțiile sale șpanilor din subordine.

Pe lângă oficiul provizoratului se găseau hambare, pivnițe, coțe, grajduri, șuri pentru depozitarea produselor de pe pământul alodial precum și din obligațiile țăranilor dependenți din posesiunile provizoratului.

La provizorat se încasa cenzul, veniturile din arendarea nonei și venituri din vânzări. O parte din venituri se vărsau la casa perceptorală de la Oradea, iar o altă parte se folosea pentru necesitățile provizoratului; cum ar fi: plata în natură și în bani a slujbașilor²⁵, procurarea unor materiale de construcții, cazane pentru fiert țuică, confecționarea uneltelor agricole, repararea drumurilor.

Prin registrele de intrări și ieșiri fiecare provizorat ținea o evidență clară a tuturor bunurilor percepute, a celor distribuite în alte părți ale domeniului sau date drept plată în natura slujbașilor. Trebuie subliniat faptul că în prima jumătate a secolului al XIX-lea, provizoratul din Tinca avea un număr destul de mare de slujbași: un provizor, trei șpani, un adjunct al inspectorului pădurilor, cârciumari care arendau cârciumile domeniiale, 19 paznici de câmp, 28 paznici de păduri, un haidon al provizorului, haidoni domeniiali. La aceștia se adaugă arendașii preselor de ulei, arendașul atelierului (manufatura) de potasă, arendașii atelierelor de olărit și arendașii morilor de apă²⁶.

Șpanatul reprezenta celula organizatorică cea mai restrânsă. Numărul satelor cuprinse într-un șpanat era variabil în funcție de mărimea satelor, de puterea lor economică, iar centrul se găsea în satul cu cel mai mare potențial economic.

Șpanul avea în atribuțiile sale supravegherea directă a modului în care iobagii satelor aparținătoare își îndeplineau obligațiile de robotă și daturilor, grija ogoarelor, a recoltei, cositul fânului etc. Se ținea evidența zilelor de robotă cu vitele și cu palmele centralizate pe sate²⁷. Registrele de evidență ne permit să urmărim modul în care funcționa o astfel de unitate administrativă. Șpanul ținea evidența intrărilor de produse și proveniența lor, modul în care erau distribuite o parte a produselor destinate acoperirii necesarului pe domeniu. Toate tabelele cu socoteli se întocmeau trimestrial și se înaintau la exactorat²⁸, însoțite de chitanțe și contrachitanțe, iar banii lichizi erau vărsați receptorului general²⁹ în fiecare lună.

O cantitate mare de produse era transportată la depozitele provizoratului și la frumentariatul de la Oradea, pentru a fi comercializată. Obligațiile de transport ale iobagilor erau urmărite cu atenție și controlate.

Șpanii erau convocați în ședințe economice în fiecare săptămână, hotărârile fiind luate cu majoritate de voturi și consemnându-se în procesele verbale. Acestea erau păstrate la exactori ce aveau obligația ca toate hotărârile luate să fie cunoscute de prefectul bunurilor episcopiei pentru a le ratifica și a le comunica în scris oficialilor. Pentru ca cererile sau problemele particulare ale supușilor, cercetările și informările să nu se amâne de la o zi la alta, fiecare șpan convoca tot săptămânal pe oficialii lui din subordine: notarii și juzii localităților în sesiuni în care se judecau toate cererile și se pronunțau sentințele. Pentru cauzele apelate se făceau informările necesare, Controlul era riguros precizat și el se referea la modul îndeplinirii hotărârilor luate de oficiali, controlul depozitelor de produse, a măsurării acestora înlăturarea lipsurilor și a neglijențelor constatate³⁰. Fiecare șpan avea o reședință unde se găseau și magazinele necesare pentru depozitarea produselor provenite din raza șpanatului, a uneltelor agricole³¹.

Pe domeniul provizoratului, găsindu-se suprafețe întinse cu păduri s-a constituit un oficiu silvic. Oficiul silvic s-a constituit în conformitate cu planul Cămării din 24 octombrie 1802, urmărindu-se:

- 1) apărarea pădurii de devastări;
- 2) conscrierea pădurilor;
- 3) procurarea de semințe și puieți pentru împăduriri;
- 4) reîmpădurirea să se facă în folosul public și în folosul domeniului³².

Oficiul era condus de un adjunct al inspectorului pădurilor. Acesta avea sarcina de a se îngriji de păduri, indicarea părților din care se vor tăia lemne, supravegherea împăduririlor și a vânatului, grija cuptoarelor de ars var, pregătirea lemnului pentru necesitățile domeniului și a manufacturilor, supravegherea vânzării lemnurilor, a pășunatului în pădure, marcarea lemnului necesare pentru construcțiile iobagilor³³.

Pentru paza și mai ales pentru oprirea devastărilor pădurilor au fost angajați paznici de pădure într-un număr egal cu cel al localităților în hotarul cărora existau păduri. Paznicii trebuiau să aibă grijă de „*acest tezaur care sunt pădurile și zi și noapte să le păzească de furturi, de devastări, incendii, de pătrunderea animalelor*”³⁴. Șeful paznicilor trebuia să fie un fost soldat ce primea un

salariu mai mare fiindcă adesea se expunea cu pericolul vieții pentru apărarea pădurilor“. Paznicii trebuiau să parcurgă corpul de pădure încredințat lor spre pază. Peste 10 păduri a căror suprafața de pădure încredințată spre pază se întindea pe un perimetru de 40 000 stânjeni, sau în medie la 10 paznici se constituia un pădurar superior³⁵.

Întreaga activitate economică de pe toate domeniile episcopiei era coordonată dintr-un singur centru de către o singură persoană — inspectorul bunurilor — reprezentantul episcopului în problemele economice. El avea ca sarcină inspectarea întregului domeniu începând cu provizoratele și oficiul pădurilor, șpanatele și magaziile lor, registrele de intrări și ieșiri cu actele justificative, registrele zilelor de robotă, animalele, ogoarele, gospodăriile iobagilor.

Cu ocazia inspecțiilor avea obligația să noteze cele constatate și să găsească mijloacele necesare pentru înlăturarea deficiențelor.

Inspectorul bunurilor cerea tuturor oficialilor să prezinte dări de seamă cu situația unităților administrative respective, lunar, trimestrial și anual. Restanțele privind încasările de obligații și amânările erau posibile numai cu aprobarea directă a inspectorului. El mai controla modul de încasare al arenzilor, vâmlilor și buna întreținere a localurilor domeniului.

În subordinea inspectorului bunurilor se găseau oficiul perceptoral care se ocupa cu chestiunile financiare la nivelul întregului domeniu. Aici se întocmeau socotelile anuale ale întregului domeniu, se repartizau sumele necesare pentru plata în bani a tuturor slujbașilor, urmând ca plata în natură să se facă la provizorate și șpanate.

Se poate afirma deci că inspectorul bunurilor cu ajutorul perceptoratului și al exactoratului la nivel central și prin provizor la nivelul fiecărui domeniu asigura o conducere unică în organizarea și administrarea întregului domeniu, pe linia dezvoltării permanente a economiei lui.

Pe domeniu se găseau o serie de edificii și construcții.

În Tinca se găsea casa domeniială în care locuia provizorul. Clădirea a fost construită în timpul episcopului Adam Patachich (1759—1776) din cărămidă și piatră și a fost acoperită cu șindrilă. Clădirea avea 3 încăperi, fiecare cu cuptor, 2 camere, o bucătărie și o pivniță cu o capacitate de 120 urne³⁶. În apropiere se găsea grajdul construit din cărămidă, care putea adăposti 6 cai și un șopron pentru adăpostirea a două căruțe. Atât grajdul cât și șopronul erau acoperite cu paie³⁷. În 1810 au mai fost construite 2 coșare pentru adăpostirea porumbului, unul lung de 12 stânjeni, iar celălalt de

9 stânjeni, și o încăpere în care se sfârâma porumbul. Tot acum mai este menționată o clădire în care era instalată o mașină de produs cărămizi (teglaria)³⁸.

Cârciuma se găsea în mijlocul satului și era construită din cărămidă nearsă lipită cu pământ. Clădirea mai avea și o bucătărie cu două încăperi, acoperită cu paie, din care o încăpere era în formă de boltă, iar în cealaltă se găsea cuptorul de copt pâine. Se mai găseau două camere, o bucătărie și o pivniță destul de mică ce necesita reparații. În apropiere se găsea un șopron care în 1801 a fost modificat și servea drept grajd, putând adăposti 20 de cai³⁹.

În *Tinca* se găsește o casă domenală de negustorit (prăvălie locuită de un grec și apoi de un evreu care o arendase. Clădirea era construită din lemn și cu pereții din cărămidă nearsă, acoperită cu paie. Casa avea 2 încăperi, o cămară mare în forma de boltă și o bucătărie veche⁴⁰.

Măcelăria domenală din *Tinca* era construită din material lemnos, găsindu-se în 1801 în stare de ruină⁴¹.

În *Belfir* se găsea o cârciumă domenală așezată pe drumul regal, construită din trei părți din cărămidă și o parte din pământ bătut. Întreaga construcție era acoperită cu paie și avea două camere, o cămară, o bucătărie și o pivniță cu o capacitate de 30 de urne. Această construcție la 1801 necesita reparații urgente⁴². Măcelăria din *Belfir* a fost construită din lemn și pământ și era acoperită cu paie⁴³.

Episcopia Romano-Catolică de Oradea dispunea în *Cociuba* de un joagăr de tăiat scânduri, clădirea acestuia fiind acoperită cu șindrilă. Construcția a fost ridicată în timpul episcopului *Nicolae Csáky* (1737—1747) dar la începutul secolului al XIX-lea după ce ajunsese într-o stare foarte rea a fost reparată și aducea mari beneficii episcopiei⁴⁴. În apropierea acesteia se găsea o casă domenală ce servea drept locuință meșterului de la joagăr. Clădirea era construită din lemn având două camere, o bucătărie și încă o cameră de dimensiuni mai mici, întreaga clădire se găsea în stare bună⁴⁵.

Posesiunea *Ginta* dispunea de o cârciumă domenală ce avea două camere, o bucătărie și o pivniță, clădirea era acoperită cu paie⁴⁶.

În *Tulca* se găsea la începutul secolului al XIX-lea o cârciumă domenală construită din lemn, cu trei camere, o bucătărie și o pivniță cu o capacitate de 30 urne⁴⁷.

Pe teritoriul posesiunii *Ianoșda* se găsea casa șpanului, unde se păstra și porumbul ce era cultivat, o cârciumă domenală construită

din pământ cu două încăperi, o bucătărie și o pivniță toate în stare bună⁴⁸.

În prediul *Barmod* aparținător de Ianoșda, episcopia a construit un han încăpător ce dispunea de 4 camere, bucătărie, pivniță și un grajd pentru adăpostirea animalelor⁴⁹.

În prediul *Solmoș* se găsea casa arendașului construită din cărămidă nearsă dispunând de două camere. În apropierea casei arendașului se găsea o cârciumă și trei căsuțe pentru paznici⁵⁰.

În prediul *Radvány* aparținător tot de posesiunea Ianoșda se găsea două căsuțe (sălașe) acoperite cu paie⁵¹.

Husasăul de Tinca dispune de o cârciumă domeniială construită din lemn și acoperită cu paie. Clădirea avea două camere, bucătărie și o pivniță cu o capacitate de 30 de urne⁵².

În posesiunea *Săldăbagiul Mic*, episcopia avea o cârciumă domeniială așezată pe drumul spre Beiuș, construită din lemn și acoperită cu paie, dispunând de 2 camere, o bucătărie și o pivniță⁵³.

În *Oșand*, pe drumul regal ce lega Oradea de Tinca se găsea o cârciumă domeniială din material lemnos acoperită cu paie având 2 camere și o cămară în stare bună: clădirea a fost construită în timpul episcopului Ladislau Kollonits (1780—1787) și în 1810 necesita unele reparații⁵⁴.

Posesiunea *Lăzăreni* dispunea de o casă domeniială cu trei camere și dependințe construită din lemn și acoperită cu șindrilă⁵⁵, și de o cârciumă domeniială cu 2 camere, bucătărie și pivniță⁵⁶.

În afara de aceste clădiri, episcopia mai dispunea și de alte construcții pe domeniu ce erau supuse dreptului de patronat. Așa de exemplu în Tinca se mai găsea casa parohială, o clădire pentru adăpostirea cazanului de fiert țuică, un grajd și un șopron, două cotețe, din care unul pentru porci și altul pentru păsări⁵⁷.

Dintre toate edificiile cea mai importantă atât prin mărimea cât și prin funcționalitatea ei era reședința provizorului din Tinca. Clădirea a fost construită în timpul episcopului Adam Patachich din materiale solide în formă triunghiulară, acoperită cu șindrilă, lungă de 15 stânjani și 3 picioare, lată de 4 stânjani și 3 picioare. Casa avea 2 camere mari centrale și 2 laterale la care se adăuga câteva camere mai mici, bucătăria, cuptorul de copt pâine, o magazie pentru vin în care încăpeau 200 de urne. În curte se găseau un grajd din lemn acoperit cu paie și mai multe cotețe pentru animale⁵⁸.

Desigur documentele menționează doar clădirile cele mai importante și care au fost inventariate cu prilejul numirii lui Fr. Miklossy, Ladislau Bezer, Iosef Vurrum și Laycsák ca episcopi ai Orazii⁵⁹.

Începând cu 1836 în Tinca datorită unor izvoare de apă minerală, episcopia ca stăpân de pământ a acestei aşezări începe valorificarea acestora⁶⁰.

În acest an provizorul din Tinca cerea episcopiei aprobarea de a se confecţiona 4 căzi (vane) la Oradea, întru-cât ele nu au putut fi terminate până la sfârşitul anului datorită lipsei de material corespunzător în această zonă⁶¹. Tot acum este menţionat şi existenţa unui grajd care necesita reparaţii la acoperişul de trestie ce fusese distrus de vânt.

În ceea ce priveşte construirea clădirilor pentru băi, provizorul informează stăpânul de pământ că deocamdată s-a început tăierea lemnului din pădurile din apropiere⁶².

Documentele nu mai fac referiri la construcţia băilor decât în 1851, când se încheie un contract între episcopie şi 2 meşteri zidari⁶³.

NOTE

1 Al. Csetri, Şt. Imreh, *Asupra realţiilor de proprietate feudală în Transilvania (1750—1848)*, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj nr. 9, 1966, p. 111.

2 Arhivele Statului Oradea (în continuare ASO), Fondul Episcopiei Romano-Catolice de Oradea (în continuare FERCO), Conscrierea localităţilor Dosar 1/1800.

3 *Istoria României*, Ed. Acad. III, 1964, p. 936.

4 Toma Varkocs — general austriac.

5 Bunyitay V, *Brevis Historia Episcopatus Varadinensis*, în *Schematicus Historicae venerabilis cleri diocesis Magna Varadinensis Latinorum*, 1836, p. 55—58.

6 Avea atribuţii economice.

7 *Istoria României*, Bucureşti, 1964, III, p. 220.

8 *Ibidem*, p. 231.

9 Leopold I (1640—1705).

10 Liber regius — din ordinul regelui au fost conscrise toate localităţile.

11 ASO, FERCO, Publico Ecclesiastico, or. 276/1778.

12 *Ibidem*, fascicola, 2.

13 Iosif al II-lea (1780—1790).

14 Lauran Augustin, *Spicilegium Historicus diocesis*, în *Schematicus Historicus venerabilis cleri diocesis Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholicorum*, Oradea, 1900, p. 45—51.

15 ASO, FERCO, Publico Ecclesiastico, nr. 276/1778.

16 Şpanat — oficiu economic-administrativ cuprinzând 10—11 sate.

17 clavigerat — centru de depozitare a băuturilor domeniiale.

18 provizorat — oficiu economic ce cuprinde mai multe şpanate.

- 19 ASB, FERCO, Publico Ecclesiastico, nr. 276/1778.
- 20 *Ibidem*, Acte economice și juridice, P. 86/1830.
- 21 frumentariat — centru de depozitare a cerealelor.
- 22 vezi harta domeniului.
- 23 vezi cap. IV.
- 24 ASO, FERCO, P. 86/1830.
- 25 *Ibidem*, Dosar 4018, fila 94, vezi statul de funcțiuni al domeniului de Oradea pe anul 1830.
- 26 *Ibidem*, fila 9—48.
- 27 *Ibidem*, Perceptorius urbarialium beneficiorum dominii varad, ad Episcopatum Varadinensem pro anno 1839.
- 28 exactorat — oficiu de revizie financiară-contabilă, verifica socotelile oficiilor economice.
- 29 perceptor general — funcționar superior la comitat ce se ocupa cu problema impozitelor.
- 30 ASO, FERCO, P. 115, Instrucțiunile oficialilor, 1803, fil, 113.
- 31 De pildă la 1825 în magazinele din Tinca erau depozitate produse ca porumb, grâu, orz, ovăz, linte, fân, paie, trestie, cuie, scoabe de fier.
- 32 *Ibidem*, P. 115/1802, fila, 124.
- 33 *Ibidem*, 1803, fila 19.
- 34 *Ibidem*, anul 1805, fila 14.
- 35 *Ibidem*, fila 6.
- 36 o urnă.
- 37 ASB, FERCO, Conscrierea clădirilor domeniiale și a celor supuse dreptului de patronat. Acte economice și juridice (P. 76, Dosar 5, fila 2).
- 38 *Ibidem*, fila 4.
- 39 *Ibidem*, fila 5.
- 40 *Ibidem*, fila 6.
- 41 *Ibidem*, fila 8.
- 42 *Ibidem*, Acte Economice, P. 23—26/1801.
- 43 *Ibidem*, Dosar 2, fila 19.
- 44 *Ibidem*, fila 3.
- 45 *Ibidem*, fila 24.
- 46 *Ibidem*, fila 6.
- 47 *Ibidem*, Acte economice urbariale, Dosar 2408, fila 19.
- 48 *Ibidem*, Dosar 2372, fila 71.
- 49 *Ibidem*, fila 73.
- 50 *Ibidem*, fila 76.
- 51 *Ibidem*, fila 78.
- 52 *Ibidem*, Dosar 2370, fila 17.
- 53 *Ibidem*, Dosar 2405, fila 24.
- 54 *Ibidem*, Dosar 2383, fila 143.
- 55 *Ibidem*, Dosar 2374, fila 78.
- 56 *Ibidem*, fila 154.
- 57 *Ibidem*, P. 23—26/1801, Dosar 2.
- 58 *Ibidem*, Dosar 338, fila 144.
- 59 Francisc Miklóssy (1805—1811), Iosif Vurrum (1821—1827), Francisc Laycsák (1827—1842), Ladislau Bémer (1843—1850).
- 60 ASO, FERCO, Acte Economice, Dosar 3815, fila 3.
- 61 *Ibidem*, fila 6.
- 62 *Ibidem*, fila 7.
- 63 *Ibidem*, fila 11.

Capitolul II

Relațiile de producție în perioada 1800—1848

Ca și celelalte posesiuni ale episcopiei și posesiunile aparținătoare domeniului Tinca au făcut obiectul reglementării urbariale din anul 1772. De altfel această reglementare urbarială nu este decât o adaptare la condițiile Bihorului a reglementării efectuate în Ungaria în 1767 și care a rămas valabilă până în anul 1848.

În comitatul Bihor, lucrările de reglementare urbarială au început în urma Intimatului¹ Consiliului Locotenențial din 3 aprilie 1769², în care sunt prevăzute normele și îndrumările necesare. Pe baza acestei instrucțiuni, comitatul a stabilit concret modul în care urma să se facă consemnarea mărturiilor după cele 9 întrebări.

Au fost desemnați conscriptorii urbariali dintre funcționarii comitatului care începând cu a doua jumătate a anului 1769 s-au deplasat în toate localitățile pentru consemnarea mărturiilor locuitorilor. În fiecare localitate în prezența unui reprezentant al stăpânului de pământ au fost interogați: judele, jurații și câțiva dintre iobagi în baza celor 9 întrebări referitoare la raporturile dintre ei și stăpân, calitatea și cantitatea pământului, prestațiile feudale, precum și la alte avantaje și neajunsuri ale locului.

Mărturiile au fost depuse sub jurământ și redată de către conscriptori întocmai cu declarațiile. În același timp au fost întocmite și conscrierile tuturor țăranilor dependenți cu pământul ce-l dețineau atât în cadrul sesiei iobăgești, cât și în predii.

După ce toate lucrările au fost încheiate în întregul comitat s-a trecut la întocmirea clasificatorului celor 464 de localități ale comitatului, precizându-se în prealabil cele patru clase în care urma să fie încadrată fiecare localitate.

La baza clasificării localităților au stat așa numitele „*beneficia et maleficia locorum*“, adică avantajele și neajunsurile locurilor consemnate în mărturii.

Conform instrucțiunilor din 1770³, au fost considerate ca avantaje (beneficia) următoarele: pământ arător de bună calitate distribuit în trei asolamente și care putea fi lucrat cu două vite, fânaț fără mărăciniș care se cosea de 2 ori pe an și producea fân de bună calitate, piață în apropiere la care transportul se făcea cu ușurință, pășune suficientă pentru animale, adăpatul vitelor în bune condiții, lemne pentru construcții și foc situate în locuri apropiate și ușor accesibile, dealuri de vii care produceau vie de bună calitate, păduri cu ghindă suficientă, grădini cu pomi fructiferi, depozite de sare, mine sau manufacturi apropiate unde locuitorii puteau obține venituri bănești, arendarea varului și al cărbunelui, venituri din vama târgurilor, mori în localitate sau în apropiere, apă necesară topitului cânepii.

Ca neajunsuri (*maleficia*) au fost considerate: pământul arător slab productiv, pietros, deluros, pământul expus inundațiilor, dispus într-un singur asolament și pe care se putea cultiva numai ovăz și mei, fânaț și pășune insuficientă, așezate în locuri greu accesibile sau expuse inundațiilor, piață la distanțe mari cu drumuri rău practicabile care trec prin multe vămi, lipsa morilor în localitate sau în apropiere și posibilitatea locuitorilor de a obține venituri bănești prin munca animală sau manuală foarte rar sau niciodată.

Ținând seama de toate aceste criterii posesiunile domeniului Tinca au fost încadrate după cum urmează: Tinca, Tulca, Ianoșda, Husasău de Tinca, Săldăbagiu Mic, și Oșand în clasa I-a, Belfir, Căpâlna, Ginta, Cociuba, Fonău, Râpa, Gepiș, Lăzăreni și Calea Mare în clasa a II-a și Valea Mare, Dicănești, Gruilung, Incești, Mihăileu și Dumbrava în clasa a III-a, în clasa a IV-a nefiind încadrată nici o localitate⁴.

Intimatul Consiliului locotenențial din ianuarie 1772⁵ cuprinde observațiile făcute în urma verificării lucrărilor comitatului și stabilește mărimea unei sesii.

Au fost întocmite noile urbanii pentru toate localitățile și aprobate de adunarea generală a comitatului care le-a pus în aplicare în 1773.

Reglementarea din anul 1772 a stabilit sesia diferențiat, cantitativ în funcție de cele 4 clase și în funcție de calitatea pământului. Intravilanul pentru o sesie întregă a fost stabilit la o suprafață de o capacitate de 2 M.P., adică la un jugăr pentru toate clasele. Pă-

mântul arător măsurat în jugăre a fost diferențiat pe clase după cum urmează:

1	sesie întreagă în clasa	I	avea	26	jugăre
1	„ „ „ „	II	„	28	„
1	„ „ „ „	III	„	30	„
1	„ „ „ „	IV	„	32	„

Dar așa cum s-a văzut „clasificarea sesiei într-o clasă superioară nu presupune o calitate mai bună de pământ arător. Mărimea unui jugăr însă varia în funcție de calitatea pământului, de la 1 100 de stânjeni pătrați pentru pământul arător de bună calitate, la 1 200 de stânjeni pătrați pentru pământul de calitate medie și la 1 300 stânjeni pătrați pentru pământul slab⁶.

Dimensiunea părților componente ale sesiei a fost specificată în urbaniul fiecărei localități în anul 1772⁷, în urbaniile de după acest an, deci și în cele din anii 1808—1847 nu apare specificată decât mărimea sesiei în general.

Fânațul pentru o sesie întreagă a fost stabilit în funcție de a 2 coasă (otava). Astfel unde anual se cosea de două ori, fânațul de o sesie întreagă era de 8 coași, adică de 8 jugăre, unde se cosea mai rar a doua oară era de 10 jugăre, iar unde nu se cosea niciodată a doua oară era de 12 jugăre.

Încercând o apreciere relativă asupra întinderii fânațului domeniului în jugăre, conform Articolelor dietale din 1836, reiese că un jugăr de arător era echivalent în fânaț cu o coasă⁸. Deci fânațul întregului domeniu era de circa 1 345 jugăre⁹.

Fânațul a fost stabilit după calitatea lui și nu după clasa sesiei. Astfel o sesie întreagă de 36 jugăre se subdiviza în felul următor:

sesia	extravilan în jugăre	intravilan în M.P.
1	34	2
1/8	4—8	1/4
2/8	8—12	2/4
3/8	12—16	3/4
4/8	16—20 ¹ / ₂	1
5/8	20 ¹ / ₂ —24	1 ¹ / ₄
6/8	24 ¹ / ₂ —29	1 ² / ₄
7/8	29—33 ¹ / ₂	1 ³ / ₄

Domeniul Tinca cuprinzând 21 de sate deținea în total 149⁵/₈ sesii în suprafața de circa 5 607 jugăre, din care pământ arător era circa 4 053 jugăre¹⁰.

După 1772 mărimea pământului urbarial cultivabil va cunoaște de acum o anumită creștere. Acest fenomen se explică prin faptul că atunci când s-a făcut reglementarea urbarială, multe pământuri au rămas cu situația juridică nedefinitivă, denumite „pământuri remanențiale“, care mai târziu au fost trecute în inventarul sesiilor iobăgești.

Astfel numărul sesiilor domeniului a crescut de la $149\frac{5}{8}$ în anul 1800 la $181\frac{2}{8}$ în anul 1847. De asemenea, aici se cuprind și sesiile rezultate în urma defrișărilor și desțelenirilor care au fost de asemenea trecute în categoria „pământuri remanențiale“.

În aceasta perioadă se poate constata că sesia era divizată în subdiviziunile ei, iobagii sau jelerii cu casă care dețineau pământ, majoritatea avea câte $1/8$ de sesie¹¹.

Analizând situația domeniului din punct de vedere al repartiției pământului la numărul familiilor de țărani dependenți între anii 1800—1848, se constată că în toată această perioadă numărul capilor de familie fără părți de sesie a fost întotdeauna cu mult mai mare decât cel al posesorilor de părți de sesie. Astfel dacă la 1800 erau 1 393 capi familie fără sesie, la 1847 numărul lor ajunge la 2 215¹².

Procesul fărâmițării sesiei iobăgești este de asemenea accentuat în această perioadă. Așa de pildă, dacă la 1800 erau 534 gospodării cu câte $1/8$ de sesie, la 1847 numărul acestora ajunge la 765, iar numărul celorlalte fracțiuni de sesie scad de asemenea în mod simțitor¹³.

Analizând pe sate acest proces de fărâmițare a sesiei iobăgești se observă că numărul capilor de familie fără părți de sesie este foarte mare în comparație cu cel al posesorilor de părți de sesie, mai ales în satele din clasa I și a II-a. Astfel în *Ginta* din totalul de 189 capi de familie la 1800, 119 nu aveau pământ¹⁴, în 1810, numărul celor fără pământ se ridică la 153, din totalul de 224 capi de familie¹⁵, ca în 1847 numărul iobagilor fără pământ să ajungă la 249 din totalul de 339 capi de familie, în condițiile în care numărul sesiilor localității era de 15¹⁶.

Același fenomen se constată și în posesiunea *Tulca*, unde la 1800 erau 214 capi familie fără sesie și doar 51 posedau părți de sesie (40 cu câte $1/8$ de sesie, 10 cu câte $2/8$ și unul cu $3/8$ de sesie)¹⁷, la 1810 erau 196 capi familie fără părți de sesie din totalul de 286 familii¹⁸, proces care rămâne aproape neschimbat până la 1848¹⁹.

Dealtfel în toate cele 21 de posesiuni analizate, procesul fărâmițării sesiilor iobăgești, a părților de sesie este accentuat și puține sunt satele în care iobagii mai dețin $3/8$ sau $4/8$ de sesie²⁰.

Cu o sesie întregă găsim un iobag la 1800 în *Căpâlna*, ca în anii următori urmându-i numele în conscripții el să dețină doar fracțiuni de sesie, ajungând în anul 1847 să dețină doar 1/8 de sesie²¹. Apoi, iobag deținător a unei sesii întregi nu mai găsim în tot domeniul decât în anul 1847 în posesiunea *Săldăbagiul Mic*²².

Procesul fărâmițării sesiilor iobăgești demonstrează sărăcia iobăgimii în preajma anului 1848, existența unei mari mase de iobagi și jeleri, care erau obligați să lucreze pe alte domenii sau în predii²³, precum și în diferite manufacturi ale episcopiei²⁴.

Mulți dintre locuitorii satelor lucrau la întreținerea viilor din dealurile Oradiei²⁵, la joagărele de scânduri²⁶, la fierării²⁷, la arderea potasei²⁸. Pe de altă parte din analiza datelor se constată și procesul de îmbogățire a unei foarte mici pături de iobagi, recrutată mai ales dintre iobagii care îndeplineau anumite funcții în sate ca: juzi, subjuzi sau slujbe pe domeniu ca paznici, vânători. etc. Ei erau scutiți de obligațiile față de stăpânul de pământ²⁹. Aceștia sunt de obicei iobagii care dețin 4/8, 5/8 sau chiar 6/8 de sesie³⁰.

Ei sunt mai numeroși în satele *Căpâlna*, *Ginta* și *Săldăbagiul Mic*, pentru ca apoi în conscripțiile din anii 1846, 1847 părțile lor de sesii să ajungă la 1/8 sau cel mult 2/8³¹.

Deci procesul fărâmițării sesiilor iobăgești, a pauperizării țărânimii dependente este general și în satele domeniului, asemănător cu situația din Transilvania și se încadrează în procesul specific de la începutul secolului al XIX-lea³².

Altă caracteristică este aceea că la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, apare procedeele ca părțile de sesie să fie date iobagilor în arendă, acesta fiind unul dintre elementele ce demonstrează pătrunderea formelor capitaliste în agricultură, proces ce a cuprins toate satele domeniului fără excepție³³.

Iobagii din *Belfir* de exemplu, lucrau în arendă cele 10²/₈ sesii plătind stăpânului de pământ 1 000 fl. anual, în sumă fiind incluse și arenda celorlalte beneficii cu excepția cârciumăritului, măcelăritului și ghindăritului care rămăneau în continuare Episcopiei³⁴.

În cuprinsul teritoriului său, domeniul *Tinca* cuprindea și 10 predii: *Bicăcel* (localitate lângă Lăzăreni), *Cărăndeni* (lângă Lăzăreni), *Nagy Karand* (lângă Lăzăreni), *Barmoth* (cătun lângă Ciurmeghiu), *Solymos* (teren între Cefa și Inand), *Altsi*, (pusta lângă

Toboliu), *Pata* (pustă între Salonta și Tulca), *Laktanya* (teren conpotit în Petid), *Óssi* (Pata), (pusta lângă Tulca), *Matsa* (localitatea Livada, lângă Nojorid)³⁵.

Așa de pildă pământul arabil și fâneața din prediul Bicăcel a fost arendat în anul 1805 pe trei ani la 29 jeleri cu casă din Calea Mare, pentru suma de 213 fl. anual³⁷.

Prin contractul încheiat de asemenea pe trei ani începând cu 1 ianuarie 1809, pe lângă suma de 263 fl. anual pe care trebuia s-o dea drept arendă, iobagii și jelerii care lucrau acest pământ mai erau obligați să transporte butoaiile cu vin la cârciuma domeniială, să presteze munci la cazanele de fiert țuică și să transporte vasele goale de la cârciumă³⁸.

În prediul vecin *Cărăndeni*, pământul arabil și fâneața a fost arendat la 18 jeleri cu casă pentru suma de 250 fl. anual³⁹, la care se adaugă de asemenea o serie de munci ca transportarea băuturilor la cârciuma domeniială și taxele după cazanele de fiert țuică⁴⁰. Tot iobagii și jelerii din Valea Mare lucrau în arenda pentru suma de 270 fl. anual și pământul din prediul *Nagy Káránd*. Ei puteau folosi și lemnul din pădure pentru confecționarea doagelor și a vaselor după urma căreia episcopia mai primea încă 90 fl. anual⁴¹, cu obligația însă de a-i confecționa acesteia „căzi mari pentru depozitarea băuturilor”⁴².

Prediile *Barmod* și *Solymos* erau lucrate în arendă de către locuitorii satului Ianoșda⁴³.

Prediile *Pata* și o parte din prediul *Laktanya* erau date în arendă locuitorilor din Ginta pentru suma de 560 fl. anual⁴⁴.

O altă parte a prediului *Laktanya* însumând 200 jugăre a fost arendată lui Iosif Szilágyi din Diosig⁴⁵, și în sfârșit a treia parte a fost arendată locuitorilor din Cociuba cu 165 fl. anual⁴⁶.

Unul din prediile mari ale domeniului era *Óssi Pata* în suprafață de 2 574 jugăre, din care jumătate era fâneață și fusese arendat locuitorilor din Tulca pentru suma de 800 fl., prin contractul încheiat în anul 1805⁴⁷ la care se adaugă obligația locuitorilor de a transporta 60 stânjeni de lemne⁴⁸.

Tot în arendă era lucrat și pământul din prediul *Mátsa* (Livada) de către locuitorii din Săldăbagiu Mic pentru suma de 18 fl. în 1840, conform contractului⁴⁹.

Pământul prediilor nu era împărțit și arendat în mod egal locuitorilor satelor, ci se ținea seama de puterea economică a fracțiunii sesiei pe care iobagul o deținea, precum și de eventualele funcții pe care le avea iobagul sau jelerul.

Așa de pildă la 1808 din cei 27 iobagi ce dețineau pământ în prediul Bicăcel, paznicul de câmp singur avea trei holde de pământ arabil și 3 fâneațe⁵⁰.

Pentru ca pământul din prediu să fie bine lucrat și pentru ca produsele ce reveneau episcopiei să fie adunate la timp, stăpânul de pământ a construit case domeniiale, depozite pentru cereale, căsuțe pentru paznici și sălașe. Așa de pildă în prediul Barmod existau trei căsuțe pentru paznici⁵¹ în prediile Bicăcel și Cărăndeni exista câte o casă domenială și câte un han⁵², unul dintre hanuri fiind așezat pe drumul principal ce ducea la Beiuș⁵³.

Satele șpanatelor Tinca, Ianoșda și Lăzăreni în anul 1800

Nr. crt.	Localitatea	Clasa	Total seșii	Suprafața totală în iugăre	Din care:	
					Pământ arător	Fânaț
1.	Tinca	I	13 ⁴ / ₈	499	351	108
2.	Belfir	II	11 ⁴ / ₈	448	321	115
3.	Căpilna	II	10 ⁵ / ₈	414	298	106
4.	Gînta	II	14 ⁴ / ₈	565	406	145
5.	Cociuba	II	8 ⁶ / ₈	341	245	87
6.	Tulca	I	7 ⁷ / ₈	291	204	63
7.	Ianoșda	I	25 ³ / ₈	939	660	203
8.	Husasău	I	10 ³ / ₈	384	270	83
9.	Săldăbagiu	I	18 ⁷ / ₈	598	490	151
10.	Valea Mare	III	1 ² / ₈	58	37	15
11.	Fonău	II	3	117	84	30
12.	Dumbrava	III	4	164	120	48
13.	Oșand	I	7 ⁷ / ₈	291	207	63
24.	Rîpa	II	2	78	56	20
15.	Dicănești	III	1 ⁹ / ₈	73	52	21
16.	Gruilung	III	1 ³ / ₈	56	41	17
17.	Incești	III	1 ⁵ / ₈	68	49	19
18.	Miheleu	III	2 ¹ / ₈	87	64	26
19.	Gepiș	II	2 ² / ₈	88	63	22
20.	Lăzăreni	II	⁴ / ₈	19	14	5
21.	Calea Mare	II	⁶ / ₈	29	21	7
TOTAL :			149 ⁵ / ₈	5 607	4 053	1 354

Tabel nr. 2

Sesiile și numărul capilor de familie din domeniul Tinca 1800—1847
Mărimea sesiilor

Anul	1/8	2/8	3/8	4/8	5/8	6/8	7/8	1	Total seșii	Total capi fam. cu sesiile	Total capi fam. fără sesiile	Total capi familii
1800	534	210	35	18	6	5	—	1	149 ⁵ / ₈	809	1 393	2 102
1810	699	259	10	3	2	—	—	1	171 ² / ₈	1 002	1 328	2 330
1840	739	302	19	8	2	—	—	—	180 ² / ₈	1 070	2 020	3 090
1847	765	305	29	10	4	1	—	1	181 ² / ₈	1 098	2 215	3 303

Sesiile și numărul capilor de familie din șpanatele Tinca, Ianoșda și Lăzăreni
1800—1801

Nr. crt.	Localitatea	Mărimea seșiei								Total seșii	Total capi fam. cu seșii	Total capi fam. fără seșii	Total capi familii
		1/8	2/8	3/8	4/8	5/8	6/8	7/8	1				
1.	Tinca	35	24	4	2	1	—	—	—	13 $\frac{4}{8}$	66	76	142
2.	Belfir	78	2	—	—	2	—	—	—	11 $\frac{4}{8}$	82	25	107
3.	Căpîlna	21	9	7	3	1	—	—	1	10 $\frac{5}{8}$	42	66	108
4.	Gînta	43	14	9	3	—	1	—	—	14 $\frac{4}{8}$	70	119	189
5.	Cociuba	40	7	2	—	2	—	—	—	8 $\frac{6}{8}$	51	106	157
6.	Tulca	40	10	1	—	—	—	—	—	7 $\frac{7}{8}$	51	214	265
7.	Ianoșda	5	95	—	2	—	—	—	—	25 $\frac{3}{8}$	102	35	137
8.	Husasău	37	15	—	1	—	2	—	—	10 $\frac{3}{8}$	55	94	149
9.	Săldăbagiu	46	19	9	7	—	2	—	—	18 $\frac{7}{8}$	83	30	113
10.	Valea Mare	10	—	—	—	—	—	—	—	1 $\frac{2}{8}$	10	12	22
11.	Fonău	24	—	—	—	—	—	—	—	3	24	54	78
12.	Dumbravă	30	1	—	—	—	—	—	—	4	31	17	48
13.	Oșand	60	—	1	—	—	—	—	—	7 $\frac{7}{8}$	61	37	98
14.	Rîpa	12	2	—	—	—	—	—	—	2	14	44	58
15.	Dicânești	8	3	—	—	—	—	—	—	1 $\frac{6}{8}$	11	31	42
16.	Gruilung	8	—	1	—	—	—	—	—	1 $\frac{3}{8}$	9	26	35
17.	Incești	7	3	—	—	—	—	—	—	1 $\frac{5}{8}$	10	34	44
18.	Miheleu	17	—	—	—	—	—	—	—	2 $\frac{1}{8}$	17	29	46
19.	Gepiș	7	4	1	—	—	—	—	—	2 $\frac{2}{8}$	12	81	93
20.	Lăzăreni	2	1	—	—	—	—	—	—	$\frac{4}{8}$	3	92	95
21.	Calea Mare	4	1	—	—	—	—	—	—	$\frac{6}{8}$	5	71	76
TOTAL:		534	210	35	18	6	5	—	1	149 $\frac{5}{8}$	809	1 393	2 102

Sesiile și numărul capilor de familie din șpanatele Tinca, Ianoșda și Lăzăreni
— 1810 —

Nr. crt.	Localitatea	Mărimea seșiei								Total seșii	Total capi familiei cu seșii	Total capi familiei fără seșii	Total capi familiei
		1/8	2/8	3/8	4/8	5/8	6/8	7/8	1				
1.	Tinca	41	24	3	1	1	—	—	—	13 ³ / ₈	70	109	179
2.	Belfir	73	2	1	—	2	—	—	—	11 ² / ₈	78	63	141
3.	Căpîlna	34	14	7	1	—	—	—	—	10 ⁷ / ₈	56	47	103
4.	Gînta	44	16	10	—	—	1	—	—	14	71	153	224
5.	Cociuba	45	9	1	—	1	—	—	—	8 ⁷ / ₈	56	123	179
6.	Tulca	79	10	—	1	—	—	—	—	12 ⁷ / ₈	90	196	286
7.	Ianoșda	11	93	—	1	—	—	—	—	25 ¹ / ₈	105	40	145
8.	Husasău	76	10	—	1	—	—	—	—	12 ⁴ / ₈	67	86	173
9.	Săldăbagiu	55	28	6	5	—	—	—	—	18 ⁵ / ₈	94	8	102
10.	Valea Mare	12	1	—	—	—	—	—	—	1 ⁶ / ₈	13	11	24
11.	Fonău	24	—	—	—	—	—	—	—	3	24	51	75
12.	Dumbrava	27	2	—	—	—	—	—	—	3 ⁷ / ₈	29	24	53
13.	Oșand	58	2	—	—	—	—	—	—	7 ⁶ / ₈	60	50	110
14.	Rîpa	18	2	—	—	—	—	—	—	2 ⁶ / ₈	20	44	64
15.	Dicănești	14	5	—	—	—	—	—	—	3	19	28	47
16.	Gruilung	8	8	—	—	—	—	—	—	3	16	18	34
17.	Incești	11	7	—	—	—	—	—	—	3 ¹ / ₈	18	33	51
18.	Miheleu	16	12	—	—	—	—	—	—	5	28	23	51
19.	Gepiș	16	8	—	—	—	—	—	—	4	24	87	111
20.	Lăzăreni	16	4	1	—	—	—	—	—	3 ³ / ₈	21	71	92
21.	Calea Marea	21	2	—	—	—	—	—	—	3 ¹ / ₈	23	63	86
TOTAL:		699	259	29	10	4	1	—	—	171 ² / ₈	1 002	1 328	2 330

Sesiile și numărul capilor de familie din domeniul Tinca la 1840

Nr. crt.	Localitatea	Mărimea seșiei								Total seșii	Total capi familii cu seșii	Total capi familii fără seșii	Total capi familii
		1/8	2/8	3/8	4/8	5/8	6/8	7/8	1				
1.	Tinca	55	23	1	1	1	—	—	—	14 $\frac{1}{8}$	81	226	307
2.	Belfir	64	10	2	—	—	—	—	—	11 $\frac{2}{8}$	76	115	191
3.	Căpîlna	37	19	4	—	1	—	—	—	11 $\frac{4}{8}$	61	75	136
4.	Gînta	57	17	7	2	—	—	—	—	15	83	236	319
5.	Cociuba	49	18	—	—	—	—	—	—	10 $\frac{5}{8}$	67	208	275
6.	Tulca	80	12	1	—	—	—	—	—	13 $\frac{3}{8}$	93	243	336
7.	Ianoșda	2	97	—	1	—	—	—	—	25	100	66	166
8.	Husasău	85	7	—	1	—	—	—	—	12 $\frac{7}{8}$	93	146	239
9.	Săldăbagiu	61	40	3	2	—	—	—	—	19 $\frac{6}{8}$	106	30	136
10.	Valea Mare	14	—	—	—	—	—	—	—	1 $\frac{6}{8}$	14	26	40
11.	Fonău	23	—	—	—	—	—	—	—	2 $\frac{7}{8}$	23	64	87
12.	Dumbrava	23	9	—	—	—	—	—	—	5 $\frac{1}{8}$	32	43	75
13.	Oșand	60	2	—	—	—	—	—	—	8	62	63	125
14.	Rîpa	16	3	—	—	—	—	—	—	2 $\frac{6}{8}$	19	106	125
15.	Dicănești	17	4	—	—	—	—	—	—	3 $\frac{1}{8}$	21	38	59
16.	Gruilung	7	9	—	—	—	—	—	—	3 $\frac{1}{8}$	16	18	34
17.	Încești	12	8	—	—	—	—	—	—	3 $\frac{4}{8}$	20	51	71
18.	Miheleu	18	11	—	—	—	—	—	—	5	29	29	58
19.	Gepiș	18	7	—	—	—	—	—	—	4	25	101	126
20.	Lăzăreni	15	4	1	—	—	—	—	—	3 $\frac{2}{8}$	20	73	93
21.	Calea Mare	26	2	—	1	—	—	—	—	4 $\frac{2}{8}$	29	63	92
TOTAL:		739	302	19	8	2	—	—	—	180 $\frac{2}{8}$	1 070	2 020	3 090

Sesiile și numărul capilor de familie din domeniul Tinca la 1846—1848

Nr. crt.	Localitatea	Mărimea seșiei								Total seșii	Total capi familii cu seșii	Total capi familii fără seșii	Total capi familii
		1/8	2/8	3/8	4/8	5/8	6/8	7/8	1				
1.	Tinca	57	22	1	1	1	—	—	—	14 $\frac{1}{8}$	82	260	342
2.	Belfir	64	9	2	—	—	—	—	—	11	75	169	244
3.	Căpilna	39	17	4	—	1	—	—	—	11 $\frac{2}{8}$	61	83	144
4.	Ginta	65	20	5	—	—	—	—	—	15	90	249	339
5.	Cociuba	49	18	—	—	—	—	—	—	10 $\frac{5}{8}$	67	222	289
6.	Tulca	80	12	1	—	—	—	—	—	13 $\frac{3}{8}$	93	262	355
7.	Ianoșda	4	98	—	—	—	—	—	—	25	102	65	167
8.	Husasău	85	7	—	1	—	—	—	—	12 $\frac{7}{8}$	93	150	243
9.	Săldăbagiu	70	42	1	1	—	—	—	1	21 $\frac{1}{8}$	122	16	138
10.	Valea Mare	12	1	—	—	—	—	—	—	1 $\frac{6}{8}$	13	27	40
11.	Fonău	23	—	—	—	—	—	—	—	2 $\frac{7}{8}$	23	63	86
12.	Dumbrava	23	9	—	—	—	—	—	—	5 $\frac{1}{8}$	32	42	74
13.	Oșand	63	1	—	—	—	—	—	—	8 $\frac{1}{8}$	64	74	138
14.	Ripa	16	3	—	—	—	—	—	—	2 $\frac{6}{8}$	19	116	135
15.	Dicânești	17	4	—	—	—	—	—	—	3 $\frac{1}{2}$	21	42	63
16.	Gruilung	9	8	—	—	—	—	—	—	3 $\frac{1}{8}$	17	18	35
17.	Incești	12	8	—	—	—	—	—	—	3 $\frac{4}{8}$	20	58	78
18.	Mihaleu	18	11	—	—	—	—	—	—	5	29	35	64
19.	Gepiș	18	7	—	—	—	—	—	—	4	25	111	136
20.	Lăzăreni	15	4	1	—	—	—	—	—	3 $\frac{2}{8}$	20	75	95
21.	Calea Mare	26	4	—	—	—	—	—	—	4 $\frac{2}{8}$	30	68	98
TOTAL:		765	305	15	3	2	—	—	1	181 $\frac{2}{8}$	1 098	2 215	3 303

NOTE

- 1 Intimat — ordin emis de împărat sau Consiliul Locotenențial.
- 2 Arhivele Statului Viena (în continuare ASV), Hungarica, Specialia, fasc. 362, ASO, Fond Pref. jud. Bihor, In. 41, Dosar 162, fila 207—211.
- 3 *Ibidem*, fila 247.
- 4 *Ibidem*, Dosar 166/1770, fila 7, 71, 72, 74, 76, vezi tabel nr. 1.
- 5 *Ibidem*, Dosar 84/1772.
- 6 1 jugăr=1600 stânjeni pătrați și era egal cu 2 găleți de semănătură, adică 8 ferdele, cf. D. Prodan, Iobăgia în domeniul Băii de Arieș la 1770, Cluj, 1948, p. 24, nota 35.
- 7 Urbariile din acea perioadă nu s-au păstrat și nu putem calcula exact întinderea fiecărei părți a sesiei. 2 MP=1 jugăr, fânașul era în medie de 10 jugăre la o sesie întreagă.
- 8 ASO, Fond Prefectura Jud. Bihor, Inv. 41, Dosar 177, fila 7.
- 9 Tabel nr. 1.
- 10 =În Principatul Transilvaniei o sesie avea 20 jugăre, vezi pentru comparație, I. Kovács, *Desființarea relațiilor feudale în Transilvania*, Cluj, 1973, p. 9—14, tabel nr. 1.
- 11 ASO, FERCO, Probleme economice urbariale, Dosar 2410, 2345, 2369, 2370.
- 12 Tabel nr. 2.
- 13 Tabel nr. 3, 6.
- 14 ASO, FERCO, Probleme economice urbariale, Dosar 2410, fila 14, vezi și tabel nr. 3.
- 15 *Ibidem*, Dosar 2369, fila 61, Tabel nr. 4.
- 16 *Ibidem*, fila 441, tabel nr. 6.
- 17 *Ibidem*, Dosar 2372, fila 19.
- 18 *Ibidem*, Dosar 2407, fila 57.
- 19 *Ibidem*, Dosar 2408, fila 94.
- 20 Tabel nr. 3, 4, 5, 6.
- 21 ASO, FERCO, Dosar 2345, fila 119, 255.
- 22 *Ibidem*, Dosar nr. 2405, fila 205.
- 23 *Ibidem*, Dosar 511, fila 61 (în 1825 țaranii dependenți din șpanatul Tinca au prestat 7097 zile robotă cu palmele la diverse munci în Oradea.
- 24 *Ibidem*, Dosar 507, fila 1, numai pentru cărămidăria din Episcopia Bihor la 1810, iobagii satelor șpanatului Tinca au tăiat și transportat 100 st. de lemne.
- 25 *Ibidem*, Dosar 511, fila 98.
- 26 *Ibidem*, Dosar 527, fila 12.
- 27 *Ibidem*, fila 19.
- 28 *Ibidem*, Dosar 516, fila 10.
- 29 În conșcripții sunt trecuți la rubrica scutiți (exempti).
- 30 ASO, FERCO, Acte Economice, Dosar 2410, Dosar 2369, unii dintre țaranii iobagi aveau mai multe sesii în predii, ceea ce va nemulțumi restul țărănimii dependente din sate.
- 31 *Ibidem*, Dosar 2410, fila 89—94, 108, Dosar 2405, fila 142, 207.
- 32 vezi Al. Csetri, St. Imreh, *Stratificarea socială a populației din Transilvania la sfârșitul orânduirii feudale*, în *Populație și societate*, Cluj, p. 139—239.
- 33 În 1810 din totalul de 126 de sesii ale satelor domeniului, 24,1/8 erau lucrate înarendă.

34 ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2336, fila 240 (în 1840 locuitorii plăteau 500 fl. și erau obligați să transporte la Oradea 50 stânjani de lemne și să se îngrijească de starea clădirilor domeniiale.

35 *Ibidem*, Dosar 3272, fila 19—149, 253.

36 *Ibidem*, fila 279.

37 *Ibidem*, Dosar 2346, fila 289.

38 *Ibidem*, Dosar 2431, fila 31.

39 *Ibidem*, fila 32.

40 *Ibidem*, fila 33.

41 *Ibidem*, fila 34.

42 *Ibidem*, fila 35.

43 *Ibidem*, Dosar 2372, fila 62.

44 *Ibidem*, Dosar 2369, fila 329.

45 *Ibidem*, fila 72.

46 *Ibidem*, Dosar 2361, fila 14.

47 *Ibidem*, Dosar 2428, fila 73.

48 *Ibidem*, fila 140.

49 *Ibidem*, Dosar 2405, fila 142.

50 *Ibidem*, Dosar 3036, fila 149.

51 *Ibidem*, Dosar 2431, fila 31.

52 *Ibidem*, fila 32.

53 *Ibidem*, fila 33.

Capitolul III

Înzestrarea gospodăriilor țărănești cu inventar viu și mort

În economia țărănească agricultura se asociază pretutindeni cu creșterea vitelor¹. În satele domeniului Tinca constatăm însă o slabă, înzestrare cu animale a gospodăriilor țărănești. Ea nu atinge niciodată pe parcursul celor 50 de ani studiați nici măcar o vită pe gospodărie².

Această medie redusă a vitelor se datora în primul rând numărului mare de gospodării țărănești lipsite de animale. Aceasta înseamnă că procesul de sărăcire a țărănimii este în continuă creștere și că majoritatea gospodăriilor țărănești nu puteau avea o economie independentă în condițiile în care munca câmpului era executată cu 4—6 boi sau vaci, în timp ce în medie o gospodărie nu era înzestrată nici măcar cu un animal de tracțiune. Țăranul era deci obligat să apeleze la ajutorul rudelor sau a prietenilor pentru a putea executa robota sau pentru a-și cultiva pământul propriu. Așa se explică și numărul de 39 474 zile de robotă executate cu palmele în comparație cu 11 390 zile de robotă executate în 1847 cu animalele³.

Analizând comparativ situația înzestrării gospodăriilor țărănești cu animale pe perioada 1800—1847, în anii 1800, 1810, 1820, 1847 constatăm că în toate satele crește numărul gospodăriilor țărănești, în unele chiar se dublează cum e cazul satelor: Tinca, Belfir și Ginta⁴, iar numărul vitelor crește lent sau chiar e în scădere⁵. Astfel în Tinca la 1800 numărul boilor era de 96⁶, iar în 1810 numărul lor ajunge la 126⁷, în 1820 scade la 88⁸, ca să ajungă apoi în 1840 la 180⁹, ca în 1847 să ajungă la nivelul anului 1810¹⁰.

În Belfir la 1800 erau 74 boi¹¹, iar în 1840, 191 de gospodării țărănești dispuneau doar de 44 boi, un număr de 158 gospodării nu

dețineau nici un animal¹². O situație oarecum diferită o are satul Husasău de Tinca. Posesiunea se detașează față de celelalte printr-un număr mare de animale. La 1801 se găseau 172 de boi¹³, ca apoi numărul lor să ajungă în 1847 la 196¹⁴, deci o creștere destul de înceată, în vreme ce numărul gospodăriilor țărănești era de 243, din care 157 erau lipsite complet de animale¹⁵.

În satele din zona deluroasă sau cu pământ mai sărăcăcios, unde agricultura, având aici posibilități mai reduse, sporește importanța creșterii animalelor¹⁶. În această situație se găseau satele Valea Mare, Oșand, Dicănești, Gruilung, Incești, Miheleu, unde se constată un număr mare de animale raportat la numărul gospodăriilor țărănești. Astfel la Incești la 1800 erau 44 de gospodării țărănești ce dețineau împreună 34 de boi¹⁷.

La Dicănești cele 42 de gospodării țărănești dețineau la 1801, 36 de boi și 6 cai¹⁸, dar și aici în anii următori numărul animalelor începe să scadă¹⁹.

Procesul de diferențiere a țăranimii se observă și din faptul că cu tot numărul scăzut de animale sunt țărani iobagi și chiar jeleri cu casă care dețin patru boi și patru cai.

La Tinca la 1840, de pildă, existau doi iobagi care se găseau în această situație²⁰. La Ianoșda în 1835 erau 101 iobagi, din care 59, deci mai mult de jumătate aveau câte doi boi și cai²¹. Dintre ei 17 dețineau câte patru boi, iar doi iobagi aveau câte șase boi fiecare.

În comparație cu anul 1810 când jelerii cu casă nu figurau cu nici un animal, în 1835 sunt menționați 16 cu un total de 14 boi și 30 de cai, unul dintre ei, Petrușan Ioan posedă șase boi²². Conscripția menționează și un jeler fără casă ce avea doi cai²³.

În Fonău din cei 13 iobagi, 9 dețineau câte doi boi, dar nu mai exista niciunul care să posedă patru sau șase boi²⁴.

În anul 1800 erau pe domeniu 2 102 gospodării țărănești, din care 513 dețineau câte două vite și 119 câte patru vite, 1470 erau lipsite complet de boi și cai.

La 1810 din totalul de 2 330 gospodării țărănești, doar 436 sunt înzestrate cu animale, iar 1893 nu dețin nici un animal. În 1840 din cele 3 090 gospodării țărănești, 2 395 nu dispun de animale²⁵.

Făcând o medie a repartizării animalelor pe gospodărie țărănească din satele domeniului, ea este de: 0,7 la 1800, de 0,4 la 1810, de 0,3 la 1820, de 0,5 la 1840 și 0,4 la 1847. Deci niciodată în acești 47 de ani nu s-a ajuns ca nici măcar un animal (bou sau vacă) să fie deținut de o gospodărie, în vreme ce pe domeniul Băii de Arieș

la 1770 erau în medie trei animale pe familie, iar pe domeniul conților Banffy din Bonțida erau patru pe familie²⁶.

O caracteristică a vieții sociale din Bihor în prima jumătate a secolului al XIX-lea, reflectată și în situația locuitorilor din domeniul Tinca este pauperizarea țărănimii. Acest fenomen este dovedit și de scăderea continuă a numărului de gospodării fără animale.

Paralel cu sărăcirea în general a populației iobage, în sânul acesteia se petrece o diferențiere de stare economică tot mai accentuată. O mică parte ajunge la o situație economică mai bună, în timp ce marea majoritate sărăcește tot mai mult.

În satele domeniului existau la 1800, 119 gospodării cu câte 4 vite și 513 cu câte două vite, iar în 1840 existau doar 91 de gospodării cu câte patru vite și 604 cu câte două vite, numărul celor fără vite fiind de 1 470 în 1800 și de 2 395 în 1840²⁷.

Pentru jug se întrebuițau boii, dar destul de frecvent și vacile. La plugul de atunci se prindeau câte patru și șase boi²⁸. De aceea boii îi găsim înscrși în dreptul iobagilor și jelerilor întotdeauna perechi: câte 2, 4 sau 6. Numărul boilor în întreg domeniul era la 1800 de 1 476, descrescând spre mijlocul secolului, fiind în 1847 în număr de 1 127 capete²⁹.

Creșterea cailor era redusă pe domeniu. De pildă în 1800 doar iobagii din Tulca, Ianoșda, Oșand, Dicănești și Calea Mare aveau împreună 46 de cai, ca în anul 1810 doar posesiunea Ianoșda să mai dețină 18³⁰.

Tabel nr. 7

Înzestrarea gospodăriilor țărănești din domeniul Tinca cu vite mari

Anul	Numărul gospodăriilor țărănești	Boi	Cai	Total animale
1800	2 098	1 476	46	1 522
1805	2 278	1 188	94	1 282
1810	2 330	946	18	964
1815	2 580	986	16	1 002
1820	2 291	664	80	744
1835	3 046	1 438	430	1 868
1840	3 090	1 232	457	1 689
1845	3 255	1 272	424	1 696
1847	3 313	1 127	445	1 572

**Diferențierea țăranilor dependenți după numărul vitelor
(boi și cai)**

Nr. crt.	Localitatea	1800				1810				1840			
		Total gosp. țăărănești	Gospod. fără vite	Gosp. pod. cu 2 vite	Gosp. pod. cu 1 vite	Total gosp. țăărănești	Gospod. fără vite	Gosp. pod. cu 2 vite	Gosp. pod. cu 4 vite	Total gosp. țăărănești	Gospod. fără vite	Gosp. pod. cu 2 vite	Gosp. pod. cu 4 vite
1.	Tinca	142	94	48	—	179	126	48	5	307	209	73	20
2.	Belfir	107	73	31	4	141	127	14	—	191	158	22	—
3.	Câpîlna	108	88	19	1	103	90	13	—	136	111	25	—
4.	Gînta	189	128	58	3	224	168	56	—	319	233	86	—
5.	Cociuba	157	98	48	11	179	164	21	—	275	227	46	2
6.	Tulca	265	220	24	29	286	249	29	8	336	289	20	27
7.	Ianoșda	137	110	16	14	145	103	27	13	166	126	24	20
8.	Husasău	149	83	52	17	173	121	48	4	239	157	65	19
9.	Săldăbașiu	113	100	10	—	102	94	8	—	136	120	21	—
10.	Valea Mare	22	14	7	1	24	13	11	—	40	34	6	—
11.	Fonău	78	52	22	5	75	64	11	—	87	74	13	—
12.	Dumărăva	48	31	12	5	53	47	7	—	75	55	16	—
13.	Oșand	98	58	37	3	110	93	17	—	125	88	37	—
14.	Rîpa	58	44	11	3	64	51	13	—	125	84	38	3
15.	Dicănești	42	23	15	3	47	41	4	2	59	31	8	—
16.	Gruilung	35	23	8	4	34	28	4	2	34	23	11	—
17.	Incești	44	20	17	—	51	40	5	5	71	61	10	—
18.	Mihelcu	46	35	10	1	51	44	6	1	58	44	13	—
19.	Gepiș	93	69	23	1	111	90	13	2	126	113	13	—
20.	Lăzăreni	95	68	22	5	92	71	18	3	93	61	32	—
21.	Calea Mare	76	45	23	9	86	68	10	8	92	67	25	—
	TOTAL:	2 102	1 470	513	119	2 330	1 893	383	53	3 090	2 395	604	91

Înzestrarea gospodăriilor țărănești cu boi și cai

Nr. crt.	Localitatea	1800—1801			1810			1820			1840			1846—1847		
		Total gosp. țărănești	Boi	Cai	Total gosp. țărănești	Boi	Cai	Total gosp. țărănești	Boi	Cai	Total gosp. țărănești	Boi	Cai	Total gosp. țărănești	Boi	Cai
1.	Tinca	142	96	—	179	126	—	198	88	—	307	180	46	342	126	62
2.	Belfir	107	74	—	141	28	—	126	24	—	191	44	—	244	88	10
3.	Căpilna	108	42	—	103	26	—	75	8	—	136	38	12	144	18	16
4.	Gînta	189	128	—	224	112	—	227	68	8	319	134	38	339	78	42
5.	Cociuba	157	140	—	179	42	—	155	48	5	275	100	—	289	54	4
6.	Tulca	265	176	25	286	90	—	302	22	22	336	44	101	355	20	34
7.	Ianoșda	137	68	8	145	64	18	149	26	37	166	80	68	167	92	106
8.	Husasău	149	172	—	173	112	—	193	56	6	239	140	66	243	196	130
9.	Săldăbagiu	113	20	—	102	16	—	111	24	—	136	40	2	138	32	2
10.	Valea Mare	22	18	—	24	22	—	25	14	—	40	12	—	40	15	—
11.	Fonău	78	60	—	75	22	—	67	20	2	87	24	2	86	24	2
12.	Dumbrava	48	44	—	53	14	—	46	16	—	75	32	—	74	26	2
13.	Oșand	98	86	2	110	34	—	95	26	—	125	56	18	138	32	24
14.	Rîpa	58	34	—	64	26	—	69	24	—	125	88	—	135	84	2
15.	Dicănești	42	36	6	47	16	—	44	16	—	59	16	—	63	18	1
16.	Grulung	35	32	—	34	16	—	34	20	—	34	22	—	35	14	—
17.	Incești	44	34	—	51	30	—	50	36	—	71	20	—	78	24	—
18.	Miheleu	46	24	—	51	16	—	48	14	—	58	26	—	64	24	2
19.	Gepiș	93	50	1	111	34	—	98	36	—	126	24	2	136	54	2
20.	Lăzăreni	95	64	—	92	48	—	92	46	—	93	62	2	95	50	—
21.	Calea Mare	76	78	4	86	52	—	87	42	—	92	50	—	98	58	4
TOTAL:		2 102	1 476	46	2 330	946	18	2 291	664	80	3 090	1 232	457	3 303	1 127	445

Înzestrarea gospodăriilor țărănești cu boi și cai

TINCA

Anul	Numărul gospodăriilor țărănești Nr.	Boi buc.	Cai buc.	TOTAL buc.
1	2	3	4	5
1800	142	96	—	96
1801	143	98	—	98
1805	185	163	18	236
1808	136	106	—	106
1810	179	126	—	126
1815	207	108	—	108
1820	216	88	—	88
1835	295	234	58	292
1840	307	180	46	226
1845	330	158	38	296
1847	346	126	62	188

Tabel nr. 11

BELFIR

1	2	3	4	5
1800	107	74	—	74
1801	112	74	—	74
1805	151	74	8	82
1808	153	74	8	82
1810	141	28	—	28
1815	145	62	—	62
1820	126	24	—	24
1835	167	62	—	62
1840	191	44	—	44
1845	251	94	13	107
1847	244	88	10	98

CĂPIIINA

1	2	3	4	5
1800	108	42	—	42
1801	104	44	—	44
1805	108	32	—	32
1808	108	28	1	29
1810	103	26	—	26
1815	115	8	—	8
1820	75	8	—	8
1835	143	46	—	46
1840	136	38	12	50
1845	148	26	6	32
1847	144	18	16	34

GINȚA

1	2	3	4	5
1800	189	128	—	128
1801	189	128	—	128
1805	196	150	13	163
1808	196	150	13	163
1810	224	112	—	112
1815	255	170	—	170
1820	227	68	8	76
1835	306	144	24	168
1840	319	134	38	172
1845	331	82	64	146
1847	339	78	42	120

COCIUBA

1	2	3	4	5
1800	157	140	—	140
1801	163	136	—	136
1805	192	38	3	41
1808	172	38	3	41
1810	179	42	—	42
1815	201	42	—	42
1820	155	48	5	53
1835	236	122	—	122
1840	275	100	—	100
1845	270	80	4	84
1847	289	54	4	58

TULCA

1	2	3	4	5
1800	265	176	25	201
1801	267	176	25	201
1805	282	136	15	251
1808	283	132	14	146
1810	286	90	—	90
1815	307	86	14	100
1820	302	22	22	44
1835	350	78	159	237
1840	336	44	101	145
1845	356	26	34	60
1847	355	20	34	54

IANOȘDA

1	2	3	4	6
1800	137	68	8	76
1801	139	66	8	74
1805	140	56	30	86
1808	141	50	24	74
1810	145	64	18	82
1815	148	46	2	48
1820	149	26	37	63
1835	168	120	99	229
1840	166	80	68	148
1845	168	94	108	202
1847	167	92	106	198

HUSASĂU DE TINCA

1	2	3	4	5
1800	149	172	—	172
1801	154	188	—	188
1805	148	120	—	120
1808	178	104	—	104
1810	173	112	—	112
1815	169	106	—	106
1820	193	56	6	62
1835	240	150	60	210
1840	239	140	66	206
1845	243	194	131	325
1847	243	196	130	326

SĂLDABAGIUL MIC

1	2	3	4	5
1800	113	20	—	20
1801	108	20	—	20
1805	112	6	4	10
1808	109	20	—	20
1810	102	16	—	16
1815	107	22	—	22
1820	111	24	—	24
1835	142	38	—	38
1840	136	40	2	42
1845	137	30	—	30
1847	138	32	2	34

VALEA MARE

1	2	3	4	5
1800	22	18	—	18
1801	21	22	—	22
1805	27	22	12	34
1808	27	22	12	34
1810	24	22	—	22
1815	26	16	2	18
1820	25	14	—	14
1835	38	16	—	16
1840	40	12	—	12
1845	40	15	—	15
1847	40	15	—	15

FONAŢU

1	2	3	4	5
1800	78	60	—	60
1801	75	58	—	58
1805	79	50	—	50
1808	79	40	—	40
1810	75	22	—	22
1815	80	20	2	22
1820	67	24	—	24
1835	86	44	—	44
1840	87	24	2	26
1845	90	32	2	36
1847	86	24	2	26

DUMBRAVA

1	2	3	4	5
1800	48	41	—	44
1801	49	48	—	48
1805	49	16	—	16
1808	45	18	—	18
1810	53	14	—	14
1815	57	12	—	12
1820	46	16	—	16
1835	70	30	—	30
1840	75	32	—	32
1845	72	16	2	18
1847	74	26	2	28

OȘAND

1	2	3	4	5
1800	98	86	2	88
1801	95	78	2	80
1805	102	70	4	74
1808	102	64	7	71
1810	110	34	—	34
1815	107	44	—	44
1820	95	26	—	26
1835	124	50	16	66
1840	125	56	18	74
1845	138	76	—	76
1847	138	32	24	56

RIPA

1	2	3	4	5
1800	50	34	—	34
1801	65	36	—	36
1805	71	28	5	33
1808	71	28	5	33
1810	64	26	—	26
1815	74	16	—	16
1820	69	24	—	24
1835	120	88	—	88
1840	125	88	—	88
1845	120	82	2	84
1847	135	84	2	86

DICĂNEȘTI

1	2	3	4	5
1800	42	36	6	42
1801	42	30	4	34
1805	45	14	—	14
1808	47	18	—	18
1810	47	16	—	16
1815	46	14	—	14
1820	44	16	—	16
1835	88	36	—	36
1840	59	16	—	16
1845	62	28	4	32
1847	63	18	1	19

GRUILUNG

1	2	3	4	5
1800	35	32	—	32
1801	35	28	—	28
1805	36	22	—	22
1808	36	22	—	22
1810	34	16	—	—
1815	35	20	—	20
1820	34	20	—	20
1835	34	18	2	20
1840	34	22	—	22
1845	34	16	—	16
1847	35	14	—	14

INCEȘTI

1	2	3	4	5
1800	44	34	—	34
1801	44	30	—	30
1805	46	14	—	14
1808	50	30	—	30
1810	50	30	—	30
1815	51	36	—	36
1820	50	36	—	36
1835	70	20	—	20
1840	71	20	—	20
1845	74	21	—	21
1847	78	24	—	24

MIHELEU

1	2	3	4	5
1800	42	24	—	24
1801	42	22	—	22
1805	49	26	—	26
1808	49	26	—	26
1810	51	16	—	16
1815	49	16	—	16
1820	48	14	—	14
1835	58	26	6	32
1840	58	26	—	26
1845	61	38	—	38
1847	64	24	20	26

GEPİŞ

1	2	3	4	5
1800	93	50	1	51
1801	93	46	—	46
1805	96	52	—	52
1808	104	38	—	38
1810	111	34	—	40
1815	105	42	—	42
1820	98	36	—	36
1835	126	24	—	26
1840	126	24	2	26
1845	131	54	2	56
1847	136	54	2	56

LĂZĂRENI

1	2	3	4	5
1800	95	64	—	64
1801	93	56	1	57
1805	89	62	—	62
1808	90	46	—	46
1810	92	48	—	48
1815	90	46	—	46
1820	92	46	—	46
1835	95	46	6	52
1840	93	62	2	64
1845	98	50	8	58
1847	95	50	—	50

CALEA MARE

1	2	3	4	5
1800	76	78	4	82
1801	76	74	2	76
1805	79	72	—	72
1808	86	52	—	52
1810	86	52	—	52
1815	86	50	—	50
1820	87	42	—	42
1835	90	45	—	45
1840	92	50	—	50
1815	97	70	6	76
1847	98	58	4	62

O pondere mai mare încep să aibă după 1830, când această creștere trebuie pusă și în legătură cu necesitățile tot mai mari de transport ale Episcopiei³¹. Numărul cailor fiind în 1847 de 445 capete, cei mai mulți fiind în Husasăul de Tinca, 130³² și Ianoșda cu 106 capete³³.

În ceea ce privește înzestrarea cu animale a gospodăriilor iobăgești și jelerești se constată spre sfârșitul secolului o creștere a numărului jelerilor cu casă deținători de animale. Astfel în 1810 în Tinca erau 19 jeleri cu casă deținători de animale³⁴, numărul lor crește la 42 în 1840³⁵, în Husasău în 1810 erau doar doi jeleri deținători de animale³⁶, iar în 1840 numărul lor este de 43³⁷.

În toată perioada, firește, numărul iobagilor deținători de animale de tracțiune este mai mare decât cel al jelerilor cu casă ce dețin animale, având însăși categoria de iobag.

Izvoarele documentare cercetate nu reflectă decât sporadic și neconvingător înzestrarea gospodăriilor țărănești cu inventar mort. Documentele nu fac mențiuni privitoare la numărul carelor, al căruțelor grapelor, plugurilor sau a altor unelte agricole cu care erau înzestrate gospodăriile țărănești sau cu numărul și calitatea acestora existent în prediile episcopiei. Singurele date pe care le deținem le avem din listele de inventar a unor magazii sau depozite. Astfel în 1814, în magazia șpanatului Tinca se găseau 700 spițe de roți de car, 22 cercuri de fier pentru roți, 6 sape, 5 greble³⁸.

NOTE

- 1 D. Prodan, *op. cit.*, p. 40.
- 2 Singurele surse de informare au fost conscripțiile urbariale ce trebuie privite uneori cu relativitate. Vezi Tabel nr. 7.
- 3 Tabel nr. 55.
- 4 ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2410, 2338, 2369, Tabel nr. 9.
- 5 Tabel nr. 8.
- 6 ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2410, fila 20.
- 7 *Ibidem*, fila 52.
- 8 *Ibidem*, fila 166.
- 9 *Ibidem*, fila 236.
- 10 *Ibidem*, fila 377.
- 11 *Ibidem*, Dosar 2410, fila 31.
- 12 *Ibidem*, fila 238.
- 13 *Ibidem*, Dosar 2370, fila 19.
- 14 *Ibidem*, fila 244.
- 15 *Ibidem*, fila 243.
- 16 D. Prodan, *op. cit.*, p. 40.
- 17 ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2430, fila 187, Tabel nr. 27.
- 18 *Ibidem*, fila 189, Tabel nr. 25.
- 19 *Ibidem*, Dosar 2363, fila 41.
- 20 *Ibidem*, Dosar 2410, fila 230.
- 21 *Ibidem*, Dosar 2372, fila 94, Tabel nr. 10.
- 22 *Ibidem*, fila 89.
- 23 *Ibidem*, fila 78.
- 24 *Ibidem*, Dosar 2410, fila 21.
- 25 Tabel nr. 8.
- 26 M. Roșca-Rozen, *op. cit.*, p. 61.
- 27 Tabel nr. 8.
- 28 Cșetri E., *Conscrierile urbariale ale satului Chiochiș din anii 1785—1820*, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, VII, 1974, p. 244.
- 29 Tabel nr. 7.
- 30 ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2372, fila 85.
- 31 Se construiesc acum sau încep să se construiască clădiri, poduri etc.
- 32 ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2370, fila 244, Tabel nr. 9.
- 33 *Ibidem*, Dosar 2372, fila 23, Tabel nr. 17.
- 34 *Ibidem*, Dosar 2410, fila 52.
- 35 *Ibidem*, fila 236.
- 36 *Ibidem*, Dosar 2370, fila 24.
- 37 *Ibidem*, fila 162—164.
- 38 *Ibidem*, Dosar 3327, fila 194.

Capitolul IV

Populația domeniului, obligatiile în muncă, natură și în bani ale țăranilor dependenți față de episcopie

La baza stabilirii numărului și structurii populației domeniului Tinca între 1800—1848 a stat prelucrarea datelor conscripțiilor urbariale ale celor 21 de sate, registrele de robotă și de dijmă care cuprind pe toți țăranii dependenți ai domeniului, precum și datele din șematismele anilor 1823 și 1851¹.

Din aceste documente cunoaștem precis numărul capilor de familie existenți în perioada respectivă, putându-ne forma o imagine clară asupra populației de pe domeniu.

Din cercetarea conscripțiilor urbariale se pot desprinde unele concluzii prețioase cu privire la structura țăranimii aservite, privitoare la mișcarea naturală și migratoare a acesteia².

În această perioadă a orânduirii feudale târzii, formele feudale de exploatare se îmbinau cu noile forme capitaliste de exploatare. Elementele relațiilor economiei de piață încep să-și facă tot mai simțite apariția. În agricultură se observă tendința de concentrare și centralizare a pământului, prin deposedarea iobagilor de sesiile lor sau de părțile de sesie, ceea ce a dus la accentuarea pauperizării țăranimii³.

În cursul veacului al XVIII-lea și la începutul veacului următor populația Transilvaniei a crescut în mod simțitor⁴. Deci în această perioadă ar fi trebuit să crească și numărul familiilor contribuabile. Dar din datele de care dispunem se constată nu o creștere continuă fără întreruperi a familiilor contribuabile, ci în unele perioade chiar o scădere. Astfel numai în 10 ani numărul familiilor

de iobagi a crescut de la 357 în 1800 la 982 în 1810⁵. Pe baza principiului folosit în demografia istorică, de a se lua în considerare pentru epoca modernă numărul de 5 membri de familie, obținem o creștere a numărului iobagilor de la 1 785 în 1800 la 4 910 în 1810. Dar în aceeași perioadă se constată o scădere a numărului capilor de familie jeleri cu casă de la 1 617 la 1 317. Această scădere a numărului jelerilor cu casă se explică prin trecerea lor în rândul iobagilor⁶.

În scădere sunt și jelerii fără casă, numărul lor ajungând în 1810 la 30, de la 76 cât fuseseră înregistrați în 1800⁷.

În perioada aceasta de aproximativ 50 de ani se constată însă o creștere simțitoare a populației domeniului de la 10 250 locuitori în 1800 la 16 700 în 1847⁸.

Între anii 1811—1820 numărul locuitorilor scade foarte mult, neajungând nici măcar la nivelul anului 1800. Între cauzele care au dus la această situație se numără și devalorizarea din anul 1811 care a coborât valoarea banilor în circulație la 1/5, mulți țărani dependenți plecând în alte părți pentru cele necesare agonisirii traiului. Această măsură a fost luată în scopul de a găsi o soluție de ieșire din situația grea financiară a Imperiului. La aceasta se adaugă recoltele slabe din anii 1817—1818, care au atras după sine o foamete cumplită⁹. În satele domeniului, sarcinile de război, lipsa de bani, anii de recolte slabe și de foamete s-au resimțit puternic în acești ani prin creșterea valului de nemulțumiri, concretizate în acțiuni de refuz de a presta robota și de a da dijmele, prin părăsirea satelor și chiar prin revolte¹⁰. În 1820 conscripțiile urbariale menționează în satele domeniului un total de 223 locuri pustii. De pildă conscripția urbarială a satului Săldăbagiu Mic menționează 23 capi de familie morți sau emigrați¹¹, iar în Cociuba 52¹². În posesiunea Calea Mare foametea a făcut victime mai ales în rândul jelerilor cu casă. Aici au murit 14 și au emigrat 7, numărul jelerilor capi de familie cu casă scăzând de la 64 câți erau în 1818 la 43 în 1820¹³.

Clasa cea mai numeroasă în Bihor, ca de altfel în toată Transilvania era țăranimea dependentă.

Pe domeniul Tinca în prima jumătate a secolului al XIX-lea găsim cele trei categorii de țărani dependenți; iobagi, jeleri cu casă și jeleri fără casă. Numărul iobagilor a crescut după 1820, la 1 074 capi familie în anul 1840, ca în 1847 numărul lor să scadă la 1 064¹⁴. Creșterea numărului lor se explică și prin reîntoarcerea unor iobagi fugiți în anii anteriori. Dar fenomenul general constatat este descreșterea continuă a numărului jelerilor cu casă. Acest lucru este explicabil deoarece în perioada de destrămare a relațiilor feudale,

stăpânul de pământ nu mai este interesat în sporirea cu orice preț a numărului iobagilor¹⁵. În anul 1800 în Valea Mare și Fonău nu este trecut nici un locuitor în categoria de iobag¹⁶. În posesiunea Valea Mare apar în conscripțiile urbariale din 1800 și 1801, 22 capi de familie, dintre care 21 jeleri cu casă și un jeler fără casă, iar în anul 1805 sunt trecuți 9 iobagi și 17 jeleri cu casă¹⁷.

Se poate constata din analiza conscripțiilor urbariale că numărul jelerilor cu casă era incomparabil mai mare decât al iobagilor, cu toate că după 1805 un număr mare de jeleri cu casă au fost trecuți în categoria iobagilor. Astfel în Tinca erau la 1800 trecuți 38 capi de familie jeleri cu casă, posesori a câte 1/8 de sesie fiecare, cu obligațiile curente ale iobagilor, aceștia în conscripțiile din 1805 sunt trecuți în categoria de iobagi¹⁸. În Belfir cei 78 jeleri cu casă din anul 1800 sunt trecuți începând din 1805 în categoria de iobagi¹⁹. Situația este asemănătoare și în Cociuba, unde cei 31 de jeleri menționați în 1800 sunt trecuți în categoria de iobagi din 1805²⁰.

Aceasta se datorește și faptului ca la începutul secolului al XIX-lea, dispărea treptat deosebirea economică dintre aceste categorii. Se menține doar deosebirea dintre sarcinile avute de iobagi și jeleri față de stăpânul feudal. De asemenea se poate constata că numărul jelerilor fără casă este foarte mic, iar în unele posesiuni ca Belfir²¹, Cociuba²², Valea Mare²³, ei nici nu există.

Dacă la începutul secolului al XIX-lea se constată o trecere a jelerilor cu casă în categoria iobagilor, spre mijlocul secolului procesul este invers — mulți iobagi ajung în situația jelerilor. Aceasta ca urmare a pauperizării iobăgimii și creșterii numărului țăranilor deposedați de mijloace de producție și în special de animale. Dacă la începutul secolului al XIX-lea, pe întreg domeniul erau 1 470 gospodării țărănești fără vite, în 1840 numărul gospodărilor fără vite se ridică la 2 395 din totalul de 3 090 gospodării înregistrate în conscripțiile urbariale al satelor²⁴.

Procesul de diferențiere a țăranimii iobage, pe de o parte în pături sărăcite, iar pe de o altă parte în iobagi mai înstăriți este accentuat la începutul secolului al XIX-lea fapt demonstrat și de numărul mare de jeleri. Dar continuă să existe și iobagi înstăriți. Pentru măsura de avere de atunci erau mulți chiar bine înstăriți, judecându-i după numărul vitelor, mai ales după a celor mari, care ele însele însemnau un important inventar economic²⁵.

De pildă la 1810, în posesiunea Ianoșda existau 41 de gospodării iobăgești, care dispuneau de boi și cai: 17 familii dețineau câte 2 boi, 11 câte 4 boi, 10 familii cu câte 2 cai fiecare, o gospodărie cu 4 cai și una cu 3 cai²⁶, 60 de familii iobăgești însă nu dețineau nici un

animal, cum de altfel nu posedau nici unul nici cele 42 familii de jeleri cu casă menționați în conscripții²⁷. Această situație se prezintă într-o posesiune unde cei mai mulți iobagi dețineau câte 2/8 de sesie și într-o perioadă când majoritatea iobagilor din celelalte sate posedau abia câte 1/8 de sesie. Sunt rare cazurile când iobagii sunt menționați ca stăpânind 6 boi²⁸.

Din analiza documentelor se constată că erau mulți jeleri cu casă săraci, dar sunt și foarte mulți care au pământ și vite. În posesiunea Ianoșda la 1810 nici unul din cei 42 de jeleri cu casă nu posedau animale ca în 1835, din totalul de 66 gospodării jelerești să posedate animale 17 unul dintre jeleri posedând chiar 6 boi, iar alții 2 cu câte 4 cai fiecare²⁹.

În Tinca existau la 1840, 5 jeleri cu 4 boi fiecare, 10 jeleri cu câte 2 cai, 3 jeleri cu 4 cai fiecare³⁰. Că iobagii sunt în plin proces de sărăcire, o demonstrează pregnant situația din posesiunea Râpa. În 1840 existau aici 30 jeleri cu casă care posedau câte 2 boi fiecare și 2 cu câte 4 boi, în vreme ce 8 iobagi, dețineau câte 2 boi fiecare³¹, iar cu 20 de ani mai înainte, conscripția menționa doar 7 jeleri cu casă care posedau animale³².

Faptul că în multe posesiuni jelerii sunt mai înstăriți decât iobagii este demonstrat și de faptul că dintre jelerii cu casă sunt recrutați mulți dintre slujitorii domeniului — slujitori care sunt scutiți de obligațiile față de stăpânul de pământ³³. Așa de exemplu în Ianoșda la 1840 subjucele, crâșmarul și 2 paznici făceau parte din categoria jelerilor cu casă³⁴:

Deosebirea dintre iobag și jeler în satele domeniului era evidentă, deoarece jelerul slujea stăpânul de pământ printr-un fel de contract, el folosind pământ iobăgesc și fiind înzestrat cu intravilanțele unor sesii el putea pleca de pe pământ în condiții mai favorabile decât iobagul³⁵. Apoi sarcinile jelerului erau mai ușoare decât ale iobagului, el chiar dacă deținea animale, conscripțiile urbariale nu menționează obligația lui de a efectua cărașia lungă sau de a transporta stânjeni de lemne, de asemenea nu dădea daturile³⁶. Ei sunt obligați la plata censului pe casă de 1 fl., la prestarea a 18 zile robotă cu palmele și la tăierea a 4/8 stânjeni de lemne³⁷.

Sarcinile iobagului, a celui cu 1/8 de sesie, pentru că aceștia erau majoritatea pe domeniu, erau mult mai grele decât ale jelerului, el era obligat la plata censului de un fl., 9 zile robotă cu animalele, transportul a 1/8 stânjeni de lemne, cărașia lungă și daturi (1/8 medie de unt, 2/8 claponi, 2/8 pui, 1,1/8 ouă, 1/240 vițel urbarial)³⁸.

Sărăcirea iobăgimii se desprinde însă pregnant din dispariția scsiilor iobăgești întregi și a fărâmițării continue a părților de sesie. Astfel, dacă în întreg domeniul la 1800 erau 5 iobagi care dețineau fiecare câte 6/8 sesie³⁹, în 1840 nu mai este menționat nici un iobag cu 6/8 de sesie, în schimb a crescut numărul familiilor cu 1/8 de sesie de la 534 la 765, iar a celor cu 2/8 de sesie de la 210 la 305⁴⁰. În întreg domeniul au existat 2 iobagi cu o sesie întregă, unul în Căpâlna menționat până în 1820⁴¹, și un altul în Săldăbagiul Mic amintit începând din 1846, când în localitate: 70 de iobagi dețineau câte 1/8 de sesie și 42 cu câte 2/8 de sesie, unul cu 3/8 și altul cu 4/8 de sesie⁴².

Deci, indiferent de sporirea proporțiilor jelerilor, diferențierea țăranimii s-a petrecut în rândul ambelor categorii, adică și în rândul iobagilor și jelerilor, sărăcirea fiind generală și determinând ca un număr tot mai mare de țărani iobagi sau jeleri să devină zilieri, sau să-și vândă forța de muncă în cadrul procesului de naștere a economiei de piață. Acest proces a fost accentuat și de deposedarea țăranilor de păduri și pășuni, care în prima jumătate a secolului al XIX-lea a luat proporții considerabile, precum și de sporirea obligațiilor în muncă și în bani⁴³.

Gruparea populației domeniului pe naționalități, a fost stabilită după numărul capilor de familie înregistrați de conscripțiile urbane și tabelele de dijmă și controlate numeric cu datele din șematismele anilor 1823 și 1851⁴⁴.

Populația domeniului era compusă în majoritate din români ortodocși, maghiarii se găseau în număr mai mare în satele Belfir⁴⁵, Tinca⁴⁶ și Ginta⁴⁷. Celelalte 18 sate erau locuite în masă compactă de români, numărul lor ridicându-se în 1823 la 6 371 suflete⁴⁸.

Analizând apoi șirul numelor iobagilor și a jelerilor se constată frecvența aceluiași nume de familie: Petru, 5, 10, chiar 20 de familii poartă același nume de familie. Așa de pildă în Ianoșda 5 familii poartă numele de Leucuța, 16 familii poartă numele de Târb, 12 pe cel de Popa⁴⁹.

În Fonău 8 familii aveau numele de Condoroș, 11 de Horga, 13 de Drimbe, 7 de Tenț⁵⁰, în Calea Mare 23 de familii se numeau Buda⁵¹, iar 17 aveau numele de Mada²⁵. Toate aceste nume sunt cunoscute în toată perioada celor 50 de ani, ceea ce demonstrează pe de o parte că populația este stabilă în satul respectiv, iar pe de altă parte că familiile se divizează pe loc, pentru că același nume nu-l găsim menționat și în satele vecine decât foarte sporadic, desigur ca urmare a unei căsătorii sau cu învoirea stăpânului de pământ. Diviziu-

nea familiei, perpetuarea aceluiași nume însă demonstrează că aceasta se găsea din vechime pe același loc⁵³.

Renta în muncă. Producția agricolă în Bihor, ca de altfel în toată Transilvania a înregistrat în a doua jumătate al secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea o creștere însemnată, determinată în primul rând de cerințele mereu crescânde ale pieții interne. Pentru a obține cât mai multe produse, stăpânul de pământ și-a extins alodiile pe seama terenurilor comunale, a pășunilor și a sporit obligațiile urbariale⁵⁴.

Semnele trecerii tot mai accentuate la producția de mărfuri se pot constata și pe acest domeniu. Pentru bunul mers al economiei domeniul a fost organizat în 4 șpanate, șpanii având obligația de a se îngrijii de bunul mers al lucrărilor agricole, de administrarea produselor și a materialelor existente și mai ales de achitarea de către supuși a obligațiilor urbariale, ținând o evidență a veniturilor și cheltuielilor posesiunilor⁵⁵.

Domeniul Tinca era constituit în cea mai mare parte din sesii iobăgești și din pământul alodial din predii.

În schimbul pământului pe care-l foloseau, țăranii dependenți prestau cele trei forme de rentă, preponderentă fiind renta în muncă, datorită antrenării domeniului în relațiile de schimb. În funcție de necesitățile sale stăpânul pretindea uneori răscumpărarea în bani a unei părți din rentă. Dar în această perioadă stăpânul nu permitea răscumpărarea zilelor de robotă decât văduvelor, bolnavilor și bătrânilor⁵⁶, având nevoie de cât mai multă forță de muncă la diversele activități de pe domeniu. Datorită înzestrării slabe a gospodăriilor țărănești cu inventar viu și mort⁵⁷, datorită drumurilor greu accesibile a distanțelor mari pe care se făcea cărașia, a tendințelor stăpânului de a mări numărul zilelor de robotă, obligațiile în muncă erau cele mai apăsătoare pentru țăranii dependenți.

Reglementarea urbarială din Bihor din 1769—1772⁵⁸ a fixat cuantumul robotei la o zi pe săptămână cu animalele sau două cu palmele pentru un iobag cu o sesie întreagă. La arat, iobagii erau obligați 4 zile, plug și grapă, iar la alte munci cu două vite și car. În cazul când iobagii nu aveau patru vite se asociau câte doi, efectuând două zile. În ziua de muncă de la răsăritul până la apusul soarelui se socotea și drumul dus și întors și hrănirea animalelor. Pentru jelerii cu casă au fost fixate 18 zile pe an cu animalele, iar pentru jelerii fără casă 12 zile pe an⁵⁹.

Deși reglementarea a fixat robota sub raport cantitativ, a dat totuși posibilitatea stăpânului să dubleze robota săptămânală în perioada de vârf a muncilor agricole, recalculând-o apoi ulterior.

În cazul cărăușiilor la distanța de peste o jumătate de zi, stăpânul putea pretinde efectuarea a 4 zile în șir, dar aceasta numai odată pe lună. De asemenea se prevedea ca cel puțin un sfert de robotă să fie efectuată în lunile de iarnă⁶⁰. Pe lângă robota săptămânală iobagii mai erau obligați la cărăușia lungă⁶¹, la tăiatul și transportul lemnului, la transportul produselor provenite din dijmă, la repararea drumurilor și podurilor, la vânatoare etc.

Iobagii cu o sesie întreagă și cu animale de tracțiune transportau anual 1 stânjen de lemne la locul fixat de stăpâni, iar cei fără animale tăiau o jumătate de stânjen. Cum pe domeniu nu erau țărani dependenți cu o sesie întreagă⁶², ci doar cu subdiviziuni de sesii, cantitatea de lemne de tăiat și de transportat era fixată proporțional cu mărimea părții de sesie. Astfel toate conscripțiile satelor din anii 1800—1847 cuprind obligația pentru iobag de a transporta, cel cu 1/8 de sesie — 1/8 stânjeni de lemne; cel cu 2/8 sesie — 2/8 stânjeni⁶³, chiar dacă nu poseda animale de transport.

Jelarii cu casă erau obligați fără excepție la tăiatul a 4/8 stânjeni de lemne⁶⁴. Jelerul cu casă chiar dacă avea animale de tracțiune nu figurează impus la transport⁶⁵.

Analizând situația robotei în satele domeniului între 1800—1847 se constată o creștere continuă a acesteia, atât a celei prestate cu animalele cât și a celei prestate cu palmele. Așa de pildă robota cu palmele a crescut de la 27 633 zile cât era în 1800, la 39 474 în 1847 iar cea cu animalele de la 6 771 zile cât era în 1800, la 11 390 în 1847 totalul crescând de la 34 404 la 50 864 în 1847⁶⁶.

Edificator în direcția creșterii vertiginoase a numărului zilelor de robotă o constituie situația din posesiunea Ginta, unde se constată o creștere de la 3 254 zile în 1800 la 6 131 în 1847⁶⁷, sau dublarea numărului de zile în cei 47 de ani în Cociuba de la 2 406 în 1800 la 4 821 în 1847⁶⁸ și de asemenea în Incești o creștere de la 557 zile în 1800 la 1 240 în 1847⁶⁹.

Jurnalele de socoteli permit și stabilirea unei proporții în ceea ce privește repartizarea robotei pe luni și anotimpuri. Nu se poate vorbi de o repartizare proporțională a robotei pe întreg anul, documentele dovedind că factorii determinanți ai cantității lunare de robotă sunt necesitățile stăpânului de pământ. De aceea se constată fluctuații în robota iobagilor, aparent reglementată și repartizată proporțional.

Așa de pildă țărani dependenți din Oșand⁷⁰ au prestat în 1840 un număr de 1 727 zile de robotă repartizată astfel; în luna:

— ianuarie	—	50 zile	robotă cu animale	—	161	cu palmele
— februarie	—	42	„ „	„	—	—
— martie	—	9	„ „	„	132	„
— aprilie	—	38	„ „	„	—	—
— mai	—	33	„ „	„	—	—
— iunie	—	9	„ „	„	295	„
— iulie	—	44	„ „	„	365	„
— august	—	—	„ „	„	175	„
— septembrie	—	20	„ „	„	18	„
— octombrie	—	61	„ „	„	80	„
— noiembrie	—	122	„ „	„	73	„

Se poate observa totuși o uniformitate a robotei prin faptul că în lunile iunie, iulie și august este concentrat un număr mai mare de zile peste media lunară, deci forța de muncă era solicitată mai ales în perioada lucrărilor urgente de vară și toamnă.

Muncile cele mai frecvente pe care le prestau țăranii dependenți ai domeniului erau tăiatul și transportul lemnelor și a băuturilor, îngrijirea porcilor, aratul, semănatul, prășitul, cositul, adunatul și transportul fânului, întreținerea clădirilor domeniiale, îngrijirea viței de vie, confecționarea uneltelor agricole, muncile la cărămidărie, la joagărul de scânduri, la manufactura de potasă⁷¹.

Teritoriul domeniului având numeroase păduri, una dintre obligațiile cele mai grele impuse țăranilor dependenți era tăiatul și transportul stânjienilor de lemne. Dacă la 1800 țăranii dependenți ai domeniului au tăiat 675 stânjieni de lemne, la 1847 s-a ajuns la 1057,2 stânjieni⁷². Astfel locuitorii din Râpa au fost impuși în 1810 la tăierea a 21 stânjieni ca în 1847 să se ajungă la 52 stânjieni de lemne⁷³, o dublare a numărului de stânjieni de lemne de tăiat se constată și în Tinca⁷⁴, Belfir⁷⁵, Săldăbagiu Mic⁷⁶.

În ceea ce privește muncile la care erau utilizați iobagii trebuie să avem în vedere unele particularități ale domeniului Episcopiei. În primul rând din pământul alodial al Episcopiei constituit în exclusivitate din predii, doar o mică parte era gospodărit în regie proprie majoritatea fiind arendat sau împărțit țăranilor de pe domeniu spre a-l cultiva. Deci era un sistem economic feudal a cărui bază nu era eliberarea, ci înzestrarea cu pământ a iobagilor, sistem caracteristic și altor domenii din Transilvania în această perioadă⁷⁷.

În vederea obținerii surplusurilor de produse pentru piață, stăpânul de pământ a fost preocupat continuu de valorificarea tuturor terenurilor aflate în stare neproductivă, efectuându-se deșteleniri în predii.

Iobagii au efectuat în pređii și alte munci, arau și semănau pământul arător, coseau și adunau fânul, se ocupau cu creșterea oilor, dar mai ales cu creșterea porcilor. Așa de pildă în 1825 iobagii celor 11 sate ale șpanatului Tinca au efectuat în pređiile Altsi și Livada; la arat, cosit și alte munci 421 zile robotă cu animalele și 4 455 zile cu palmele⁷⁸. În aceleași pređii la 1840, iobagii din Tinca, Cociuba, Fonău, Oșand și Râpa au prestat 483 zile robotă cu animalele la arat, 1 827 zile la secerat și 901 zile la prăși⁷⁹.

Numărul mare de porci care se creșteau pe domeniu (numai în șpanatul Tinca la 1840 sunt menționate 5 605 capete)⁶⁰ necesita un număr sporit de zile de robotă necesare pentru îngrijirea acestora. Așa de pildă la 1840 numai locuitorii satelor Tinca, Cociuba, Fonău, Oșand și Râpa prestatu pentru hrănirea și îngrijirea porcilor 2 130 zile robotă cu palmele și 447 zile cu animalele⁸¹. De asemenea pentru ducerea și păzirea porcilor la ghindărit erau afectate un număr apreciabil de zile⁸².

Joagărul de la Cociuba și cărămidăria din Tinca foloseau și ele munca gratuită a iobagilor. Numai la joagăr în 1840 au fost prestate 1 063 zile robotă⁸³, iar la cărămidărie 164, din acestea majoritatea au fost făcute cu a animalele⁸⁴. Pentru producerea potasei erau întrebuințate de asemenea un număr apreciabil de zile de robotă. Pentru tăiatul și transportul lemnului necesare fabricării potasei au fost necesare 894 zile de robotă în 1830⁸⁵.

Stăpânul de pământ își acoperea în parte și necesitatea de produse meșteșugărești tot prin munca neplătită a iobagilor, iar o parte din aceste produse erau comercializate. Iobagii domeniului confecționau unelte agricole, araci, teascuri, butoaie, căzi, scări, roți, care, bărci. Astfel numai pentru confecționarea doagelor și a fundurilor de vase din pădurea Ginta erau necesare în 1802, 173 zile robotă cu palmele⁸⁶. Pentru confecționarea acestor produse la 1825 locuitorii din Ginta prestatu 758 zile robotă⁸⁷, iar cei din Cociuba 661 zile⁸⁸.

Cele mai multe dintre produse erau transportate la frumentariatul din Oradea care repartiza o parte din ele în alte posesiuni, iar o altă parte le valorifica pe piață. Astfel numai din vânzarea bărneilor, grinzilor și a altor materiale confecționate prin munca gratuită a iobagilor și jelerilor din pădurile Ocolului silvic Tinca, Episcopia a realizat în 1830 suma de 994 fl.⁸⁹.

Tot iobagii construiau și întrețineau grajdurile, hambarurile, coțele și alte acareturi, mai simple ale stăpânului de pământ existente în pređii. Astfel în 1802 numai pentru repararea casei domeniiale din Tinca și a grajdurilor⁹⁰, iobagii au prestat 64 zile robotă cu palmele pentru repararea cârciumei domeniiale din Săldăbagiu Mic

56 zile⁹¹, iar în 1840 cei din Râpa numai pentru repararea cotețelor de porci au efectuat 181 zile robotă cu palmele⁹².

Repararea morilor, a digurilor, a drumurilor, precum și diferitele munci ce se iveau pe lângă casele domeniiale, la magaziile de depozitare a cerealelor erau efectuate de asemenea de iobagi⁹³. Obligațiile legate de transport erau cele mai grele, acestea generând numeroase nemulțumiri din partea iobagilor⁹⁴. Aceștia trebuiau să transporte la Oradea la frumentariat produsele agricole, lemne, vase etc., precum și numeroase materiale de construcție. Între 1810 și 1847 obligațiile generate de cărăușia lungă au crescut de 11 ori⁹⁵.

Pentru construcția podurilor Oradea—Olosig și Pocei la anul 1802, numai iobagii din satele șpanatelor Tinca au transportat 202 grinzii însumând 270 zile robotă cu animalele⁹⁶.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea renta în muncă pe domeniul Tinca avea un caracter predominant în ansamblul iobagilor. Prestată cu animalele sau cu brațele, robota avea menirea de a pune în valoare în primul rând pământurile din predii, de a cultiva pământul alodial, de a exploata pădurea a cărui lemn era întrebuințat acum pe scară largă pentru confecționarea de materiale de construcție și pentru producerea potasei, de a îndeplini toate muncile necesare gospodăriei stăpânului care era interesat în a obține tot mai multe produse pentru piață.

Renta în natură se compunea din dijmă și nonă ce trebuia dată de iobagi, precum și daturile în natură. Acestea din urmă constau din: unt, claponi, pui și ouă, fiind răscumpărate în bani fie de către întreaga comunitate⁹⁷, fie de iobagi izolați.

Dijma și nona consta din obligația iobagilor de a preda stăpânului domeniului a zecea parte din toate produsele obținute din arabilele lor, deci din grâu, orz, ovăz, porumb, fasole, dovleci, cânepă, a zecea parte din animalele mărunte: miei, iezi precum și din stupi.

Nona se putea răscumpăra cu patru fl. sau 12 zile robotă cu animalele sau 24 zile robotă cu palmele pentru un iobag cu o sesie întreagă. Nona se percepea de obicei în natură. La nonă erau supuși și jelerii dacă aveau pământ arător sau dacă țineau animale mici. Episcopia romano-catolică lua dijmă și nonă de la țăranii dependenți în fiecare an până la data de 20 august.

Din miei și iezi se luau din 10 — 1, dacă erau mai puțini de 10, mielul se răscumpăra cu 8 cr., iar iedul cu 6 cr., stupii erau răscumpărați cu 12 cr. bucata⁹⁸.

Iobagii domeniului erau obligați să transporte produsele ce reveneau Episcopiei ca nonă și dijmă în locurile stabilite de aceasta. Dijma și nona satelor domeniului era adunată la districtul decimal Cetariu și Tinca.

De obicei nona și dijma din cereale era percepută de stăpân în paie, mai rar în boabe și datorită greutateii cu care se făcea treieratul păioaselor. Atunci când se percepea în boabe, dijmuitorii stăpânului în prezența juzilor satelor făceau proba din cereale.

Dijmuirea se făcea în conformitate cu dispozițiile elaborate în ședințele economice de către prefectul bunurilor și se întocmeau registre de dijma și nonă. Dijmuirea semănăturilor de primăvară se făcea până la sfârșitul lunii noiembrie. Oficiul exactoral trebuia să facă verificarea socotelilor în modul cel mai real, iar toate constatările trebuiau aduse la cunoștința prefectului⁹⁹.

Cantitățile de cereale obținute de Episcopie cu titlul de dijma și nonă erau considerabile. Astfel din datele de care dispunem constatăm că la 1801 din cele 15 864 cruci grâu de toamnă amestecat recoltate, episcopiei i-au revenit 3 207 cruci¹⁰⁰, ovăz — 287 cruci din 1 475 cruci recoltă¹⁰¹.

Concomitent cu creșterea producției de cereale a crescut și cantitatea ce revenea episcopiei ca dijma și nonă.

În 1835 de pildă, din recolta de 29 603 cruci grâu de toamnă amestecat, stăpânului de pământ i-au revenit 5 365 cruci¹⁰². Odată cu creșterea suprafețelor însămânțate cu porumb, și cantitățile ce reveneau episcopiei cu titlul de nonă și dijma era mai mare. Dacă la 1801 episcopiei îi reveneau ca dijma și nonă 3 065 MP porumb știuleți¹⁰³, în 1835 îi reveneau 5 528 MP porumb știuleți¹⁰⁴.

În anii în care locuitorii refuzau să dea dijma se percepea doar nona. Astfel din pământul alodial din Tinca în 1835 a fost posibilă doar perceperea nonei 107 cruci și 13 snopi grâu amestecat¹⁰⁵: din prediul Ossi Pata 239 cruci și 15 snopi, iar din prediul Radványi 105 cruci și 7 snopi¹⁰⁶. Se poate deci constata că dijma și nona din cereale se percepea și în 1847 în aceleași condiții ca și la sfârșitul secolului XVIII. În acest an de exemplu, s-au obținut în Ianoșda 696 cruci grâu amestecat din care au revenit Episcopiei 87 cruci¹⁰⁷, iar din cele 422 cruci ovăz 52 cruci¹⁰⁸.

În această perioadă dijma și nona se percepea și din varză, dovleci și fasole cultivată pe arabilele iobagilor, și aceste produse erau în cantități importante. La 1810 episcopiei îi reveneau 15 MP fasole, 16 665 dovleci, și 1 290 căpățâni de varză¹⁰⁹, dar tot mai mult aceste produse erau răscumpărate de iobagi. La 1835 iobagii din Ginta răscumpărau dovleci ce trebuiau dați nonă și dijma cu 15 fl., cei din Căpâlna cu 3 fl., cei din Săldăbagiu Mic tot cu 3 fl.¹¹⁰.

Nona și dijma din cânepă se generalizează la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea în toate satele domeniului, până atunci episcopia percepea doar un număr de saci¹¹¹.

Cânepa era percepută atât sub formă de mănunchiuri cât și să-mânță. La 1825 episcopia percepea 1895 mănunchiuri de cânepă și 34 MP sămânță¹¹².

Țăranii dependenți erau obligați să dea dijmă și nonă și din paiele recoltate. La 1810 episcopia percepea $46\frac{4}{8}$ stânjeni paie din satele domeniului¹¹³, singură posesiunea Ginta trebuia să dea 10 stânjeni de paie¹¹⁴.

Din dijma din miei și iezi, precum și din stupi, stăpânul de pă-mânt realiza de asemenea venituri importante. La 1801 reveneau episcopiei 274 miei și 30 de iezi, iar din răscumpărarea a 324 miei și 89 iezi suma de 47,44 fl.¹¹⁵. La această sumă se mai adaugă 35,14 fl. proveniți din răscumpărarea a 178 stupi¹¹⁶. Dintre posesiuni, Tulca a dat singură 114 miei și a răscumpărat 86¹¹⁷, iar Ianoșda 97 și a răscumpărat 146 miei¹¹⁸.

Spre mijlocul secolului însă, tot mai multe posesiuni răscumpără în întregime aceste obligații, așa cum a fost de pildă satul Belfir.

Daturile au fost stabilite în funcție de mărimea sesiei. Un iobag cu o sesie întreagă era obligat să dea anual o măsură de unt, 2 claponi, 2 pui și 12 ouă. Cum în domeniu sunt numai subdiviziuni de sesie și aceste obligații erau fixate ca atare. Astfel un iobag care avea $\frac{1}{8}$ de sesie era obligat să dea $\frac{1}{8}$ măsură de unt, $\frac{2}{8}$ claponi, $\frac{2}{8}$ pui, $1,1/2$ ouă; cel cu $\frac{2}{8}$ de sesie trebuia să dea $\frac{2}{8}$ măsură de unt, $\frac{4}{8}$ claponi, $\frac{4}{8}$ pui, 3 ouă, iobagul cu $\frac{3}{8}$ de sesie trebuia să dea $\frac{3}{8}$ măsură de unt, $\frac{6}{8}$ claponi, $\frac{6}{8}$ pui și $4,1/2$ ouă și așa mai departe și pentru celelalte subdiviziuni de sesie¹¹⁹.

Daturile însă în cea mai mare parte erau răscumpărate în această perioadă cu 48 cr. pentru o sesie întreagă¹²⁰.

Împreună 30 de iobagi cu sesie întreagă dădeau anual un vițel sau îl răscumpărau cu 1,30 fl. Cum în satele domeniului nu există sesii întregi, conșcripțiile precizează, de exemplu, că un iobag cu $\frac{1}{8}$ sesie dădea $\frac{1}{240}$ vițel, cel cu $\frac{2}{8}$ — $\frac{2}{240}$, cel cu $\frac{3}{8}$ — $\frac{3}{240}$, cel cu $\frac{4}{8}$ sesie — $\frac{4}{240}$, vițel urbarial¹²¹. Totalizate pe perioada anilor 1800—1835 constatăm o stabilitate a cantităților acestora, adică cantitățile de unt sunt cuprinse între 150—165 măsuri, puii și claponii în număr de 298—334, iar numărul de ouă între 1 849—2 044¹²².

Renta în bani înseamnă convertirea unei părți a rentei în muncă sau produse în bani.

În satele domeniului, renta în bani coexistă alături de renta în muncă care este covârșitoare și renta în natură, în sensul că reprezentanții episcopiei obligau pe țărani să lucreze numărul de zile de robotă fixat, iar la o serie de țărani dependenți (bolnavi, bătrâni, văduve) destul de puțini la număr li se dădea posibilitatea să-și răscumpere obligațiile în muncă și în natură în bani. Astfel la 1810,

în posesiunea Căpâlna erau 11 văduve și doi bolnavi care trebuiau să presteze 320 zile robotă manuală, care însă le-au răscumpărat cu 80 fl.¹²³.

Censul este o dare obișnuită a satelor de câmpie¹²⁴. Fiecare cap de familie de iobagi și jeleri cu casă trebuia să dea Episcopiei un florin, plătitibil „jumătate până la ziua Sf. Gheorghe”¹²⁵, iar cealaltă jumătate până la ziua Sf. Mihai¹²⁶. Fiind o taxă de răscumpărare a dreptului de folosință a intravilanului, censul se plătea după numărul intravilanilor. Deci pentru fiecare intravilan, indiferent de mărimea lui se plătea 1 fl. Censul fixat la această sumă se menține neschimbat în toată această perioadă.

Studierea acestei dări reflectă pe de o parte creșterea numărului populației domeniului, dar și fărâmițarea intravilanilor odată cu fărâmițarea sesiilor iobăgești în general. Astfel dacă la 1800, episcopia obținea din cens 2 022 fl. la 1847, suma se ridică la 3 189 fl.¹²⁷. Dintre sate se desprinde Tinca cu o creștere de la 137 fl. în 1810, la 317 în 1847¹²⁸. Belfirul cu o creștere de la 107 fl. în 1800 la 227 fl. în 1847¹²⁸, Ginta de la 184 fl. la 330 în 1847¹³⁰. Cociuba cu o creștere de la 151 fl. în 1800 la 293 fl. în 1846¹³¹.

Dar în aceeași perioadă sunt și unele localități care nu cunosc o asemenea dezvoltare, dar chiar stagnează. Așa a fost localitatea Gruilung care este menționată cu aceeași sumă de 35 fl., deci cu același număr de case în cei 50 de ani¹³², iar cu o creștere foarte mică localitatea Lăzăreni¹³³. Din cens episcopia obținea în 1847 suma de 3189 fl.¹³⁴.

Tabel nr. 32

Țărani dependenți ai domeniului

TINCA 1800—1847

Anul	Iobagi	Jeleri cu casă	Jeleri fără casă	Locuri pustii	TOTAL	
					Țărani depend.	Locuri pustii
1.	2.	3.	4	5.	5.	7.
1800	357	1 617	76	—	2 050	—
1810	982	1 317	30	39	2 329	39
1820	727	1 185	2	223	1 912	223
1840	1 074	1 965	47	21	3 086	21
1846—						
1847	1 064	2 199	77	9	3 340	9

Țărani dependenți (capi de familie) ai domeniului

TINCA
1800—1846

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	28	109	—	—	137
1805	70	99	16	—	185
1808	56	80	—	—	136
1810	70	109	—	—	179
1815	68	117	—	3	185
1820	66	123	—	9	189
1835	79	205	17	—	302
1840	81	211	15	—	307
1845	76	215	34	—	325
1847	82	236	24	2	342—346

Tabel nr. 34

BELFIR

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	4	103	—	—	107
1805	7	53	3	—	132
1810	78	63	—	—	141
1815	78	63	—	—	141
1820	67	47	—	12	114
1835	72	85	—	—	157
1840	76	113	2	—	191
1845	73	157	—	—	230
1846	75	152	17	—	244

Tabel nr. 35

CĂPIUNA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	21	84	3	—	108
1805	43	62	2	1	107
1810	49	54	—	6	103
1815	46	49	—	13	95
1820	29	16	—	30	45
1835	55	64	6	11	125
1840	61	75	—	3	136
1845	61	79	3	4	143
1847	61	78	5	4	144

GINTA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	27	157	5	—	189
1805	66	116	—	2	182
1810	70	154	—	13	224
1815	69	162	—	9	231
1820	60	144	—	23	204
1835	78	204	3	4	285
1840	83	226	10	—	319
1845	87	238	5	—	330
1847	90	240	9	—	339

COCIUBA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	12	139	6	—	157
1810	56	123	—	2	179
1815	57	128	—	5	185
1820	39	64	—	52	103
1835	59	163	—	6	222
1840	67	204	—	3	271
1845	66	218	—	1	284
1846	67	222	—	—	289

TULCA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	5	204	10	—	219
1810	93	190	3	2	286
1815	89	189	—	3	278
1820	91	209	—	2	300
1835	88	223	5	15	316
1840	93	243	—	10	336
1845	86	246	7	4	339
1847	81	274	—	—	355

IANOȘDA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	102	28	7	—	137
1810	101	42	2	—	145
1815	91	42	3	—	136
1820	100	48	—	1	148
1835	101	66	4	5	171
1840	101	63	2	3	166
1845	93	58	6	1	157
1847	89	78	—	—	167

Tabel nr. 40

HUSAȘĂU DE TINCA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	55	92	2	—	149
1810	87	85	1	4	173
1815	82	86	—	5	168
1820	86	104	—	3	190
1835	92	—	—	—	239
1840	92	147	—	2	239
1845	86	142	—	—	228
1847	93	150	—	1	243

Tabel nr. 41

SĂLDĂBAGIU MIC

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	35	75	3	—	113
1810	92	10	—	3	102
1815	84	10	—	4	94
1820	62	10	—	11	72
1835	108	25	3	3	136
1840	109	24	3	—	136
1845	115	22	1	2	138
1847	115	22	1	1	138

VALEA MARE

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	—	21	1	—	22
1810	12	12	—	—	24
1815	—	—	—	—	—
1820	10	11	—	3	21
1840	15	25	—	—	40
1845	—	—	—	—	—
1847	13	27	—	—	40

Tabel nr. 43

FONĂU

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	—	73	5	—	78
1810	24	48	3	6	75
1815	22	48	—	4	70
1820	15	37	1	14	53
1835	23	57	2	—	82
1840	23	64	—	—	87
1845	23	59	—	—	82
1847	23	63	—	1	86

Tabel nr. 44

DUMBRAVA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	1	46	1	—	48
1810	29	24	—	1	53
1815	26	23	3	2	49
1820	20	14	—	12	34
1835	26	29	—	—	55
1840	32	35	8	—	75
1845	32	36	6	—	74
1847	32	42	—	—	74

OȘAND

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	1	91	6	—	98
1810	60	49	1	—	110
1815	59	45	—	1	104
1820	51	23	—	21	74
1835	62	61	2	—	125
1840	62	61	2	—	125
1845	61	62	3	—	131
1847	64	67	7	—	138

Tabel nr. 46

RÎPA

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	2	52	4	—	58
1810	20	42	2	—	64
1815	16	47	—	1	63
1820	15	45	1	8	61
1835	18	102	—	—	120
1840	19	101	5	—	125
1845	19	109	—	—	128
1847	19	114	2	—	135

Tabel nr. 47

DICĂNEȘTI

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	11	29	1	—	41 — 42
1810	19	29	4	—	52 — 47
1815	19	29	4	—	52
1820	16	32	—	4	48 — 44
1835	18	36	1	—	55
1840	21	38	—	—	59
1845	18	40	1	—	59
1847	21	41	1	—	63

GHUILUNG

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	7	28	—	—	35
1810	16	18	2	—	36 — 34
1815	—	—	—	—	—
1820	11	13	—	5	24
1835	14	18	—	—	32
1840	16	18	—	—	34
1845	14	17	—	—	31
1847	17	18	—	—	35

INCEȘTI

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	10	29	5	—	44
1810	10	31	2	2	43 — 50
1815	10	32	2	4	44
1820	11	39	—	4	40
1835	18	48	—	—	66
1840	20	51	—	—	71
1845	17	53	1	—	71
1847	20	56	2	—	78

MIHELEU

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	17	24	5	—	46 — 42
1810	28	22	1	—	51
1820	19	21	—	3	40
1835	23	24	—	—	47
1840	29	29	—	—	58
1845	22	29	—	—	51
1847	29	32	4	—	64

GEPİŞ

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	11	78	4	—	93
1810	24	80	7	—	111
1820	20	74	—	6	94
1835	25	101	—	—	126
1840	25	101	—	—	126
1845	22	103	4	—	129
1846	25	106	5	—	136

Tabel nr. 52

LĂZĂRENI

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	3	85	7	—	95
1810	21	70	1	—	92
1815	21	70	1	—	92
1820	16	68	—	—	84
1835	18	63	—	—	81
1840	20	73	—	—	93
1845	16	68	1	2	85
1846	20	74	1	1	95

Tabel nr. 53

CALEA MARE

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1800	5	70	1	—	76
1810	23	62	1	—	86
1815	23	62	1	—	86
1820	23	43	—	—	66
1835	29	63	—	—	92
1840	29	63	—	—	92
1845	28	65	—	—	93
1847	28	67	—	—	95

Robote — 1840

Tabel nr. 54

Localitatea	Tăiat lemne	Transp. lemne	Întreț. cocine, îngrij. porci		Arat în predii.	Secerat în predii.	Prășit în predii.	Cosit, finului și ovăzului și adunatul		Div. lucr. în vii	Transp. la crișme dominiale	Div. munci și transp. cărămid.		Div. munci și transp. la joagăr	Diverse munci și transp.	
	cu palm.	cu anim.	cu palm.	cu anim.	cu anim.	cu palm.	cu palm.	cu anim.	cu palm.	cu anim.	cu palm.	cu anim.	cu anim.	cu palm.	cu anim.	
Tinca	212	186	1 481	266	63	429	—	240	22	112	114	3	52	202	127	38
Cociuba	278	140	311	10	121	834	450	1 066	32	641	1	54	13	231	215	20
Fonău	213	31	105	—	41	148	87	82	—	175	8	46	—	194	108	6
Oșand	142	105	52	118	124	268	179	475	35	40	—	—	—	232	18	9
Rîpa	120	60	181	53	134	148	185	262	10	—	—	—	—	327	27	56
TOTAL:	973	522	2 130	447	483	1 827	901	2 125	99	968	123	103	65	1 186	495	129

**Situația robotel în domeniul
TINCA
(1800—1847)**

Anii	Total țărani depend. (nr.)	Robota cu vite			Robota cu palmele		Total zile muncă
		Zile muncă (nr.)	Transp. lemne (stinj.)	Căraușie lungă	Zile muncă (nr.)	Tăiat lemne (stinj.)	
1800	2 102	6 771	—	—	27 633,5	—	34 404, $\frac{5}{3}$
1810	2 330	4 695,2	168	$\frac{32,45}{32}$	35 758	675	40,453, $\frac{2}{8}$
1815	—	8 256	159,2	$\frac{34}{32}$	20 846	660,4	29 112
1835	—	8 709	167,8	$\frac{70}{32}$	30 528	856,5	39 237
1840	3 090	9 350,5	180,6	119, $\frac{2}{32}$	37 271,4	964,2	46 622
1845	—	9 982	169,6	$\frac{335}{31}$	35 479	1 015,4	45 461
1847	3 303	11 390	179,7	$\frac{356,2}{32}$	39 474	1 057,2	50 864

Situația robotei în satele domeniului Tinca (1800—1847)

Anul	Robota cu vitele			Robota cu palmele		TOTAL zile muncă
	Zile muncă	Stinț. lemne transp.	Cărăușie lungă	Zile muncă	Stințeni lemne de tăiat	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	639, $\frac{3}{8}$	—	—	1 664, $\frac{3}{8}$	—	2 303, $\frac{6}{8}$
1810	653, $\frac{2}{8}$	13, $\frac{3}{8}$	3, $\frac{11}{32}$	2 450	54, $\frac{4}{8}$	3 103
1815	941	12, $\frac{2}{8}$	3, $\frac{2}{32}$	1 541	58, $\frac{4}{8}$	2 482
1820	1 029, $\frac{6}{8}$	13, $\frac{3}{8}$	3, $\frac{11}{33}$	2 063	63	3 092, $\frac{6}{8}$
1835	983	13, $\frac{7}{8}$	3, $\frac{12}{32}$	3 957	102, $\frac{4}{8}$	4 940
1840	996, $\frac{5}{8}$	14, $\frac{1}{8}$	28, $\frac{4}{32}$	4 045	105, $\frac{4}{8}$	5 041
1845	851	12, $\frac{4}{8}$	23, $\frac{4}{32}$	3 859	107, $\frac{4}{8}$	4 710
1847	1 029	14, $\frac{1}{8}$	28, $\frac{3}{32}$	4 730, $\frac{6}{8}$	118	5 759, $\frac{6}{8}$

Tabel nr. 57

BELFIR

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	379, $\frac{2}{8}$	—	—	1 392	—	1 771, $\frac{2}{8}$
1810	149	11, $\frac{2}{8}$	$\frac{10}{32}$	2 389	31, $\frac{4}{8}$	2 738
1815	739	10, $\frac{3}{8}$	2, $\frac{19}{32}$	1 134	33	1 873

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1820	710	10	$2, \frac{17}{32}$	846	25	1 556
1835	753	$10, \frac{4}{8}$	$2, \frac{20}{32}$	1 542	42	2 295
1840	811	$11, \frac{2}{8}$	$22, \frac{4}{32}$	$2 071, \frac{4}{8}$	$56, \frac{4}{8}$	$2 882, \frac{4}{8}$
1845	768	$10, \frac{5}{8}$	$21, \frac{6}{32}$	3 007	78	3 775
1847	713	11	22	$2 989, \frac{2}{8}$	76	$3 782, \frac{2}{8}$

Tabel nr. 58

CĂPILNA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	$331, \frac{4}{8}$	—	—	1 739	—	$207, \frac{4}{8}$
1810	184	$10, \frac{7}{8}$	$2, \frac{23}{32}$	1 855	27	2 039
1815	423	$10, \frac{3}{8}$	$2, \frac{19}{32}$	833	$24, \frac{4}{8}$	1 256
1820	642	11	$2, \frac{24}{32}$	450	13	1 092
1835	652	$10, \frac{3}{8}$	$2, \frac{27}{32}$	1 228	32	1 880
1840	730	$11, \frac{4}{8}$	23	1 392	$37, \frac{4}{8}$	2 122
1845	611	11	19	1 332	$38, \frac{4}{8}$	1 943
1847	$728, \frac{4}{8}$	$11, \frac{2}{8}$	23	1 510	39	$2 238, \frac{4}{8}$

GINTA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	780	—	—	2 474	—	3 254
1810	653	14	3, $\frac{16}{32}$	3 166	77	3 819
1815	1 116	13, $\frac{1}{8}$	3, $\frac{9}{32}$	1 646	81	2 762
1820	988	14	3, $\frac{16}{32}$	2 516	76	3 504
1835	866	14, $\frac{3}{8}$	3, $\frac{19}{32}$	3 337	102	4 203
1840	976	15	30	4 258	113	5 234
1845	1 017	15, $\frac{1}{8}$	30, $\frac{2}{32}$	4 323	119	5 340
1847	1 632	15	30	4 499	120	6 131

COCIUBA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	649	—	—	1 757	—	2 406
1810	216	8, $\frac{7}{8}$	2, $\frac{7}{32}$	2 890	61, $\frac{4}{8}$	3 106
1815	554	9	2, $\frac{8}{32}$	2 114	65	2 668
1820	659	9, $\frac{2}{8}$	2, $\frac{10}{32}$	1 644	48	2 303
1835	576	9, $\frac{1}{8}$	2, $\frac{9}{32}$	2 807	82, $\frac{4}{8}$	3 383
1840	691	10, $\frac{5}{8}$	21, $\frac{2}{32}$	3 707	102	4 398
1845	619	10, $\frac{3}{8}$	18, $\frac{4}{32}$	3 815	119	4 434
1847	700	10, $\frac{5}{8}$	21, $\frac{2}{32}$	4 121	111	4 821

TULCA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	564	—	—	3 723	—	4 287
1810	379	$12, \frac{7}{8}$	$3, \frac{7}{32}$	4 564	$96, \frac{4}{8}$	4 943
1815	848	$12, \frac{3}{8}$	$3, \frac{3}{32}$	2 484	$94, \frac{4}{8}$	3 332
1820	929	$12, \frac{7}{8}$	$3, \frac{7}{32}$	3 762	$104, \frac{4}{8}$	4 691
1835	830	$12, \frac{6}{8}$	$3, \frac{6}{32}$	3 984	$111, \frac{4}{8}$	4 814
1840	$937, \frac{4}{8}$	$13, \frac{3}{8}$	$26, \frac{6}{32}$	4 374	$121, \frac{4}{8}$	$5 311, \frac{4}{8}$
1845	828	$12, \frac{4}{8}$	24	4 206	123	5 034
1847	850	13	26	4 311	124	5 161

IANOȘDA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	436	—	—	2 380	—	2 816
1810	546	25	$6, \frac{9}{32}$	2 316	22	2 862
1815	920	$22, \frac{3}{32}$	$6, \frac{9}{32}$	648	21	1 468
1820	1 314	$25, \frac{1}{32}$	$6, \frac{9}{32}$	864	24	2 178
1835	1 171	$32, \frac{1}{32}$	$5, \frac{25}{32}$	1 002	27	2 173
1840	1 314	25	$50, \frac{2}{32}$	1 158	31	2 472
1845	1 171	$22, \frac{7}{8}$	$44, \frac{6}{32}$	1 080	29	2 251
1847	1 200	25	45	1 100	31	2 300

HUSASĂU DE TINCA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	657, $\frac{3}{8}$	—	—	1 589	—	2 346, $\frac{3}{8}$
1810	517	12, $\frac{4}{8}$	3, $\frac{4}{32}$	2 188	43	2 705
1815	693	11, $\frac{3}{8}$	2, $\frac{22}{32}$	1 062	43	1 755
1820	840	12, $\frac{4}{8}$	3, $\frac{4}{32}$	1 908	53	2 748
1835	718	11, $\frac{5}{8}$	21, $\frac{4}{32}$	2 142	71	2 860
1840	897	12, $\frac{7}{8}$	25, $\frac{6}{32}$	2 646	73, $\frac{4}{8}$	3 543
1815	769	11, $\frac{5}{8}$	22	2 358	71	3 127
1847	897, $\frac{2}{8}$	25, $\frac{6}{32}$	12, $\frac{7}{8}$	2 718	75, $\frac{4}{8}$	3 615,

SĂLDĂBAGIU MIC

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	144, $\frac{4}{8}$	—	—	2 313, $\frac{4}{8}$	—	3 457, $\frac{4}{8}$
1810	106	18, $\frac{5}{8}$	4, $\frac{21}{32}$	2 152	5	2 258
1815	857	4, $\frac{8}{32}$	126	17	5	983
1820	1 096	18, $\frac{6}{3}$	4, $\frac{22}{32}$	180	5	1 276
1835	1 328	460	21	42	7	1 788
1840	1 338	21, $\frac{1}{8}$	42, $\frac{2}{32}$	481	12	1 819
1845	1 145	21, $\frac{1}{8}$	42, $\frac{2}{32}$	326	12	1 471
1847	1 369	21, $\frac{1}{8}$	42, $\frac{2}{32}$	420	11	1 789

VALEA MARE

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	81	—	—	236	—	317
1810						
1815						
1820						
1835						
1840						
1845						
1847	123	1, $\frac{6}{8}$	3,4	486	13, $\frac{4}{3}$	609

(nu existau date)

FONĂU

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	254	—	—	908	—	1 162
1810	104	3	$\frac{24}{32}$	1 140	24	1 244
1815	227	2, $\frac{6}{8}$	$\frac{22}{32}$	702	24	1 129
1820	294	2, $\frac{7}{8}$	$\frac{23}{32}$	660	21, $\frac{4}{8}$	954
1835	231	2, $\frac{7}{8}$	$\frac{23}{32}$	942	28	1 173
1840	231	2, $\frac{7}{8}$	5, $\frac{6}{32}$	1 152	32	1 363
1845	211	2, $\frac{7}{8}$	5, $\frac{4}{32}$	1 022	29	1 233
1847	232	2, $\frac{7}{8}$	5, $\frac{6}{32}$	1 134	31, $\frac{4}{8}$	1 366

DUMBRAVA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	172, $\frac{4}{8}$	—	—	599	—	771, $\frac{4}{8}$
1810	74	3, $\frac{7}{8}$	$\frac{81}{32}$	876	12	950
1815	224	3, $\frac{4}{8}$	$\frac{28}{32}$	378	11, $\frac{4}{8}$	602
1820	310	4	1	288	9	598
1835	272	3, $\frac{5}{8}$	1	522	14, $\frac{4}{8}$	794
1840	391, $\frac{4}{8}$	5, $\frac{1}{8}$	10, $\frac{2}{34}$	750	17, $\frac{4}{8}$	1 141, $\frac{4}{8}$
1845	300	5	10	610	17	910
1847	389, $\frac{4}{8}$	5, $\frac{1}{8}$	10, $\frac{2}{57}$	780	21	1 169, $\frac{4}{8}$

OȘAND

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	305, $\frac{4}{8}$	—	—	1039, $\frac{4}{8}$	—	1425
1810	163	7, $\frac{6}{8}$	1, $\frac{30}{32}$	1682	24, $\frac{4}{8}$	1845
1815	600	7, $\frac{5}{8}$	1, $\frac{29}{30}$	648	22, $\frac{4}{8}$	1248
1820	647, $\frac{4}{8}$	8	2	560	16, $\frac{4}{8}$	1207, $\frac{4}{8}$
1835	630	8	14	1001	19, $\frac{4}{8}$	1631
1840	631, $\frac{4}{8}$	8	16	1132	30, $\frac{4}{8}$	1763
1845	539	8	16	1176	31	1715
1847	639	8, $\frac{1}{8}$	16	1324	34	1963

RIPA

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	132, $\frac{6}{8}$	—	—	769, $\frac{4}{8}$	—	902, $\frac{2}{8}$
1810	121	2, $\frac{6}{8}$	$\frac{22}{32}$	916	21	1037
1815	173	2, $\frac{4}{8}$	$\frac{20}{32}$	666	23, $\frac{4}{8}$	839
1820	248, $\frac{4}{8}$	2, $\frac{6}{8}$	$\frac{22}{32}$	768	24, $\frac{4}{8}$	1016, $\frac{4}{8}$
1835	180	2, $\frac{6}{8}$	1	1600	40, $\frac{1}{8}$	
1840	185, $\frac{4}{8}$	2, $\frac{6}{8}$	5, $\frac{4}{32}$	1891	50, $\frac{4}{8}$	2076, $\frac{4}{8}$
1845	189, $\frac{4}{8}$	2, $\frac{6}{8}$	5, $\frac{4}{32}$	1801	54, $\frac{4}{8}$	1990, $\frac{4}{8}$
1847	189, $\frac{6}{8}$	2, $\frac{6}{8}$	5, $\frac{4}{32}$	2143	57	2332, $\frac{6}{8}$

Tabel nr. 70

DICĂNEȘTI

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	144	—	—	444	—	688
1810	64	3	$\frac{24}{32}$	808	14, $\frac{4}{8}$	872
1815	68	3	24	800	14	868
1835	202	3, $\frac{1}{8}$	6, $\frac{2}{32}$	884	19	886
1840	204	3, $\frac{1}{8}$	6, $\frac{2}{32}$	684	19	888
1845	190	3	6, $\frac{2}{32}$	678	20	868
1847	190	3	6, $\frac{2}{32}$	678	20	868

GRUILUNG

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	108	—	—	418	—	526
1810	64	3	$\frac{24}{—}$	540	9	604
1815	84	4	26	490	9	574
1820						
1835	151	3	6	300	9	451
1840	158	3	$6, \frac{2}{32}$	324	9	482
1845	115	$2, \frac{5}{—}$	$6, \frac{2}{32}$	288	$8, \frac{4}{8}$	403
1847	157	$3, \frac{1}{—}$	$6, \frac{2}{—}$	342	$9, \frac{4}{8}$	499

INCEȘTI

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	153	—	—	404	—	557
1810	98	$3, \frac{1}{—}$	$\frac{25}{—}$	760	$15, \frac{4}{—}$	858
1815	151	3	$\frac{21}{32}$	456	15	607
1820						
1835	147	$3, \frac{1}{8}$	$\frac{25}{32}$	780	23	927
1840	208	$3, \frac{4}{—}$	7	918	25	1126
1845	161	$3, \frac{4}{—}$	7	840	26	1001
1847	208	$3, \frac{4}{—}$	7	1032	28	1240

MIHELEU

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	123	—	—	680	—	803
1810	71	5	$\frac{5}{132}$	866	11	937
1815	71	5	$\frac{5}{—}$	866	11	938
1835	219	5	8	369	12	588
1840	309	5	10	522	$14, \frac{4}{8}$	831
1845	201	5	7	486	$14, \frac{4}{—}$	687
1847	309	4	10	612	16	921

Tabel nr. 74

GEPIŞ

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	215	—	—	1231	—	1443
1810	172	4	1	1660	40	1832
1815	174	4	1	1682	42	1856
1835	240	4	7	1800	50	2040
1840	244	4	8	1848	$50, \frac{4}{—}$	2062
1845	209	4	7	1830	51	2039
1847	244	4	8	1968	53	2212

LĂZĂRENI

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1800	243	—	—	1182	—	1425
1810	198	3, $\frac{3}{8}$	$\frac{27}{32}$	1309	35	1507
1815	200	3, $\frac{4}{—}$	$\frac{29}{—}$	1340	32	1540
1835	170	2, $\frac{6}{8}$	$\frac{22}{32}$	939	31, $\frac{4}{8}$	1109
1840	207, $\frac{4}{8}$	3, $\frac{2}{8}$	6, $\frac{4}{32}$	1314	36, $\frac{4}{8}$	1521, $\frac{4}{8}$
1845	207,4	3,2	6,4	1312	36, 4	1519, 4
1847	207,4	3,2	6,4	1344	37	1551, 4

CALEA MARE

1800	279	—	—	792	—	1071
1810	163	3, $\frac{1}{8}$	$\frac{25}{32}$	1230	31	1393
1815	163	3,1	$\frac{25}{—}$	1230	31	1393
1820	313	3,1	25	954	32	1267
1835	290	4,2	8	1134	32	1424
1840	290	4,2	8, $\frac{6}{—}$	1134	31,1	1424
1845	280	4,2	8	1130	31	1410
1847	290	4,2	8,6	1160	31,2	1450

Dijma și nona
— 1801 —

Nr. crt.	Localitatea	Griu de toamnă		O v ă z		Porumb știuleți MP	Cînepă		Fasole MP	Dovleci număr
		cruci	snop	cruci	snop		mănuși	Sem MP		
1	Tinca	—	—	—	—	în arendă	—	—	—	—
2	Belfir	—	—	—	—	în arendă	—	—	—	—
3	Căpilna	—	—	—	—	în arendă	—	—	—	—
4	Ginta	—	—	—	—	în arendă	—	—	—	—
5	Cociuba	—	—	—	—	în arendă	—	—	—	—
6	Tulca	490	7	12	1	422	—	—	—	—
7	Ianoșda	1102	3	88	33	255	—	—	—	—
8	Husasău	594	4	54	—	299	455	7	1 ⁴¹ / ₆₄	244
9	Săldăbagiu	—	—	—	—	în arendă	—	—	—	—
10	Valea Mare	16	13	2	—	60	20	—	—	50
11	Fonău	95	13	14	12	253	105	1	1 ³² / ₆₄	240
12	Dumbrava	84	—	5	—	115	46	—	—	50
13	Oșand	207	11	42	13	398	250	2	3	400
14	Rîpa	69	5	1	12	208	50	1	3 ⁸ / ₆₄	150
15	Dicănești	51	16	5	17	151	83	1	1 ¹⁶ / ₆₄	—
16	Gruilung	68	11	5	8	112	85	1	1 ⁸ / ₆₄	—
17	Incești	78	11	10	3	185	114	1	1 ⁸² / ₆₄	—
18	Miheleu	84	13	6	1	129	68	—	1 ¹⁶ / ₆₄	—
19	Gepiș	108	4	16	15	161	145	1	1	—
20	Lăzăreni	98	16	14	7	207	118	1	1 ¹⁶ / ₆₄	—
21	Calea Mare	58	10	8	2	130	78	—	3 ² / ₆₄	—
TOTAL:		3207	2	286	4	3085	1617	16	234 ⁶ / ₆₄	1084

NOTĂ: nu avem date pentru posesiunile spanatelor Lăzăreni, Tulca, Ianoșda.
1 cruce = 20 snopi

Dijna și nona
— 1810 —

Nr. crt.	Localitatea	Griu de toamnă		Ovăz		Porumb știuleți MP	Cinepă		Fasole MP	Dovleci număr	Varză căpă-țini număr	Paie stinjeni
		cruci	snop	cruci	snop		mănuși	Sem. MP				
1	Tinca	261	11	8	5	162	120	1	1	200	105	10
2	Belfir						în arendă					
3	Câpîlna	97	9	2	5	55	72	1	0,4	100	80	3
4	Ginta	390	5	25	6	521	288	3	2	150	200	10
5	Cociuba	78	15	4	8	221	121	1	1,4	100	100	—
6	Tulca	294	3	14	8	89	80	—	—	—	—	7
7	Ianoșda	88	12	20	1	169	100	1	—	—	—	4
8	Husasău	304	13	32	1	20	120	2	—	—	—	6
9	Săldăbagiu	48	12	6	12	65	60	1	0,6	50	80	—
10	Valea Mare	3	1	1	—	9	27	—	0,2	25	20	—
11	Fonău	9	12	3	—	58	72	1	0,4	75	40	—
12	Dumbrava	24	6	2	9	38	60	1	0,4	50	40	—
13	Oșand	74	3	6	1	71	84	—	0,4	100	80	2 ¹ / ₈
14	Rîpa	10	3	1	6	89	60	1	0,4	75	35	—
15	Dicănești	33	15	2	1	40	72	1	0,2	60	54	⁴ / ₈
16	Gruilung	27	2	3	11	30	80	1	1,2	160	61	—
17	Incești	35	13	10	14	33	69	4	0,2	40	63	² / ₈
18.	Miheleu	33	5	4	3	32	91	2	0,6	70	63	² / ₈
19	Gepiș	55	2	6	10	32	102	2	1,2	150	112	1
20	Lăzăreni	54	1	3	17	89	110	1	0,4	60	57	1
21	Calea Mare	34	14	3	5	35	116	1	0,4/8	200	100	1
	TOTAL:	1958	7	161	8	1858	1903	25	15	1675	1290	46 ⁴ / ₈

Dijma și nona
— 1825 —

Nr. crt.	Localitatea	Grii de toamnă		Grii de primăvară		Ovăz		Po-rumb știu- leți MP	Cînepă		Fa- sole MP	Do- vle- cei nu- măr	Paie stin- jeni
		cruci	snop	cruci	snop	cruci	snop		Mănuși	Sem. MP			
1	Tinca	269	11	—	—	4	12	260	42	1	$\frac{6}{8}$	300	$2\frac{1}{8}$
2	Belfir						în arendă						
3	Căpîlna	189	7	—	—	4	16	191	84	1	$1\frac{3}{8}$	300	—
4	Gînta	683	15	—	—	33	14	499	216	4	$3\frac{1}{8}$	600	10
5	Cociuba	182	12	—	—	4	3	307	182	4	$6\frac{2}{8}$	450	2
6	Tulca	—	—	—	—	—	—	891	173	3	12	—	—
7	Ianoșda	—	—	—	—	—	—	401	152	3	$2\frac{1}{8}$	—	—
8	Husasău	—	—	—	—	—	—	201	156	2	$3\frac{1}{8}$	—	—
9	Săldăbagiu	224	17	—	—	12	7	205	62	1	2	300	3
10	Valea Mare	31	—	—	—	1	3	57	24	—	$\frac{6}{8}$	150	—
11	Fonău	34	4	—	—	5	—	47	25	—	$\frac{4}{8}$	150	$\frac{2}{8}$
12	Dumbrava	63	15	—	—	3	12	88	102	2	1	150	$2\frac{1}{8}$
13	Oșand	138	12	—	—	23	10	181	68	1	$2\frac{2}{8}$	300	$\frac{2}{8}$
14	Rîpa	80	14	—	—	1	9	284	90	2	3	450	—
15	Dicănești	17	9	39	6	2	7	93	70	1	$\frac{4}{8}$	250	—
16	Gruilung	49	7	17	6	4	10	81	61	—	$\frac{4}{8}$	200	$\frac{2}{8}$
17	Incești	38	9	14	3	9	14	102	90	2	$\frac{6}{8}$	250	—
18	Miheleu	79	7	6	13	3	11	85	71	—	$\frac{5}{8}$	250	$\frac{2}{8}$
19	Gepiș	104	17	19	10	8	6	201	92	2	$\frac{2}{8}$	350	1
20	Lăzăreni	72	11	20	7	8	17	115	42	1	$\frac{7}{8}$	300	1
21	Calea Mare	65	7	22	6	6	13	82	93	4	$\frac{6}{8}$	200	—
TOTAL:		2355	14	139	11	138	4	3371	1895	34	$41\frac{5}{8}$	4950	$23\frac{2}{8}$

NOTA: nu avem date pentru Tulca, Ianoș da și Husasăul de Tinca.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.muzeul-caransebes.ro>

Djma și nona din miei, iezi și stupi
— 1801 —

Nr. crt.	Localitatea	Miei număr	Iezi număr	Răscumpărați		Suma		Stupi			
				miei număr	iezi număr	FLR.	CR.	Răsc. cu 12 cr. 1	In natură	Răscump. stupilor	
										FIR.	CR.
1.	Tinca										
2.	Belfir										
3.	Căpâlna										
4.	Gînta										
5.	Cociuba										
6.	Tulca	114	3	86	—	11	28	29	22	5	48
7.	Ianoșda	97	—	146	—	15	8	14	1	2	48
8.	Husasău	38	—	24	—	3	12	12	—	2	24
9.	Săldăbăgi										
10.	Valea Mare	—	2	1	2		20	15	1	3	—
11.	Fonău	1	—	4	5	1	2	15	1	2	48
12.	Dumbrava	—	1	—	—	—	—	29	1	5	48
13.	Oșand	6	5	16	14	3	30	16	—	3	12
14.	Râpa	—	—	—	—	—	—	15	—	3	—
15.	Dicănești	4	1	2	—	—	16	13	—	2	36
16.	Gruilung	4	1	10	3	1	38	3	—	—	36
17.	Ieșți	1	—	6	11	1	54	2	—	—	24
18.	Miheleu	3	3	6	2	1	—	6	—	1	12
19.	Gepiș	2	9	2	9	1	10	2	—	—	24
20.	Lăzăreni	3	3	9	25	3	42	4	—	—	48
21.	Calea Mare	1	2	12	18	3	24	3	—	—	36
	TOTAL:	274	30	324	89	47	44	178	26	35	14

NOTA: 1 miel se răsc. cu 8 cr.
1 ied se răsc. cu 6 cr.
1 stup răsc. cu 12 cr.

Dijma și nona din mieii, iezi și stupi
— 1810 —

Nr. crt.	Localitatea	Mieii număr	Iezi număr	Răscumpărați		Suma în bani		Stupi			
				mieii număr	iezi număr	FL.	CR.	Răsc. cu 12 cr. 1 st.	În natură	Suma din răsc. stup.	
										FL.	CR.
1. Tinca		4	—	44	3	6	10	44	6	8	48
2. Belfir						în arendă					
3. Căpâlna		—	1	21	2	3	—	19	1	3	48
4. Ginta		2	—	13	—	1	14	56	1	11	12
5. Cociuba		—	—	7	14	2	20	44	—	8	48
6. Tulca		18	—	189	45	29	42	—	1	—	—
7. Ianoșda		14	—	243	—	32	24	—	—	—	—
8. Husasău		6	2	210	18	29	48	18	4	3	36
9. Săldăbagiu		—	—	9	—	1	12	7	—	1	24
10. Valea Mare		—	—	—	3	—	18	4	—	—	48
11. Fonău		—	—	6	7	1	30	16	—	3	12
12. Dumbrava		—	—	—	—	—	—	22	1	4	24
13. Oșand		2	—	18	14	3	48	24	1	4	48
14. Râpa		—	—	—	—	—	—	19	1	3	48
15. Dicănești		5	—	18	16	4	—	11	1	2	12
16. Gruilung		6	1	2	25	2	46	13	—	2	36
17. Incești		—	1	—	5	—	30	8	—	1	36
18. Miheleu		4	—	9	—	1	12	8	—	1	36
19. Gepiș		—	1	5	32	3	52	7	—	1	24
20. Lăzăreni		—	—	—	11	1	6	12	3	2	24
21. Calea Mare		—	—	—	10	1	—	7	1	1	24
TOTAL.		61	6	794	205	125	52	339	21	67	28

Dijma și nona din miei, iezi și stupi
— 1825 —

Nr. crt.	Localitatea	Miei număr	Iezi număr	Răscumpărați		Suma în bani		Stupi			
				iezi număr	miei	FL.	CR.	Răsc. cu 12 cr. 1 stup	În natură	Suma din răsc. stupi	
										FL.	CR.
1. Tinca		2	—	15	—	2	—	37	5	7	34
2. Belfir						în arendă					
3. Căpâlna		—	2	15	—	2	—	10	—	2	—
4. Ginta		—	răscump.	—	—	—	—	57	2	11	24
5. Cociuba		—	răscump.	—	—	—	—	34	—	6	43
6. Tulca		—	răscump.	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Ianoșda		—	răscump.	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Husasău		—	răscump.	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Săldăbagiu		—	—	5	—	—	40	19	—	3	48
10. Valea Mare		răsc.	—	—	—	—	—	8	—	1	36
11. Fonău		răsc.	—	—	—	—	—	4	—	—	48
12. Dumbrava		răsc.	—	—	—	—	—	4	1	—	48
13. Oșand		4	1	8	32	4	16	19	—	3	48
14. Râpa		—	—	—	—	—	—	9	—	1	48
15. Dicănești		1	—	—	8	—	48	1	—	—	12
16. Gruilung		—	2	—	4	—	24	—	—	—	—
17. Incești		1	2	—	5	—	30	2	—	2	24
18. Miheleu		1	—	—	11	1	6	—	—	—	—
19. Gepiș		2	1	2	12	1	28	3	—	—	36
20. Lăzăreni		—	—	—	14	—	24	—	—	—	—
21. Calea Mare		1	—	—	4	—	24	—	—	—	—
TOTAL:		12	8	45	94	15	—	207	8	43	54

**Daturile în natură din satele șpanatelor Tinca, Ianoșda și Lăzăreni —
anii: 1800—1835**

Anul	Unt măs.	Claponi Nr.	Pui Nr.	Ouă Nr.	Vițel urbar. Nr.
1800	150	398	298	1 849	$\frac{450}{240}$
1810	168	339	339	2 018	$\frac{1\ 355}{240}$
1815	161	305	305	1 967	$\frac{1\ 301}{240}$
1835	165	334	334	2 004	1 335

Notă: Calculând aproximativ numărul de viței ce trebuiau dați erau de: 2 în 1800 și 5 în anii 1810—1835.

TABEL nr. 84

**Daturile în natură
TINCA**

Anul	Unt măs.	Claponi nr.	Pui nr.	Ouă nr.	Vițel urbar. nr.
1800	13,4/8	27	27	190	30/240
1810	13,3/8	26,6/8	26,6	160	107/240
1815	13,3/8	26,6/8	26,6/8	160	107/240
1835	13,7/8	27,6/8	27,6/8	166	111/240

TABEL nr. 85

CĂPILNA

Anul	Unt măs.	Claponi nr.	Pui nr.	Ouă nr.	Vițel urbar. nr.
1800	10,5/8	21,2/8	21,2/8	109	21/240
1810	10,7/8	21,6/8	21,6/8	130	87/240
1815	10,7/8	21,6/8	21,6/8	130	87/240
1835	11,3/8	22,6/8	22,6/8	136	91/240

TABEL nr. 86

Censul pe case (1800—1847)

Anul	Suma în Fl.
1800	2 022
1810	2 304
1815	2 235
1820	2 193
1835	2 756
1840	3 007
1845	3 051
1847	3 189

TABEL nr. 87

TINCA

Anul	Suma în Fl.
1800	137
1810	179
1815	186
1820	198

TABEL nr. 87 (continuare)

Anul	Suma în Fl.
1835	284
1840	292
1845	291
1847	317

TABEL nr. 88

GRUILUNG

Anul	Suma în Fl.
1800	35
1810	34
1815	31
1820	28
1835	32
1840	34
1845	31
1847	35

NOTE

1. Schematismus venerabilis Cleri diocesis M. Varadinensis, pro anno a Christo nato MDCCC, XXIII și Schematismus... 1851.

2. N. Giurgiu, *Populația Transilvaniei la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX*, în *Populație și societate*, Cluj, 1972, p. 97—139.

3. *Ibidem*, p. 98.

4. A. Csetri, *St. Imreh, op. cit.*, p. 150.

5. Tabel nr. 32.

6. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2410, fila 382.

7. Total întocmit pe baza conscripțiilor urbariale ale satelor din anii 1800—1848.

8. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2410, fila 28, 158. Tabel nr. 46.

9. Trocsany Z. *Az erdelyi parasztság története*, p. 185.

10. M. Dan, P. Bona, *Mișcări și frământări țărănești în Bihor la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, p. 287—293.

11. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2405, fila 67. Tabel nr. 42.

12. *Ibidem*, Dosar 2410, fila 98. Tabel nr. 37.

13. *Ibidem*, Dosar 2346, fila 46. Tabel nr. 53.

14. *Ibidem*, Dosar 2372, fila 53. Tabel nr. 39.

15. Al. Csetri, St. Imreh, *op. cit.*, p. 175.

16. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2410, fila 87, 89. Tabel nr. 42, 43.

17. *Ibidem*, fila 102.

18. *Ibidem*, fila 47.

19. *Ibidem*, fila 36.

20. *Ibidem*, fila 121.

21. *Ibidem*, fila 39.

22. *Ibidem*, Dosar 2361, fila 181.

23. *Ibidem*, Dosar 2414, fila 15.

24. Tabel nr. 8, 13.

25. Gh. Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului*, Arad, 1940, p. 110.

26. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2372.

27. *Ibidem*, fila 98.

28. *Ibidem*, Dosar 2372, fila 18, 94.

29. *Ibidem*, fila 101. Tabel nr. 10, 17.

30. *Ibidem*, Dosar 2410, fila 236. Tabel nr. 8, 11.

31. *Ibidem*, Dosar 2391, fila 102.

32. *Ibidem*, fila 88.

33. Slujitorii domeniului cu precizarea funcțiilor sunt trecuți la finalul descripțiilor urbariale la categoria „exempti“.

34. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2372, fila 45—62.

35. Al. Csetri, St. Imreh, *op. cit.*, p. 181.

36. În nici o posesiune jelerii nu apar înscriși cu obligații de transport chiar dacă posedă animale.

37. ASO, FERCO, Acte economice urbariale Dosar 2410, 2345, 2361, 2370.

38. Obligațiile de a transporta lemne și căraușia lungă sunt trecute în dreptul fiecărui iobag chiar dacă el nu posedă animale de tracțiune.

39. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2410, fila 37, Dosar 2370, fila 19.

40. Total întocmit pe baza centralizării numărului de serii ale satelor.

41. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2345, fila 110.

42. *Ibidem*, Dosar 2405, fila 203.

43. *Din istoria Transilvaniei* (C. Daicoviciu, St. Pasu...), p. 109.

44. Schematismus... 1823, 1851.

45. *Ibidem*, anul 1823, p. 32.

46. *Ibidem*, p. 33.

47. *Ibidem*, p. 34.

48. *Ibidem*, p. 41.

49. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2372, 2428, 2374.

50. *Ibidem*, Dosar 2410, 2365.

51. *Ibidem*, Dosar 2430, 2341.

52. *Ibidem*, Dosar 2436.

53. D. Prodan, *op. cit.*, p. 45.

54. A. Csetri, St. Imreh, *Asupra relațiilor de proprietate feudală în Transilvania (1750—1848)* în AIIC, Cluj, IX, 1966, p. 111.

55. vezi cap. I.
56. Cu 4,30 fl. se răscumpărau 9 zile robotă cu animalele de către iobag sau 18 zile robotă manuală de către jelerul cu casă.
57. Vezi cap. III.
58. A. Ilea, *op. cit.*, p. 13.
59. ASO, Fond Prefectura jud. Bihor, Inv. 41, Dosar 162, fila 126—129, 134.
60. *Ibidem*, fila 214.
61. Cărăușia lungă trebuia în așa fel calculată pentru a nu depăși 2 zile de mers și să nu fie efectuată în timpul secerișului, treieratului, de asemenea să nu fie amânată de pe un an pe altul, dar de cele mai multe ori stăpânul de pământ nu respecta aceste reguli.
62. Iobag cu o sesie întreagă a existat în anul 1800 în Căpâlna și în Săl-dăbagiul Mic în 1846.
63. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2410, 2345, 2361, 2366.
64. *Ibidem*, Dosar 2370, fila 1—94.
65. Sunt jeleri cu casă care dețin 4—6 boi și nu sunt trecuți la rubrica de transport.
66. Tabel nr. 55.
67. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2410, fila 60, Dosar 2369, fila 441. Tabel 59.
68. *Ibidem*, Dosar 2410, fila 72, Dosar 2361, fila 293. Tabel 60.
69. *Ibidem*, fila 87.
70. *Ibidem*.
71. Tabel 54.
72. Tabel 55.
73. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2391, fila 28, 158.
74. *Ibidem*, Dosar 2410, fila 377.
75. *Ibidem*, Dosar 2336, fila 240.
76. *Ibidem*, Dosar 2405, fila 207.
77. Al. Csetri, St. Imreh, *Contribuții la problema utilizării forței de muncă a iobagilor*, în AIIC, VIII, 1965, p. 139.
78. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 511, fila 61.
79. *Ibidem*, Dosar 527, fila 19.
80. *Ibidem*, fila 27.
81. *Ibidem*, fila 10—12.
82. *Ibidem*, Dosar 511, fila 6.
83. *Ibidem*, Dosar 527, fila 10—12.
84. *Ibidem*, fila 13.
85. *Ibidem*, Dosar 516, fila 12.
86. *Ibidem*, Dosar 510, fila 7.
87. *Ibidem*, Dosar 511, fila 62.
88. *Ibidem*, fila 64.
89. *Ibidem*, Dosar 516, fila 11.
90. *Ibidem*, Dosar 500, fila 6.
91. *Ibidem*, fila 7.
92. *Ibidem*, Dosar 527, fila 11.
93. *Ibidem*, Dosar 500, fila 6.
94. Vezi cap. VII.
95. Tabel nr. 55, 58.
96. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 500, fila 2—5.
97. *Ibidem*, Dosar 13.
98. *Ibidem*, Dosar 11, fila 95. Tabel nr. 80, 81, 82.

99. *Ibidem*, Dosar 3327, fila 115.
100. *Ibidem*, Dosar 2690, fila 96. Tabel 77.
101. *Ibidem*, Dosar 2708, fila 148.
102. *Ibidem*, Dosar 2757, fila 191.
103. *Ibidem*, Dosar 2708, fila 29.
104. *Ibidem*, Dosar 2757, fila 204.
105. *Ibidem*, fila 56.
106. *Ibidem*, Dosar 2779, fila 241.
107. *Ibidem*, fila 242.
108. *Ibidem*, Dosar 2707, fila 142.
109. *Ibidem*, Dosar 2757, fila 295.
110. *Ibidem*, fila 196.
111. *Ibidem*, Dosar 2727, fila 184.
112. *Ibidem*, Dosar 2707, fila 98.
113. *Ibidem*, fila 114.
114. *Ibidem*, Dosar 2690, fila 124. Tabel 80.
115. *Ibidem*, Dosar 2689, fila 181.
116. *Ibidem*, fila 242.
117. *Ibidem*, fila 256.
118. *Ibidem*, Dosar 2410, în dreptul fiecărui iobag înscris în conscripție sunt trecute cantitatea daturilor.
119. Din datele de care dispunem nu putem calcula sumele realizate de stăpânul de pământ din răscumpărări și nici din vânzarea acestora.
120. Pentru exemplificare, vezi Dosar 2410.
121. Tabel 83, 84, 85.
122. ASO, FERCO, Probleme urbariale, Dosar 53, fila 84. Tabel 86, 87, 88.
123. D. Prodan, *op. cit.*, p. 56.
124. Sf. Gheorghe — 23 aprilie.
125. Sf. Mihai — 28 sept.
126. Tabel 86.
127. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar, 2410, fila 28, Tabel 87.
128. *Ibidem*, fila 35.
129. *Ibidem*, fila 441.
130. *Ibidem*, Dosar 2369, fila 293.
131. *Ibidem*, Dosar 2366, fila 39. Tabel 88.
132. *Ibidem*, Dosar 2374, fila 54.
133. Tabel 86.
134. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 2410, fila 117.

Capitolul V

Producția și productivitatea pe domeniu

Producția și productivitatea pe domeniu era la un nivel scăzut, datorită atât condițiilor naturale cât și factorilor economici și sociali și în primul rând a menținerii încă a raporturilor feudale. Acestea determinau ca agricultura domeniului să se bazeze și la începutul secolului al XIX-lea pe vitele de tracțiune de calitate scăzută și pe uneltele rudimentare ale țăranilor dependenți. În această perioadă iobagii și jelerii erau tot mai puțin interesați să îndeplinească slujbele iobăgești, pe măsură ce noile forțe de producție se dezvoltau din ce în ce mai mult.

Vitele de calitate scăzută și uneltele rudimentare ale țăranilor dependenți făceau ca principalele munci agricole, în special aratul să se facă cu 4—6, sau în unele locuri cu opt vite. Aratul se făcea greu și datorită faptului că iobagii cu 4—6 boi de jug erau puțini, ceilalți care aveau doar câte doi boi¹ trebuiau să are pământul în tovărășie.

Poseziunile din clasa I (Tinca, Tulca, Ianoșda, Husasăul de Tinca, Săldăbăgiul Mic și Oșand) chiar dacă aveau arabile de bună calitate², nu puteau să le are decât cu patru boi. Astfel în Ianoșda „aratul și alte munci nu se pot face fără patru vite”³.

În *poseziunile din clasa a III-a* cum erau Incești sau Gruilung „aratul se făcea cu 6—8 vite”⁴. Aratul cu 4—6—8 vite atrăgea după sine și ocuparea a 2—3 oameni care să se îngrijească de munca propriu-zisă și de animale. Apoi obligația prestării continue a robotei în predii în perioada de vârf a muncilor agricole ducea la întârzierea efectuării acestei munci pe pământul iobăgesc.

În multe cazuri lucrările agricole rămân în urmă și datorită timpului nefavorabil, dar mai ales din cauza faptului că animalele

sunt sleite de puteri ca urmare a numeroaselor transporturi la care au fost solicitate. Astfel iobagii au fost obligați să transporte fânul și orzul în prediul Livada și Altsi, pe drumuri foarte rele, iar în timpul aratului au trebuit să transporte grinzi și alte materiale de construcții pentru clădirile domeniiale din aceste două predii⁵.

Provizorul arată că în prediul Livada se va putea lucra în luna aprilie 25 de zile cu 13 pluguri „numai dacă animalele vor fi odihnite⁶”. Dar și în aceste condiții, arăta mai departe provizorul, tot nu ar putea fi arate toate cele 800 iugăre, ci numai 645 iugăre, pentru restul de 155 jugăre, solicită pentru a fi arate folosirea muncii plătite⁶.

La acestea se adaugă apoi însăși calitatea pământurilor arabile din majoritatea satelor domeniului. Astfel pământurile arabile și fânațele posesiunilor Râpa, Valea Mare, Fonău, Calea Mare, Lăzăreni, Săldăbagiul Mic, Incești, Dicănești, Miheleu și Husasăul de Tinca erau situate între dealuri fiind slab productive și cu drumuri de acces foarte rele⁷. În schimb cele din Dumbrava, Ginta, Căpâlna, Cociuba, Belfir, Tulca și Tinca aveau pământuri de calitate mai bună, dar erau expuse inundațiilor Crișului Negru, care deseori le provoca mari pagube⁸. Ceva mai bune erau fânațele din Oșand, Gepiș, Ianoșda și Gruilung care produceau cantități suficiente de fân pentru hrana animalelor⁹.

Lucrările legate de însămânțările pe pământul alodial necesitau o cantitate mare de muncă. La 1840, de pildă, în pământul alodial din Ianoșda s-au însămânțat 10 jugăre cu grâu de primăvară, 53 jugăre cu ovăz și 30 jugăre cu porumb. S-a folosit pentru însămânțarea celor 10 jugăre cu grâu de primăvară 10 MP sămânță, pentru ovăz 73 MP, iar pentru cele 30 jugăre cu porumb 6 MP boabe¹⁰. Pentru însămânțarea celor 93 jugăre s-au întrebuințat 154 zile robotă cu animalele¹¹.

Pe pământul alodial din Tinca pentru însămânțarea a 15 jugăre cu porumb au fost necesare 34 zile robotă cu animalele¹². În pământul alodial din Săldăbagiul Mic s-au însămânțat 10 jugăre cu ovăz și 4 jug. cu cartofi pentru care s-au întrebuințat 15 zile robotă cu animalele și 10 zile robotă cu palmele¹³.

În prediul Altsi s-au însămânțat în anul 1840, 198 jugăre, din care: 30 jug. cu grâu de primăvară, 30 cu orz, 54 cu ovăz și 84 cu porumb. Pentru însămânțarea acestora s-au folosit 92 zile muncă cu plată și 213 zile efectuate în cadrul robotei¹⁴.

În prediul Livada pentru însămânțarea celor 434 jug. cu semănături de primăvară au fost necesare 132 zile-muncă cu plată și 409 zile robotă cu animalele¹⁵.

Celelalte munci cum ar fi prășitul porumbului se făcea tot cu munca manuală a iobagilor în cadrul robotei. Însămânțarea porumbului făcându-se cu mâna prin împrăștiere ca și grâul, prășitul nu era posibil pe rânduri. În aceste condiții atât prașila I-a cât și a II-a cerea un mare volum de muncă¹⁶.

Un volum tot atât de mare de muncă cerea și secerișul. Pentru a termina secerișul în timp util stăpânul de pământ forța țăranii mai ales prin abuzuri să termine munca mai întâi în predii. Abia după aceea iobagii puteau să treacă la seceratul cerealelor de pe pământurile proprii. Astfel gospodăriile țărănești erau lipsite de principalele brațe de muncă în perioadele cele mai favorabile prășitului porumbului și seceratul cerealelor de pe arabilele proprii.

Treieratul (îmblăcitul) continua să se facă și în această perioadă fie prin lovirea spicelor din snopii de grâu, ovăz sau orz cu îmblăcie special confecționate, fie prin călcarea lor de oameni sau de cai.

Episcopia romano-catolică a dat însă dispoziții repetate spre a se folosi mai ales îmblăcitul, pentru ca paie să nu fie distruse pentru a putea fi folosite fie la acoperirea grajdurilor, șurilor etc, fie spre a fi vândute. Pentru ca treieratul să se facă în bune condiții, stăpânul de pământ a amenajat locuri speciale în acest sens. Astfel în Ianoșda exista un loc de treieră special amenajat — un șopron mare cu pereții de nuiele, acoperit cu paie cu o capacitate de 1 000 MP¹⁷. Tot un loc special amenajat pentru treieră era și în Tulca și unul în Tinca. Șopronul din Tinca necesita reparații în 1830 fiind necesare 30 bucăți de fier, 13 grinzi de stejar, 23 scânduri, țigle și cuie¹⁸.

Pe domeniu începe să se practice din ce în ce mai mult retribuirea în boabe a celor care treierau cerealele provenite din nonă și dijmă. Așa de pildă în 1835 din cele 453 cruci grâu amestecat ce revenea Episcopiei ca nonă, s-au obținut 520⁴⁷/₇₄ MP boabe. Pentru treieratul acestei cantități de grâu s-a dat drept retribuție treierătorilor 67¹³/₇₄ MP boabe¹⁹. De asemenea, treierătorii din Incești au primit din cele 173 MP recoltat din prediul Radvany 20 MP boabe²⁰.

Și în această perioadă continuă practicarea agriculturii în unele posesiuni într-un asolament (Incești, Gruilung, Miheleu) în altele în două asolamente, iar în altele în trei asolamente, și în special în predii²¹.

Suprafața pământului alodial din predii era împărțit pentru semănături în ședințele economice ale provizoratului care se țineau în luna februarie. Astfel în 1839 pământul din prediul Livada de 800 jg. a fost împărțit în felul următor: pentru semănături: 300 jug.

cu porumb, 200 jug. cu orz, 150 jug. orz amestecat cu borceag, 50 jug. cu ovăz, 100 jug. cu linte, mazăre și mei. Se preciza că agricultura se va practica în două asolamente²².

În 1847 pământul din prediul Altsi de 846 jug. era împărțit astfel; 381 jug. urmau să fie cultivate cu orz, 284 rămâneau fânaș, 123 rămâneau cu trestie și papură, 14 jug. cu linte, 44 jug. cu lucernă²³.

Pământul alodial se împărțea locuitorilor satelor din hotarul căroră făcea parte acest pământ sau locuitorilor din satele învecinate în schimbul unei taxe (terragni), a nonei și dijmei din produsele cultivate de țărani pe aceste pământuri. Astfel la 1826 pământul alodial din Tinca organizat în două asolamente, a fost împărțit o parte (pământul de sus) de 25 jug. la țărani pentru cultivarea cânepii, iar cealaltă parte (pământul de jos) a fost cultivat de Episcopie cu porumb și ovăz²⁴. Locuitorii din Tinca foloseau acest pământ și în 1825 pentru cultivarea cânepii și o parte ca pășune. Pentru faptul că în 1826 țărani au cultivat cânepă ei erau obligați să dea drept nonă și dijmă 58 saci de cânepă²⁵.

Continuă și acum defrișările și deștelenirile. Pe aceste pământuri Episcopia aducea în multe cazuri țărani din satele de munte pe care îi scutea de obligații o anumită perioadă de timp. Astfel la 1826 mai mulți țărani din Petrileni (domeniul Vașcău) cu animale și unelte au venit în Ianoșda, provizorul scutindu-i de obligațiile față de episcopie pe timp de 4 ani cu condiția ca ei să facă „*tot ce este necesar ca pământul să fie cât mai roditor*”²⁶.

În alte cazuri stăpânul de pământ dădea pământurile defrișate sau deștelenite în arendă țăranilor care le-au defrișat. Așa de pildă cele 160⁷/₈ jug. din Gepiș au fost date în arendă pe bază de contract pe 3 ani (1818—1820) la cinci locuitori ai satului pentru suma de 80,27 fl. anual și obligația de a da nona și dijma din produsele cultivate pe aceste pământuri²⁷.

Alteori Episcopia condiționa împărțirea pământurilor arabile din predii cu obligația țăranilor de a deșteleni o anumită suprafață din acestea. Astfel la 1835 locuitorii din Ianoșda au luat în folosință 107⁴/₈ jug. pământ arabil pentru semănături de primăvară cu obligația (inclusă în contract) ca 11 jug. să fie deștelenite. Țăranii precizează că pământul „este sub apă” și abia dacă vor putea începe aratul la 5 mai²⁸.

De multe ori, cu toată hotărârea stăpânului de pământ de a se folosi asolamentul de primăvară pe alodiile sale, țărani se opun să-l ia în folosință, dorind ca aceste terenuri să rămână în continuare pășune. Această situație s-a produs în prediul Barmod, Ossi Pata și pe pământurile alodiale din Tinca și Ianoșda²⁹.

Pământurile remanențiale erau distribuite la țărani în schimbul obligațiilor față de stăpânul de pământ. În 1807, pământul remanențial din Ianoșda în suprafață de 586 jug. a fost distribuit la 185 țărani pentru suma de 390,50 fl.³⁰. În 1809 stăpânul de pământ a distribuit țăranilor 340 jug., iar 100 jug. au fost lăsate ca alodiu, fiind lucrat de iobagi³¹. Pământul remanențial din Tinca a fost distribuit la 1825 iobagi cu 20 cr. jugărul, iar ca alodiu au rămas 50 de jugăre pentru semănatul porumbului și 20 jug. pentru semănatul ovăzului³². În 1830 pământul remanențial din Tinca a fost împărțit la 124 iobagi care au avut o recoltă de 522 cruci și 9 snopi de grâu de toamnă amestecat³³, 57 de iobagi au cultivat porumb, obținând 654 MP porumb știuleți³⁴.

Pământul lucrat în al treilea asolament din Tinca în suprafață de 234 jug. s-a împărțit la 69 țărani care l-au cultivat cu grâu de toamnă amestecat; ca alodiu rămânând doar 20 de jugăre³⁵. Pământul remanențial putea fi împărțit țăranilor și fără a se pretinde terragiul. Astfel pământul remanențial din Tinca de 700 jug. a fost dat țăranilor să-l lucreze în a cincea parte fără a se mai pretinde terragiul în 1814³⁶.

Grâul era cultivat pe suprafețele cele mai mari. Grâul de toamnă amestecat era cultivat atât pe loturile țăranilor cât și pe pământurile arabile din prediu. Așa de pildă la 1835 producția de grâu de toamnă în provizoratul Tinca a fost de 29 603 cruci³⁷, din care numai din semănăturile din Tinca, Cociuba, Râpa, Fonău, Oșand s-au obținut 2 753 MP³⁸. Celelalte cantități de grâu au fost obținute din satele șpanatului Ianoșda (2 882 MP) și din satele șpanatului Săldăbagiu Mic (1 878 MP)³⁹.

În același an pământul alodial din prediul Livada a fost însământat; 40 jug. cu grâu curat și 170 jug. cu grâu amestecat, pentru însământarea acestora fiind necesare 62 MP grâu curat și 234 MP sămânță de grâu, iar în prediul Altsi s-au însământat 46 jug. cu grâu curat și 254 jug. cu grâu amestecat⁴⁰.

Pentru însământarea unui jugăr cu grâu era necesar 0,6—0,7 MP sămânță. De altfel caracterul înapoiat al agriculturii reiese și din preponderența cultivării grâului amestecat (cu secară), deoarece cultivat astfel dădea o producție mai mare. Dacă din o cruce de grâu de primăvară curat se obținea 1 MP boabe, din o cruce de grâu amestecat se obținea întotdeauna $1^{11/74}$ — $1^{37/74}$ MP boabe⁴¹.

Grâul era cultivat de aproape toți iobagii satelor. În 1847 în Ianoșda aveau semănat grâu 297 iobagi, obținând de pe suprafețele însământate 1 110 cruci⁴², la fel și cei 368 țărani din Tulca, care au obținut o recoltă de 1 682 cruci⁴³, cei din Husasăul de Tinca — 2 301 cruci grâu amestecat⁴⁴.

La începutul secolului al XIX-lea dintr-o MP de grâu amestecat însământat se obținea în medie $1\frac{3}{8}$ MP⁴⁵. Producția maximă de grâu de toamnă realizată pe domeniu a fost în anii 1835 de 29 603 cruci⁴⁶, și în 1840 de 21 012 cruci⁴⁷.

Cantitățile cele mai mari de grâu fiind obținute de țărani posesiunilor Husasăului de Tinca — 2 971 cruci grâu de toamnă în 1801⁴⁸ și Ginta — 1 950 cruci în 1810⁴⁹, 3 410 cruci în 1825⁵⁰ și 4 260 în 1835⁵¹.

Porumbul, în prima jumătate a secolului al XIX-lea se cultiva pe mari suprafețe, folosit fiind ca hrană țărănimii și mai ales ca un produs important pentru îngrășarea porcilor. Datele de care dispunem nu ne permit să precizăm cu exactitate mărimea suprafețelor cultivate cu porumb, dar avem o serie de date care permit să cunoaștem producția obținută.

Cantități mari de porumb erau cultivate la 1801 în Tulca, Oșand, și Husasăul de Tinca⁵², iar în 1825 suprafețele mari au fost cultivate în Tulca, Ginta, Ianoșda și Râpa⁵³. În 1835 în Ginta s-au obținut 7 000 MP porumb știuleți⁵⁴, în Ianoșda 4 970 MP porumb știuleți⁵⁵. În predii stăpânul de pământ cultiva cu porumb suprafețe mari. Așa de pildă în 1839 numai în prediul Altsi s-au însământat 300 jug. cu porumb, iar țăranilor li s-a împărțit tot pentru cultivarea porumbului 485 jug.⁵⁶

Episcopia a fost preocupată în această perioadă ca în pământurile cu o fertilitate mai bună să cultive numai porumb pentru sămânță. Asemenea terenuri avea în Tinca, unde în 1859 au fost însământate 15 jugăre cu porumb pentru sămânță⁵⁷. Greutatea cu care se făceau lucrările agricole este ilustrată și de faptul că pentru însământarea și grăparea celor 15 jug. au fost necesare 38 zile robotă cu animalele⁵⁸, deci mai mult de $2\frac{1}{2}$ zile pentru 1 jugăr.

Porumbul era cultivat și în satele șpanatelor Lăzăreni și Săldăbagiu Mic unde sesiile erau de clasa a doua și a treia. Astfel la 1840 în Dicănești cei 49 iobagi care au cultivat porumb au obținut o recoltă de 1 219 MP porumb știuleți⁵⁹, cei din Grullung 801 MP⁶⁰, cei din Gepiș — 1 827 MP porumb știuleți⁶¹.

Din însământarea a 1 MP porumb se obținea $36\frac{5}{8}$ MP porumb știuleți⁶². Producțiile cele mai mari de porumb știuleți s-au obținut în anul 1840 — în cantitate de 48 607 MP⁶³, datorate și faptului că suprafețele însământate au fost mai mari, necesitățile Episcopiei de a avea o cantitate cât mai mare de porumb necesară îngrășării porcilor fiind vizibile. Din prediul Barmod și Ossi Pata episcopia a recoltat în 1840 o cantitate de 9 153 MP porumb știuleți, iar din pământul alodial din Ianoșda — 6 930 MP⁶⁴.

Ovăzul era însământat cu deosebire în pământurile alodiale și mai puțin pe arabilele iobagilor. Ca și celelalte culturi ovăzul era însământat în prediul Altsi și Livada. În 1835 au fost însământate în Livada; 91 jug.⁶⁵, iar în prediul Altsi 80 jug.⁶⁶, folosindu-se pentru însământarea unui jugăr $1\frac{1}{2}$ — 2 MP sământă. În 1840 în pământul alodial din Ianoșda s-au însământat 53 jug. cu ovăz, folosindu-se 73 MP sământă⁶⁷, iar pentru cele 10 jug. din Săldăbăgiul Mic s-au folosit 18 MP sământă⁶⁸.

Producția și la ovăz era scăzută, dintr-o cruce se obținea în urma treieratului $1\frac{37}{74}$ MP boabe. Din însământarea a 1 MP ovăz se obțineau în medie $2-2\frac{37}{74}$ MP boabe⁶⁹.

Cantități mai mari de ovăz au fost obținute în Ianoșda; 440 cruci în 1801⁷⁰, în Ginta în 1825 — 160 cruci⁷¹. Producția maximă realizată pe domeniu a fost în anul 1835, de 1 905 cruci ovăz⁷².

În 1839 s-a însământat în prediul Livada o suprafață de 200 jug. cu orz⁷³, iar în prediul Altsi 389 jug.⁷⁴. De obicei cantitatea de sământă pentru un jugăr era de 1 MP. În cantități mici era cultivat și pe arabilele iobagilor. Astfel în 1847 cei din Săldăbăgiul Mic au însământat 8 jug. cu orz, pentru însământarea cărora s-au folosit 9 căble de sământă⁷⁵.

Cartofii se cultivau în această perioadă pe suprafețe reduse. Se cultivau mai ales în Săldăbăgiul Mic unde era și solul corespunzător. Astfel în 1840 s-au însământat pe pământul alodial de aici 4 jugăre⁷⁶ iar în prediul Livada $2\frac{1}{2}$ ⁷⁷ jugăre.

Se cultivau pe domeniu și cantități însemnate de fasole, dovleci linte și mazăre. Așa de exemplu la 1835 producția de dovleci a domeniului era de 24 200⁷⁸. Lintea era cultivată în 1839 în prediul Livada pe o suprafață de 100 jugăre în asolament bienal⁷⁹. În 1847

TABEL nr. 89

Producția între 1801—1835

Anul	Grâu de toamnă în cruci	Grâu de primăvară în cruci	Ovăz în cruci	Porumb știuleți în MP	Cânepă		Fasole MP	Dovleci număr	Varză număr
					Mănuși	MP			
1801	15 864	—	1 475	15 460	8 197	132	125	8 220	—
1810	10 200	—	821	8 770	9 241	155	96	8 375	5 950
1825	11 573	776	658	21 847	9 220	150	—	24 750	—
1835	29 603	2 800	1 905	30 365	—	169	273	24 200	6 410
1840	21 012	—	663	48 607	8 497	341	621	11 700	—

Producția — 1801

Nr. crt.	Localitatea	Grâu de toamnă		Proba unei cruci de grâu în MP	Ovăz		Proba unei cruci de ovăz în MP	Porumb știuleți		Cânepă		Fa-sole MP	Do-ble-cei nr.
		cruci	snopi		cruci	snopi		MP	Medii	Mă-nuși	Se-mințe MP		
1. Tinca							în arendă						
2. Belfir							în arendă						
3. Căpâlna							în arendă						
4. Ginta							în arendă						
5. Cociuba							în arendă						
6. Tulca		2 470	1	1 ¹⁴ / ₆₄	60	1	1 ³² / ₆₄	2 110	—	630	10	11	2 550
7. Ianoșda		5 510		1 ¹⁴ / ₆₄	440	1	1 ³² / ₆₄	1 270	—	1 570	25	—	—
8. Husasău		2 971	5	1 ¹⁴ / ₆₄	280	10	1 ³² / ₆₄	1 490	2	227	8	10	1 220
9. Săldăbagiu							în arendă						
10. Valea Mare		83	11	1 ¹⁶ / ₆₄	10	—	1	300	—	100	3	—	250
11. Fonău		478	15	1	73	6	1 ⁴⁸ / ₆₄	1 270	3	530	9	11	1 200
12. Dumbrava		420	—	1 ¹⁶ / ₆₄	25	—	1	570	4	230	8	—	250
13. Oșand		1 038	1	1 ¹⁴ / ₆₄	213	11	1 ³² / ₆₄	1 990	1	1 200	11	15	2 000
14. Râpa		346	7	4 ⁸ / ₆₄	8	6	4 ⁸ / ₆₄	1 040	2	250	10	5	750
15. Dicănești		259	12	1 ¹⁶ / ₆₄	59	18	1 ³² / ₆₄	750	2	410	10	12	—
16. Gruilung		343	1	1 ¹⁶ / ₆₄	27	5	1 ³² / ₆₄	650	3	430	10	13	—
17. Incești		393	5	3 ⁸ / ₆₄	50	15	1 ³² / ₆₄	920	5	570	11	11	—
18. Miheleu		423	15	1	30	5	1 ³² / ₆₄	650	—	340	4	12	—
19. Gepiș		340	5	1 ⁸ / ₆₄	84	8	1 ³² / ₆₄	850	1	730	10	9	—
20. Lăzăreni		494	9	1 ¹⁶ / ₆₄	71	17	1 ³² / ₆₄	1 040	—	590	9	10	—
21. Calea Mare		290	1	1 ¹⁶ / ₆₄	40	2	1 ³² / ₆₄	560	2	390	4	6	—
TOTAL:		15 864	4		1 475	5	—	15 460	25	8 197	132	125	8 220

Producția — 1810

Nr. crt.	Localitatea	Grâu de toamnă		Ovăz		Porumb știuleți MP	Cânepă		Fasole	Dovlecei număr	Varză câpățâni
		cruce	snop	cruce	snop		mănuși	MP			
1.	Tinca	1 308	4	43	9	810	600	10	5	1 000	520
2.	Belfir					in arendă					
3.	Câpâlna	490	2	10	2	370	360	4	3	500	400
4.	Ginta	1 950	4	140	4	2 760	1 440	15	10	750	1 000
5.	Cociuba	390	6	20	2	1 200	601	10	8	500	500
6.	Tulca	1 470	3	72	4	450	400	3	—	—	500
7.	Ianoșda	443	6	100	9	250	500	10	—	—	—
8.	Husasău	1 520	3	160	1	200	600	10	—	—	—
9.	Săldăbăgi	240	3	30	3	360	30	2	4	250	400
10.	Valea Mare	19	1	10	—	100	140	—	4	125	100
11.	Fonău	45	2	15	2	290	360	10	4	400	200
12.	Dumbrava	120	2	10	4	240	300	3	4	250	200
13.	Oșand	370	1	30	1	340	420	3	4	500	400
14.	Râpa	50	2	10	1	300	300	3	4	400	160
15.	Dicânești	209	13	10	9	200	360	3	5	300	270
16.	Gruilung	150	13	10	1	150	400	10	5	600	300
17.	Incești	210	14	54	3	170	340	20	4	200	310
18.	Miheleu	211	8	21	1	160	450	10	3	350	310
19.	Gepiș	332	10	32	16	160	510	10	11	750	620
20.	Iăzăreni	352	6	18	9	440	550	10	4	300	280
21.	Calea Mare	215	14	16	1	170	580	10	4	1 000	500
TOTAL:		10 200	17	821	6	9 320	9 241	155	96	8 375	6 450

Producția — 1925

Nr. crt.	Localitatea	Grâu de toamnă		Grâu de primăvară		Ovăz		Porumb știuleți MP	Cânepă		Dovle- cei nr.
		cruci	snopi	cruci	snopi	cruci	snopi		mănuși	sem. MP	
1.	Tinca	1 350	1	—	—	20	2	1 300	210	5	1 500
2.	Belfir					în arendă					
3.	Căpâlna	940	6	—	—	20	3	950	210	5	1 500
4.	Ginta	3 410	4	—	—	180	1	2 500	1 080	20	3 000
5.	Cociuba	910	3	—	—	30	6			15	2 250
6.	Tulca	—	—	—	—	—	—	4 450	860	15	—
7.	Ianoșda	—	—	—	—	—	—	2 010	760	10	—
8.	Husasău	—	—	—	—	—	—	1 000	780	10	—
9.	Săldăbăgi	1 120	3	—	—	70	6	1 020	310	6	1 500
10.	Valea Mare	150	4	—	—	5	1	285	120	3	750
11.	Fonău	170	6	—	—	25	4	230	130	3	750
12.	Dumbrava	310	4	—	—	15	—	440	510	6	750
13.	Oșand	690	3	—	—	130	6	900	340	5	1 500
14.	Râpa	400	6	—	—	5	6	1 420	450	10	2 250
15.	Dicânești	90	4	190	3	10	6	460	350	5	1 250
16.	Gruilung	250	—	90	—	20	5	410	310	5	1 000
17.	Incești	190	3	70	1	60	2	510	450	6	1 250
18.	Miheleu	390	7	30	6	15	3	432	350	5	1 250
19.	Gepiș	520	3	185	4	40	6	1 010	460	5	1 750
20.	Lăzăreni	360	1	100	3	40	6	570	210	5	1 500
21.	Calea Mare	320	4	110	7	30	2	410	430	6	1 000
		11 573	1	776	4	738	10	21 847	9 220	150	24 750

Producția — 1835

Nr. crt.	Localitatea	Grâu de toamnă	Grâu de primă-vară	Ovâz	Porumb știuleți MP	Cânepă sămânță MP	Fasole MP	Dovleci număr	Varză număr
		cruci	cruci	cruci					
1.	Tinca	3 046	—	142	1 120	14	30	5 000	700
2.	Belfir				in arendă				
3.	Căpâlna	2 350	—	50	4 000	—	23	—	1 000
4.	Ginta	4 260	—	250	7 000	—	50	—	—
5.	Cociuba	3 089	—	30	2 350	22	39	5 000	300
6.	Tulca	2 402	—	800	1 130	—	—	—	—
7.	Ianoșda	3 262	—	206	4 970	—	—	—	—
8.	Husasău	3 308	—	174	830	—	—	—	—
9.	Săldăbăgi	1 230	260	30	2 020	19	22	—	1 000
10.	Valea Mare	120	130	—	230	20	4	—	170
11.	Fonău	670	—	33	480	10	12	3 000	540
12.	Dumbrava	380	280	25	800	5	11	—	500
13.	Oșand	1 659	—	42	710	13	12	3 200	350
14.	Râpa	1 857	—	18	1 080	16	19	1 000	1 500
15.	Dicânești	70	390	15	395	5	6	—	—
16.	Gruilung	210	220	20	590	4	4	1 000	350
17.	Incești	260	320	—	560	6	6	1 000	—
18.	Miheleu	290	160	—	210	4	5	500	—
19.	Gepiș	690	180	10	810	6	6	1 500	—
20.	Lăzăreni	370	450	50	640	10	14	—	—
21.	Calea Mare	280	420	—	440	15	10	—	—
TOTAL:		29 603	2 810	1 905	30 365	189	273	24 200	6 410

NOTA În spanatul Lăzăreni dovlecii au fost răscumpărați cu 24 Fl.

Nr. crt.	Grâu de primă-vară curat cruci	Grâu amestecat cruci	Ovăz cruci	Plata tregrătorilor Proba unei cruci				Proba unei cruci ovăz MP	Porumb știuleți MP	Cânepă		Fasole MP	Dovleci nr.
				Grâu curat MP	Grâu amestecat MP	Grâu curat MP	Grâu amest. MP			Mănuși	Sem. MP		
1. Tinca	—	6 489	—	—	—	—	—	3 213	918	27	45	—	
2. Belfir	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Căpâlna	—	1 809	82	—	—	—	—	1 ³⁷ / ₇₄	5 229	927	27	27	râsc. 3 Fl.
4. Ginta	—	3 159	216	—	—	—	—	1 ³⁷ / ₇₄	9 073	60 saci	63	15	râsc. 15 Fl.
5. Cociuba	—	1 908	18	—	—	—	—	1 ³⁷ / ₇₄	2 871	729	18	36	—
6. Tulca	—	1 850	—	—	—	—	—	—	4 001	1 035	19	21	—
7. Ianoșda	—	—	—	—	—	—	—	—	2 396	468	10	11	—
8. Husasău	—	—	—	—	—	—	—	—	3 484	1 125	19	29	—
9. Săldăbagi	—	1 287	54	—	—	—	—	—	3 638	963	27	36	râsc. 5 Fl.
10. Valea Mare	—	225	—	—	—	—	—	—	891	360	6	12	râsc. 2 Fl.
11. Fonău	—	435	35	—	—	—	—	—	558	252	10	27	—
12. Dumbrava	—	315	28	—	—	—	—	—	1 902	540	11	18	râsc. 1 Fl.
13. Oșand	—	1 003	91	—	—	—	—	—	1 440	288	11	28	—
14. Râpa	—	1 135	19	—	—	—	—	—	1 242	333	10	27	—
15. Dicănești	374	47	17	40 ²⁴ / ₇₄	8	1	1 ³⁷ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 315	90	19	38	1 800
16. Gruilung	231	91	15	24 ⁵⁰ / ₇₄	15 ²⁵ / ₇₄	1	1 ³⁷ / ₇₄	1 ²⁷ / ₇₄	801	54	18	28	1 350
17. Incești	136	263	20	20 ⁷¹ / ₇₄	48 ⁵³ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 ²⁷ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 306	99	19	38	1 800
18. Miheleu	227	145	13	28 ⁵⁵ / ₇₄	39 ¹² / ₇₄	1 ¹⁸ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	972	81	18	28	1 350
19. Gepiș	79	400	31	11	66	1 ³⁷ / ₇₄	1 ²⁷ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 827	63	27	45	1 800
20. Lăzăreni	190	278	14	26	48	1 ¹⁸ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 728	117	27	36	1 800
21. Calea Mare	203	183	10	26	31 ⁷⁰ / ₇₄	1 ¹⁸ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	1 ³⁷ / ₇₄	720	63	18	28	1 800
TOTAL:	1 440	21 012	603	1 774	25 730	1 774	1 774	1 774	48 607	8 497	341	621	11 700

au mai fost cultivate 14 jug. cu linte și în prediul Altsi⁸⁰. Mazărea era cultivată pe suprafețe mici tot în predii. La 1840, de pildă, în Livada s-au însămânțat $7\frac{1}{8}$ jug. mazăre întrebuintându-se 3,8 MP sămânță⁸¹.

Cânepa era cultivată pe arabilele iohăgești și doar sporadic pe alodiile episcopiei. În 1840 se menționează însămânțarea doar a unui jugăr pe pământul aloidal, pentru care s-au întrebuintat $\frac{3}{4}$ iuste sămânță⁸². Era cultivată însă mai ales de locuitorii satelor Ianoșda, Oșand, Ginta și Tulca. În 1810 s-au recoltat 9 241 mănunchiuri (mănuși) de cânepă⁸³, iar sămânța în cantități mari s-a obținut în 1840 — 341 MP⁸⁴.

Lucerna, planta furajeră cu o mare productivitate care s-a introdus în cultură pe domeniu în anul 1847 a fost cultivată pe suprafață de 44 jug. în prediul Altsi⁸⁵.

Cerealele recoltate trebuiau să se păstreze în condiții bune, cel care răspundea de depozit trebuia să aibă o evidență a cantităților înmagazinate în „încăperile magaziei”⁸⁶. Din aceste cereale și produse din depozite o parte erau comercializate, o parte destinate frumentariatului și o altă parte pentru viitoarele semănături.

NOTE

1. Tabel 8.
2. Impreună aceste sate aveau aproximativ 2 327 jug. pământ arabil.
3. ASO, FERCO, Fond Prefectura jud. Bihor, Inv. 41, Dosar 403, fila 1.
4. *Ibidem*, fila 4. În clasa a treia intrau posesiunile Valea Mare cu 42 jug., Dumbrava — 184, Dicănești — 94, Gruilung — 34, Incești — 105, Miheleu — 150 (o sesie întreagă din clasa a III-a avea 30 jug. arător).
5. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 3 046. fila 60.
6. *Ibidem*, fila 61.
7. ASO, Fond Prefectura jud. Bihor, Dosar 166, fila 71—73.
8. *Ibidem*, fila 73—74.
9. *Ibidem*, fila 75.
10. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 527, fila 19.
11. *Ibidem*, fila 21.
12. *Ibidem*, fila 29.
13. *Ibidem*, fila 32.
14. *Ibidem*, fila 114 (pentru însămânțarea celor 30 jug., cu grâu de primăvară s-au folosit 24 MP sămânță, pentru cele 30 jug. cu orz — 40 MP sămânță, pentru cele 84 jug. cu porumb — 18 MP sămânță).
15. *Ibidem*, fila 183.

16. Nu avem date precise privitoare la cantitatea de muncă depusă pentru prășirea unei anumite suprafețe cultivată cu porumb.
17. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 3 327, fila 19.
18. *Ibidem*, Dosar, 2 516. fila 9.
19. *Ibidem*, Dosar 2 757, fila 56 (din o cruce grâu amestecat se obținea în 1835 în medie 1,11/74 MP boabe.
20. *Ibidem*, fila 57.
21. ASO, Fond Prefectura jud. Bihor, Inv. 41, Dosar 405, fila 4.
22. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 3 044, fila 152.
23. *Ibidem*, Dosar 4 575, fila 98.
24. *Ibidem*, Dosar 3 036, fila 227.
25. *Ibidem*, fila 228.
26. *Ibidem*, fila 223.
27. *Ibidem*, fila 253 (țărani erau; Duma Solomon a luat 50 jug pentru suma de 25,11 fl, Duma Moise 37,3/8 jug. cu 18,41 fl, Duma Iosif 17,4/8 jug, pentru 8,45 fl., Duma Pavel — 43 jug. pentru 21,30 fl, Duma Mihai — 10 jug, pentru 8,25 fl.
28. *Ibidem*, fila 368.
29. *Ibidem*, fila 379.
30. *Ibidem*, Dosar 3 030, fila 1 (pentru 1 jug. se plăteau 40 cr.).
31. *Ibidem*, fila 9—11.
32. *Ibidem*, fila 20 (erau în total 111 jug.).
33. *Ibidem*, Dosar 516, fila 28.
34. *Ibidem*, fila 95.
35. *Ibidem*, Dosar 3 030, fila 21.
36. *Ibidem*, Dosar 3 327, fila 24.
37. *Ibidem*, Dosar 522, fila 337.
38. *Ibidem*, fila 51. 1 cruce=1,37/74 MP boabe.
39. *Ibidem*, fila 6.
40. *Ibidem*, Dosar 3 043, fila 53.
41. *Ibidem*, Dosar 2 757, fila 51.
42. *Ibidem*, Dosar 2 779, fila 241.
43. *Ibidem*, fila 271.
44. *Ibidem*, fila 272.
45. *Ibidem*, Registru 370, fila 375.
46. *Ibidem*, Dosar 2 757, fila 4—121. Tabel 89.
47. *Ibidem*. Dosar 2 772, fila 19—48.
48. *Ibidem*, Dosar 2 689, fila 124. Tabel 90.
49. *Ibidem*, Dosar 2 708, fila 421. Tabel 91.
50. *Ibidem*, Dosar 2 727, fila 198.
51. *Ibidem*, fila 124. Tabel 93.
52. *Ibidem*, Dosar 2 689, fila 121, 129.
53. *Ibidem*, Dosar 2 727, fila 97.
54. *Ibidem*, Dosar 2 757, fila 124.
55. *Ibidem*. fila 215.
56. *Ibidem*, Dosar 3 044, fila 89.
57. *Ibidem*, fila 18 (în 15 jug. s-au însămânțat 4 MP sămânță).
58. *Ibidem*, fila 21.
59. *Ibidem*, Dosar 2 772, fila 520 (din 1 MP boabe sămânță se obținea 36—37 MP porumb știuleți).
60. *Ibidem*, fila 532.
61. *Ibidem*, fila 531.

62. *Ibidem*, Registru 370, fila 375.
63. *Ibidem*, Dosar 2 772, fila 1—184. Tabel 89.
64. *Ibidem*, fila 191.
65. *Ibidem*, Dosar 3 043, fila 2.
66. *Ibidem*, fila 4.
67. *Ibidem*, Dosar 522, fila 59 (s-a folosit 0,7 MP sămânță la 1 jug.).
68. *Ibidem*, fila 62.
69. *Ibidem*, Registru 370, fila 375.
70. *Ibidem*, Dosar 2 690, fila 134. Tabel 90.
71. *Ibidem*, Dosar 2 727, fila 89.
72. *Ibidem*, Dosar 2 757, fila 1—192. Tabel 89.
73. *Ibidem*, Dosar 3 044.
74. *Ibidem*, Dosar 4 575, fila 19.
75. *Ibidem*, fila 24 (o câblă=2 MP).
76. *Ibidem*, Dosar 4 575, in cele 4 jug. au fost puse 20 MP cartofi.
77. *Ibidem*, fila 98.
78. *Ibidem*, Dosar 2 757, fila 39.
79. *Ibidem*, Dosar 3 044, fila 98.
80. *Ibidem*, fila 121.
81. *Ibidem*, Dosar 4 575, fila 13.
82. *Ibidem*, Dosar 522, fila 340.
83. *Ibidem*, Dosar 2 708, fila 311.
84. *Ibidem*, Dosar 2 772, fila 191.
85. *Ibidem*, Dosar 4 575, fila 93.
86. *Ibidem*, Dosar 3 327, fila 114.

Capitolul VI

Pătrunderea și dezvoltarea elementelor economiei de piață pe domeniu

Se constată în anii 1800—1848, dar mai ales după 1820 o accentuată pătrundere a elementelor viitoarei orânduiri capitaliste. Episcopia romano-catolică a căutat să transforme domeniul într-o întreprindere agricolă rentabilă, bazat în mod deosebit pe robotă, urmărind să obțină cât mai multe produse pentru a fi vândute.

Marea exploatare agricolă din această perioadă bazată pe munca țăranilor dependenți, fiind organizată în vederea producerii de cereale pentru piață a contribuit la formarea celor două condiții fundamentale ale producției capitaliste: acumularea de capital și deposedarea totală sau parțială a producătorilor direcți de principalul mijloc de producție¹.

Spre deosebire însă de Transilvania pe marile domenii ale comitatului Bihor ale Episcopiei romano-catolice și ale Capitlului se practică nu numai deposedarea iobagilor de pășunea și pădurea comună, dar și înzestrarea cu pământ a iobagilor. În această direcție se înscrie popularea prediilor pe măsură ce acestea erau defrișate și destelenite. Astfel prediul Lakatya avea deja în 1759 un număr de 16 familii².

Episcopia romano-catolică a căutat să introducă unelte agricole mai perfecționate, soiuri noi de animale mai productive, să cultive plante industriale, să îmbunătățească condițiile de păstrare a recoltei, a animalelor și a băuturilor pentru a fi mai ușor vândute pe piață. În acest scop au fost construite hambare, pătule, pivnițe, grajduri etc, și ținea o evidență clară a acestora și a reparațiilor necesare.

A fost mai bine organizată desfacerea băuturilor în cârciumile și hanurile domeniiale, au fost reamenajate morile vechi și con-

struite altele noi, s-a mărit capacitatea joagărului de la Cociuba pentru a se obține cât mai multe mărfuri necesare pieții.

Episcopia romano-catolică va trece acum pe scară largă la practicarea arenzilor, convinsă fiind că acestea îi vor aduce venituri importante și sigure.

A continuat exploatarea manufacturii de potasă, a înființat ateliere de ceramică, cărămidării, observându-se deci eforturile de transformare a economiei domeniului specifice începutului capitalismului.

Creșterea producției de cereale a creat condițiile valorificării unei părți cât mai mari a ei pe piață ce se lărgise mai mult în această perioadă prin acordarea dreptului de a ține târg și altora localități³ și pe care prețurile crescuseră⁴. Astfel în 1835, stăpânul de pământ a realizat din vânzarea a 1 430 MP grâu amestecat recoltat din satele provizoratului Tinca suma de 6 430 fl.⁵. La aceasta se mai adaugă vânzarea a încă 639 MP din grânarul din Tinca cu 2 811 fl.⁶, obținându-se în total 9 241 fl. Vânzările de cereale se făceau atât pe piață, cât și direct de la magaziile unde erau depozitate.

Sume importante au fost obținute și din vânzarea paielor și fânului recoltat mai ales din predii. Așa de pildă la 1830 din vânzarea fânului din prediul Barmod și Andats, Episcopia romano-catolică a obținut 1 100 fl⁷, iar din vânzarea paielor și fânului din satele șpanatelor Lăzăreni și Săldăbagiul Mic suma de 527 fl.⁸.

Episcopia romano-catolică creștea pe domeniu și un număr apreciabil de porci. Cu ghinda și jirul din pădurile Cărăndeni, Dumbrava, Valea Mare și Miheleu se creșteau anual 433 porci destinați vânzării⁹. În 1816, de pildă, au fost vândute la târgul din Beliu 35 de scroafe cu 248 fl. perechea, stăpânul de pământ obținând 4 340 fl.¹⁰, iar în anul următor din vânzarea a 98 de porci cu 250 fl. perechea s-au obținut 3 920 fl.¹¹. Vânzarea porcilor pe piață ia amploare deosebită mai ales începând cu anul 1840, când din totalul de 2 414 porci îngrășați pe domeniu 1 458 au fost vânduți¹². Pieile de porc erau și ele valorificate la frumentariatul de la Oradea. Astfel în anul 1840 au intrat la frumentariat din satele domeniului Tinca 289 buc. piei de porc¹³.

Valorificați pe piață erau mieii, iezii și stupii proveniți din dijmă și nonă. Din vânzarea a 37 miei și a 8 iezii, rezultați din dijmă și nonă din satele Tinca, Cociuba, Râpa, Fonău și Oșand, stăpânul de pământ a încasat în anul 1835 suma de 102,30 fl.¹⁴, iar din vânzarea mieilor și iezilor din satele șpanatelor Ianoșda suma de 119 fl.¹⁵. Din vânzarea în 1810 a 16 stupi s-a încasat suma de 79 fl.¹⁶.

Se vindeau și alte produse provenite din dijmă și nonă cum ar fi dovleci și varza. Din vânzarea acestor produse provenite din satele șpanatului Lăzăreni, s-a realizat suma de 43 fl.¹⁷.

Stăpânul de pământ obținea venituri importante și din numeroasele taxe domeniiale. Sume mai importante rezultau din taxa pentru cazanele de fiert țuică. Așa de pildă la 1830 erau pe domeniu 319 cazane de fiert țuică, după care stăpânul de pământ a încasat suma de 788 fl.¹⁸. Sporise în această perioadă și taxele puse pe presele de ulei ale țăranilor. Dacă înainte de 1800 taxa pe o presă de ulei era de 1 fl. în 1847 această taxă a fost dublată. De altfel în acest an pe întreg domeniul erau 14 prese de ulei după care Episcopia încasa suma de 28 fl.¹⁹.

De asemenea se percepea taxă după grădinile cu pomi fructiferi — „taxa prunetului“. Această taxă era cuprinsă între 0,22—3 fl. în funcție de bogăția în pomi fructiferi, în special de pruni a localității. Pe întreg domeniul această taxă era de 8 fl. în anul 1840²⁰.

Cea mai importantă taxă continua să fie însă terragiul (taxă plătită pentru pământul remanent). În 1830 numai din prediul Barmod s-a încasat sub acest titlu suma de 2 087 fl.²¹, iar din șpanatul Ianoșda 1 714 fl.²².

Episcopia realiza venituri importante și din arendarea sau răscumpărarea obligațiilor urbariale. Un mic număr de țărani dependenți: bătrâni, văduve, bolnavi puteau să-și răscumpere zilele de robotă. Astfel la 1810, 21 de țărani din Săldăbagiu Mic își răscumpărau cele 422 zile robotă manuală cu 105 fl.²³. În acest an numai din satele șpanatului Tinca, Episcopia obținea din răscumpărarea zilelor de robotă manuală suma de 560 fl.²⁴.

Din răscumpărarea mieilor, iezilor și stupilor ce trebuiau să fie dați ca dijmă și nonă se obțineau de asemenea venituri considerabile. Așa de pildă la 1810 Episcopia obținea din satele domeniului Tinca din răscumpărarea a 794 miei și 205 iezi suma de 125,12 fl.²⁵ iar din răscumpărarea a 33 de stupi suma de 67,28 fl.²⁶. Dijma și nona din dovleci a fost răscumpărată în 1835 de locuitorii din Ginta cu 15 fl, iar cei din Căpâlna cu 3 fl.²⁷.

Aceste sume prezintă importanță pentru perioada de descompunere a orânduirii feudale în măsura în care, prin frecvența și sporirea lor ajută Episcopia Romano-Catolică la acumularea de capital necesar introducerii unei tehnici noi și a muncii salariate în agricultură sau înființării de întreprinderi manufacturiere. Dacă această tendință a stăpânului de pământ este prea puțin vizibilă pe domeniul Tinca, ea este concludentă mai ales pe domeniul Vașcău, unde Episcopia s-a preocupat în mod deosebit atât de intro-

ducerea muncii salariate la lucrările agricole, dar mai ales a dezvoltării și construirii de noi manufacturi²⁸.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Episcopia a trecut și la practicarea arendărilor monopolurilor senioriale, convinsă fiind că aceasta îi va aduce venituri substanțiale.

Stăpânul de pământ a dat în arendă cele 16 mori existente pe domeniu²⁹. Numai din arenda celor șase mori existente în Tinca, Episcopia încasa anual 310—400 fl.³⁰. Stăpânul de pământ fiind interesat ca din arenda acestor mori să obțină cât mai mulți bani va arenda morile mai mari și mai bine utilizate unor particulari, lăsând în continuare în arendă comunităților morile mai mici. Astfel în 1840, moara Sărăcuța din Tinca, după ce clădirea îi fusese reparată, iar roții hidraulice i s-au adus unele îmbunătățiri și canalul de aducere a apei adâncit, a fost arendată lui Grasz Bernardt pentru suma de 1 200 fl. anual³¹.

Locuitorii din Belfir au luat în arendă o moară pe Crișul Negru situată în posesiunea Tinca, plătind anul 60 fl. sumă ce rămâne neschimbată până la 1848³², de asemenea în aceleași condiții arendaseră începând din 1791 și locuitorii din Râpa o moară situată tot pe Crișul Negru, a cărei arendă crește de la 30 fl. în 1789 la 68 fl. în 1844³³. Din arenda celor 16 mori domeniiale Episcopia a obținut în anul 1811, 750 fl., suma care va crește considerabil în deceniul al IV-lea al secolului al XIX-lea, ajungând în 1844 la 2 241 fl.³⁴.

Stăpânul de pământ a realizat venituri și din arendarea arderii cărbunelui de lemn din pădurile șpanatului Tinca, fiind amenajat un loc special pentru producerea acestuia în posesiunea Husasăul de Tinca³⁵. Conform contractului cei trei iobagi care se îndeletniceau cu producerea cărbunelui plăteau în anul 1800 — 24 fl. În 1812, sunt menționați în contract 10 iobagi care produceau cărbune de lemn din crăci și lemne căzute, obligați fiind la plata de 80 fl.³⁶, sumă ce rămâne constantă până la 1848³⁷.

Arenda măcelăritului, constituia de asemenea o sursă importantă de venituri. Acest drept era arendat de obicei unor persoane particulare, dar sunt perioade când era arendat și întregii comunități. Așa de pildă dreptul de măcelărit în Tinca a fost arendat în 1814—1816 pe trei ani lui George Viski pentru suma de 11 fl.³⁸, în 1824—1826 lui Martin Nagy pentru 83 fl. anual³⁹, ca apoi pe baza contractului încheiat în 1827 acest drept să fie acordat comunității pentru suma de 100 fl. anual⁴⁰. La expirarea contractului, cu aceeași sumă acest drept este arendat lui Bernardt Gratz⁴¹.

Stăpânul de pământ avea în Tinca, Cociuba, Căpâlna, Ginta, Oșand, Husasăul de Tinca și Tulca — prăvălii — care de asemenea erau date în arendă. Arenzile erau cuprinse între 100—130 fl. Așa

de pildă prăvălia din Cociuba a fost arendată lui Irasz Bernardt pentru suma de 130 fl. anual, pe baza unui contract încheiat pe trei ani (1845—1847). Arendașul era obligat conform contractului să plătească și arenda, câte 30,30 fl. trimestrial⁴².

Cârciumile domeniiale erau de asemenea arendate în această perioadă. Cârciuma din Belfir, de exemplu, a fost arendată lui Csak Bari Andraș pe trei ani (1847—1849) pentru suma de 1 340 fl. anual. Contractul prevedea ca arendașul să țină în bună stare clădirea, să facă mici reparații atunci când este necesar, să folosească unitățile de măsură hotărâte de comitat⁴³. Din registrele de intrare și ieșire a cârciumilor domeniiale se desprind clar sumele rezultate din vânzarea băuturilor. Din registrele din anul 1800 se constată că la cârciuma din Oșand s-a vândut numai vin nou în valoare de 153 fl.⁴⁴, la Râpa în valoare de 314 fl.⁴⁵, la Tulca în valoare de 462 fl.⁴⁶, la Husasăul de Tinca în valoare de 505 fl.⁴⁷, la Tinca în valoare de 680 fl.⁴⁸. În 1822 la cele 15 cârciumi domeniiale s-au vândut 540 urne de vin nou în valoare de 2 311,20 fl. ⁴⁹

Episcopia Romano-Catolică arenda unor localități toate beneficiile. Așa de pildă a fost cazul posesiunii Belfir. Conform contractului locuitorii trebuiau să taie 100 stânjeni de lemne și să transporte din ei 50, să transporte la cârciuma domeniială vinuri și butoaie goale, să repare toate clădirile domeniiale, iar în cazuri excepționale țărani dependenti se obligau să presteze robota cu animalele cu 24 cr. ziua și robota manuală evaluată la 12 cr. ziua. Toate beneficiile fiind arendate pentru suma de 930 fl.⁵⁰.

Arenda prediilor aducea Episcopiei venituri considerabile. În anii 1830—1833 din arenda prediilor Pata, Barmod și Lakatya s-au obținut 1 495 fl.⁵¹. În 1830 Episcopia a arendat prediile din vecinătatea satului Ianoșda; Peterhaza și Kőleşer locuitorilor orașului Salonta pentru suma de 4 000 fl., iar prediul Radvany a fost arendat lui Ioanis Zachariss pentru suma de 3 200 fl.⁵². Prediile erau arendate și la țărani satelor din vecinătatea acestora. Așa de pildă locuitorii din Calea Mare au luat în arendă prediile Bicaci, Cărăndeni și N. Karand pentru suma de 834 fl. iar cei din Tulca au luat în arendă prediul Ossi Pata cu 100 fl. anual. În anul 1835 pășunatul din prediul Pata a fost arendat lui Mihai Sarasy cu 690 fl.⁵³.

Alte venituri bănești erau realizate de stăpânul de pământ din arenda celor două ateliere de fierărie din Tinca și Ginta în care cei doi iohagi produceau cele necesare domeniului, plătind fiecare o arendă de 10 fl. anual⁵⁴.

Din arenda celor 6 cuptoare de ars oale din Tinca, Episcopia mai încasa anual 36 fl.⁵⁵, iar arendarea pescuitului locuitorilor din Tinca, Ginta și Râpa suma de 28 fl.⁵⁶.

Dreptul de a distribui sarea era de asemenea arendat în această perioadă. Astfel Antonius Nemeth din Belfir a luat în arendă acest drept pentru suma de 6 fl. anual⁵⁷. Episcopia obținea din arendarea distribuirii sării în 1830 suma de 27 fl.⁵⁸.

Grădina de zarzavaț din Tinca a fost de asemenea dată în arendă pentru suma de 19 fl.⁵⁹.

Una din ~~logă~~țiile de seamă ale domeniului o constituiau pădurile. Din totalul de 21 de sate ale domeniului, 13 aveau în hotarul lor păduri însumând aproximativ 7 400 jugăre⁶⁰. În această perioadă dreptul de a exploata pădurea îl exercita numai stăpânul de pământ. Dreptul de a tăia și vinde lemne, ghindăritul, confecționarea vaselor, a materialelor de construcție, vânatul și pescuitul erau rezervate acestuia. Între obligațiile iobagilor și jelerilor față de stăpânul de pământ tăiatul și transportul lemnului figurează ca una dintre cele mai apăsătoare. Lemnul în mari cantități se comercializa, era folosit la fabricarea potasei, la producerea cărbunelui, la cărămidării și la construcții.

Pentru a confecționa grinzi, scânduri și alte materiale lemnoase, Episcopia a construit un joagăr la Cociuba, ce era pus în funcție de apa Crișului Negru. Între Râpa și Cociuba a fost amenajat un dig lung de 42 de stânjeni⁶¹. Digul a fost reparat în mai multe rânduri, iar clădirea în anul 1803, când șpanul a cerut Casei Generale, 20 000 bucăți șindrila necesară reparării acoperișului⁶². Joagărul avea un meșter, care conform contractului se obliga să taie „trunchiuri, scânduri și alte materiale lemnoase necesare domeniului“. Acesta se obliga de asemenea să gospodărească în bune condiții suprafața de pământ arabil și fânașul dat în folosință de Episcopie. Stăpânul de pământ avea obligația să dea meșterului șindrila, fier și alte materiale pentru eventualele reparații și pentru buna desfășurare a producției⁶³. Că acest joagăr era de mare capacitate o demonstrează cele trei ferăstraie ale sale, precum și numărul mare de piese și scule menționate în inventarul întocmit în anul 1807. Acest inventar menționează între altele; o roată mare care punea în mișcare întreaga instalație, două ferăstraie mari pentru tăierea trunchiurilor de copaci, două osii mari de fier, roți dințate, pânze de ferăstrău, țapine, scoabe, clești etc.⁶⁴.

Lemnele erau tăiate și transportate la joagăr de către iobagii și jelerii satelor din această parte a domeniului în contul obligațiilor urbariale. Acest joagăr a produs numai în anul 1839; 10 000 scânduri de pin, 9 000 scânduri de stejar, 234 traverse mari, 80 traverse mici și un număr foarte mare de alte materiale. Cele mai multe din aceste produse au fost transportate la frumentariatul de la Ora-

dea, care le-a comercializat în cea mai mare parte, iar o altă parte le-a folosit la construcțiile domeniiale⁶⁵.

Pe domeniu a existat și o manufactură de potasă. Aceasta a fost arendată negustorului din localitate care avea în arendă și prăvălia. Manufactura, construită la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost stânjenită în dezvoltarea ei de relațiile feudale și de restricțiile care s-au pus în legătură cu exploatarea pădurilor⁶⁶. Cum pe domeniu erau suprafețe mari de păduri de foioase, manufactura a fost nemijlocit legată de exploatarea acestora. Procesul de producere a potasei cuprindea; fazele de pregătire a cenușei, alcalinizarea ei, fierberea leșiei și albirea potasei brute⁶⁷. Cenușa pentru manufactură era obținută din lemnele din pădurile satelor; Tinca, Râpa, Fonău, Dumbrava, Cărăndeni, Miheleu, Gepiș, Oșand, Lăzăreni⁶⁸. Arendașul, putea fierbe potasa în 10 cazane, instalațiile și celelalte unelte fiind proprietatea acestuia⁶⁹. Pentru încurajarea producției și deci pentru a obține cât mai multe venituri, Episcopia romano-catolică a acordat arendașului dreptul de a folosi pentru nevoile sale proprii o suprafață de pământ arabil în capacitate de 30 de căble și un fânaț de 30 de jugăre, fiind scutit de dijmă și nonă⁷⁰. De asemenea arendașul putea folosi pentru producerea cenușei nu numai lemnele căzute și crengi, dar putea să taie și lemne din locurile stabilite de stăpânul de pământ⁷¹. Arendașul avea dreptul de a folosi lemnul din pădurile domeniiale pentru confecționarea căzilor necesare alcalinizării potasei⁷². Nu cunoaștem producția acestei manufacturi, dar din arenda ce se ridica la 500 fl. anual⁷³, deducem că aceasta era considerabilă.

După 1828 fierberea potasei era permisă numai din cenușa cumpărată de la locuitori care o adunau din vetrele lor, precum și din cea rezultată din arderea lemnelor vândute de către stăpânul de pământ⁷⁴. Manufactura producea potasă și în anii 1846—1848⁷⁵.

Din pădurile domeniului au fost tăiate importante cantități de lemne care în mare parte au fost comercializate. Lemnele au fost tăiate atât în cadrul obligațiilor urbariale cât și prin contract. Numai prin munca iobagilor și jelerilor în contul robotei au fost tăiate în 1847, 1 057 stânjeni de lemne⁷⁶. La aceștia se adaugă stânjenii de lemne tăiați prin contract. Astfel numai satul Belfir pentru faptul că luase în arendă toate beneficiile era obligat să taie 50 stânjeni de lemne⁷⁷. Analiza registrului de socoteli a șpanatului Tinca din 1810 arată că au intrat în acest an la șpanat 925 stânjeni de lemne⁷⁸. Din această cantitate 226 stânjeni au fost transportați la provizoratul din Oradea, o altă parte la cărămidăriile din Tinca și Episcopia Bihor, 50 de stânjeni au fost distribuiți slujbașilor domeniiali și 25 stânjeni au fost vânduți unui comerciant din Oradea⁷⁹.

Din materialul lemnos se confecționau tot felul de materiale de construcție și mărfuri destinate pieții. Așa de pildă la 1810 din pădurea Dumbrava au fost confecționate 240 traverse mari de stejar și 80 traverse de dimensiuni mai mici⁶⁰. În pădurea Tinca în 1830 au fost confecționați 4 000 de pari de gard, 5 000 pari de vie, 50 de coșuri pentru căruțe și 800 spițe pentru roți⁸¹, iar din pădurea Râpa 34 greble și 14 porți împletite⁸², toate aceste materiale și unelte fiind vândute pe piața din Oradea.

Lemnele de foc și de construcție erau vândute atât la Oradea pe piață, cât și locuitorilor satelor. În 1830 locuitorilor din Tinca li s-au vândut 9 copaci, 16 grinzi mari, 4 grinzi mici, 25 stânjeni lemne crengi, 90 lețuri, însumând 50,46 fl.⁸³, cei din Husasăul de Tinca pentru 31 buc. de lemne au plătit 49,39 fl.⁸⁴, iar 52 locuitori din Cociuba pentru 70 buc. de lemne au plătit 60,44 fl.⁸⁵. În 1839 șpanatul Tinca realiza din vânzarea lemnului de foc suma de 1 923 fl.⁸⁶.

Ghindăritul în pădurile domeniile era arendat de obicei prin licitație atât unor arendași dar și comunităților. Conform contractului arendașul era obligat să plătească taxa de arendă fixată, să se îngrijească de paza ghindăritului din pădurea respectivă, nu avea voie să taie lemne sau de a folosi crăcile pentru construcția adăposturilor necesare porcilor⁸⁷.

Numărul porcilor îngrășiți cu ghindă în pădurile aparținătoare de șpanatul Tinca era considerabil. Astfel la 1843 s-au îngrășat în aceste păduri 1 485 porci, percepându-se din taxe suma de 2 478,20 fl.⁸⁸. Contractele de arendare precizează nu numai numărul de porci, dar și suma percepută drept arendă. Astfel, la 1844 ghindăritul din Gepiș pentru 35 de porci a fost arendat cu 140 fl. unui particular⁸⁹, cel din Oșand a fost arendat comunității pentru suma de 77,30 fl.⁹⁰, cei din Tulca pentru 120 porci a fost arendat comunității pentru suma de 750 fl.⁹¹. Suma cea mai mare de bani obținută însă de Episcopie din arendarea ghindăritului era din prediul Pata. Aici ghindăritul a fost dat unui arendaș din Salonta pentru suma de 1725 fl.⁹². Sumele încasate din arendă ghindăritului se ridicau în 1844 la 2 250 fl., dar din vânzarea a 69 câble de jir încă 207 fl.⁹³, deci în total 2 457 fl.

În Tinca exista și o cărămidărie care producea cărămizi necesare atât construcțiilor domeniile cât și pentru vânzare. Că aceasta producea cantități însemnate de cărămizi o demonstrează și faptul că în anul 1810 s-au folosit numai pentru arderea cărămidizilor 172 stânjeni de lemne⁹⁴ și că în 1814 la Cărămidărie existau 94 000 cărămizi arse⁹⁵. De altfel în anul 1803 Cărămidăria din Tinca și cea din Episcopia Bihor au produs împreună 213 700 cărămizi clasa I-a și

43 700 cărămizi clasa a II-a, care au fost vândute la Oradea cu 3 088 fl.⁹¹, aducând astfel un venit considerabil stăpânului de pământ.

În Tinca exista și o presă de ulei domenială. Clădirea acestei prese dispunea de două încăperi mari. Într-una se găsea presa propriu-zisă (instalația) având trei cilindri, ce erau puși în funcțiune de un angrenaj cu două roți mari dințate puse în legătură fiecare cu câte o grindă lungă de 2,1/2 stânjeni ce acționa la rândul ei asupra unor pârghii care puneau în mișcare cilindrii de presat⁹⁷. Întreaga instalație era pusă în mișcare de forța animală. În a doua încăpere lungă de 7 stânjeni și lată de 3,1/2 se găsesc două cuptoare în care se prăjea sămânța ce era apoi trecută în încăperea cu instalațiile propriu-zise.⁹⁸ Presa producea ulei din sămânța de in ce era cultivat mai ales în Râpa și Fonău, precum și pe alte pământuri ale stăpânului de pământ din alte domenii⁹⁹. La 1849 presa necesita unele reparații, meșterul fiind obligat să aducă un cilindru nou în locul celui ce se defectase, tocmai de la Budapesta¹⁰⁰. Nu cunoaștem veniturile realizate de această presă, dar cu siguranță că ele erau însemnate, având în vedere mărimea instalației.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, pe domeniul Tinca se observă tendința de îmbunătățire a administrației domeniiale, de introducere a unor noi soiuri de animale și noi plante de cultură. Aceste măsuri rezultă pregnant din „regulamentele“ economice din anul 1840. Într-unul din acestea se arată că în Tinca este necesară renunțarea definitivă la practicarea agriculturii în două asolamente și necesitatea trecerii definitive la practicarea ei în trei asolamente¹⁰¹. Aceasta este cerută mai ales datorită faptului că aici se găsea o îngrășătorie de porci ce avea nevoie de cantități mari de porumb.

De asemenea, fânașul domenial considerat nerentabil urma să fie transformat în ogor pentru a fi semănat cu porumb, realizându-se în acest fel cel de-al treilea asolament. De asemenea, pământul alodial din partea de sud a localității care era mai productiv urma să fie lucrat în continuare cu munca iobăgească, iar partea cealaltă a pământului alodial care era mai puțin productiv trebuia să fie dat iobagilor și jelerilor să-l lucreze pe baza contractului, cu obligația de a da dijmă și nonă și „de a defrișa și partea cu mărăcini pentru a se putea practica pe ea agricultura“. Prin aceste măsuri Episcopia ar urma să „câștige mai multe produse în magazia sa“. Această reorganizare a pământului ar duce preciza șpanul „la o producție mare pe o suprafață mică de pământ și ar permite ca o parte dintre iobagi și jeleri să poată merge la muncile necesare întreținerii viilor din Oradea“¹⁰².

Măsurile de îmbunătățire a întregii economii domeniiale se referă și la posesiunile din regiunile deluroase care puteau asigura și ele venituri importante stăpânului pe pământ mai ales prin creșterea producției pomilor fructiferi în special a prunilor.

Șpanul din Săldăbăgiul Mic în propunerile înaintate Episcopiei în 1840 arăta că cele 6 jugăre de pământ din prediul Livada pe care sunt plantați pruni dau producție mulțumitoare, dar că datorită faptului că printre șirurile de pruni sunt cultivați cartofi, prunii nu pot fi îngrijiți în mod corespunzător¹⁰³. Șpanul propune ca printre pruni să fie însământată iarbă sau orz, iar după ce terenul va fi cosit să fie lăsat ca fânat. Anual prunii să fie săpați și în jurul lor să se pună cantități suficiente de gunoi, care ar duce la o creștere a producției de prune. Șpanul mai propune apoi ca partea cealaltă a prediului să fie cultivată numai cu cartofi¹⁰⁴.

Propunerile făcute de șpani vizează și îmbunătățirea soiurilor de animale ale domeniului, de folosirea unor pășuni corespunzătoare întreținerii animalelor și mai ales de folosire a borhotului rezultat în urma fierberii țuicii, a reziduurilor de la presa de ulei etc., în vederea creșterii animalelor, astfel același șpan din Săldăbăgiul Mic arăta că este necesar să se construiască un grajd în apropierea „pălincăriei“ domeniiale, în care să fie aduși boii sau porcii domeniului ce pot fi hrăniți cu „cantități“ mari de borhot ce se pierd aici“. De asemenea propune ca un fânat din Dumbrava să fie folosit ca pășune pentru vițeii domeniului¹⁰⁵.

Se dă atenție sporită prediilor și pământurilor remanențiale, urmărindu-se specializarea acestora în cultivarea unor plante sau a creșterii animalelor. Concomitent se urmărea însă și popularea prediilor. Pământul alodial din Ianoșda, de pildă, în suprafață de 300 jug. era lucrat în asolament trienal: 100 jug. pentru grâu amestecat, 100 pentru porumb și ovăz și 100 jug. pentru ogor¹⁰⁶.

În prediul Bicaci, Episcopia a înființat o crescătorie de porci având un număr de 365 buc., din care cea mai mare parte erau comercializați¹⁰⁷.

În Lăzăreni era o pășune de 11 jug. destinată exclusiv pentru pășunatul cailor de tracțiune ai domeniului¹⁰⁸.

Numeroase instrucțiuni date de stăpânul de pământ în 1817 se refereau la creșterea porcilor. Unul din aceste regulamente (cuprinde 16 pagini) se referă cu lux de amănunte la selecția, creșterea și îngrășarea diferitelor rase de porci de pe cuprinsul domeniului. În această perioadă se crește alături de porcul roșu autohton și noua rasă „mangalița“ adusă din Turcia și Serbia¹⁰⁹. Astfel în anul 1827 erau pe domeniu 2 414 porci roșii și 3 191 porci mangalița¹¹⁰.

Numărul porcilor domeniial din cele 21 de sate se ridică în 1817 la 2 451 buc.¹¹¹.

Stăpânul de pământ era preocupat și de creșterea unor noi rase de oi și în special a „oilor spaniole“ (merinos). Instrucțiunile date în această privință cuprind pe lângă descrierea acestei noi rase și procedeele necesare a fi folosite pentru obținerea unei producții mari de lână, precum și numeroase date din care rezultă importanța pentru economia domeniului de a crește acest soi nou de oi¹¹².

Pentru adăpostirea și depozitarea cerealelor, stăpânul de pământ a construit hambare și magazine moderne (grânare). Cele mai importante se găseau în Tinca, Ianoșda și Ginta¹¹³. Conform instrucțiunilor date în 1814, cerealele trebuiau să se păstreze în bune condiții, slujbașul domeniial care se ocupa cu adăpostirea acestora trebuia să aibă și o evidență clară a intrărilor și ieșirilor cerealelor din depozit¹¹⁴.

Stăpânul de pământ acorda importanță și depozitelor de produse destinate pieții. Astfel în depozitul din Tinca existau la 1814 cantități importante de făină, cânepă, lână, piei de animale, ceară, tutun, unt, săpun, materiale de construcție din lemn și fier și diferite unelte. Vânzările făcute urmau să fie notate într-un jurnal zilnic în care nu era „admisă nici o ștersătură“¹¹⁵. În depozitul din Ianoșda se găseau mai ales materiale de construcție; 20 MP var, 4 000 cărămizi arse, 16 700 cărămizi narse, 2 064 snopi de trestie, 50 grinzi de stejar, 50 grinzi de pin, 72 traverse, 24 stânjeni paie de toamnă, 9 stânjeni paie de primăvară¹¹⁶.

De asemenea se dau instrucțiuni precise asupra modului cum trebuie cosit și adăpostit fânul de pe fânatele domeniiale. Astfel în 1847 s-a dat dispoziție ca fânul să fie pus în clăi care să nu depășească 4,1/2 stânjeni înălțime și 3,1/2 stânjeni lățime¹¹⁷.

În această perioadă înregistrează progrese vizibile și folosirea muncii salariate. Munca salariată ce se dezvoltă însă în această perioadă poate fi considerată doar o formă de tranziție de la munca forțată iobăgească spre munca liberă, specifică orânduirii capitaliste. Cei nevoiți să-și vândă acum forța de muncă nu erau rupți de mica lor gospodărie individuală și nici de regimul de dependență feudală¹¹⁸.

Cei ce lucrau la joagăr, manufactura de potasă și cărămidărie erau jeleri cu casă, scutiți de obligații. Meșterul de la joagăr și cel de la cărămidărie rămăneau posesori a pământului, dar pentru care nu prestau renta feudală.

Se constată tot mai mult că munca iobăgească nu mai era atât de rentabilă și se angaja muncă salariată. Astfel la „pălincăria“ domeniială din Săldăbăgiul Mic s-au angajat „săptămânași“ cu bani

în locul iobagilor care prestau munca în contul robotei, primind drept plată pentru fiecare zi lucrată 10 cr.¹¹⁹. „Pălincăria“ avea nevoie de șase săptămânași în anul 1840. Folosirea permanentă a acestora îi obișnuia cu acest fel de muncă și aveau mai multă grijă de cazan“ decât iobagii roboțași și mereu alții¹²⁰, se spunea în expunerea de motive a șpanului din Săldăbăgiul Mic. Astfel acești iobagi și jeleri ce lucrau numai temporar ca salariați, făceau tranziția spre viitorul proletariat agricol specific economiei de piață.

Transformări specifice trecerii spre capitalism se observă și în modul retribuției slujbașilor domeniiali. Dacă în primele două decenii ale secolului al XIX-lea predomina retribuția în produse, începând cu al doilea deceniu însă accentul se pune mai ales pe retribuția în bani. Așa de pildă, dacă la 1919 șpanul de Tinca era retribuit cu 80 fl. 25 MP grâu amestecat, 25 MP ovăz, 2 MP legume, 10 stânjeni lemne de foc, 1 stânjen de fân¹²¹, în 1843 el primea numai bani — 140 fl.¹²². Paznicii de câmp erau retribuiți și ei după 1840, mai ales în bani. Un paznic de câmp primea 12 fl. și 12 MP grâu amestecat¹²³.

Creșterea numărului jelerilor în această perioadă asigura pentru stăpânul de pământ forța de muncă ieftină. Faptul că ei sunt de două ori mai numeroși decât iobagii¹²⁴ și faptul că în preajma anului 1848 pământul urbarial nu mai putea asigura traiul satelor, iar țărani erau nevoiți să recurgă la posibilitățile de muncă oferite de stăpân pe alodiul său. Există deci pe domeniu un prisos de populație care putea asigura Episcopiei forța de muncă cea mai ieftină. Desființarea robotei nu va face decât să elibereze restul forței de muncă.

În unele sate cum ar fi Tinca, Cociuba, Râpa, Belfir se răspândesc și meșteșugurile casnice legate în special de existența suprafețelor întinse acoperite cu păduri.

Produsele țărănești (coșuri de nuiete, roți, butoaie, căzi, lăzi pentru stupi etc.) încep să fie tot mai mult valorificate pe piață sau cumpărate direct de la țărani de către reprezentanții oficiilor economice ale Episcopiei. Astfel din datele de care dispunem cunoaștem faptul că țărani din Tinca au confecționat 50 de coșuri pentru căruțe, 800 spițe pentru roți, iar din lemnele din pădurea Râpa s-au confecționat 34 greble și 4 porți împletite care au fost vândute. De asemenea frumentariatul de la Oradea a cumpărat de la țărani din Râpa 90 furci de lemn și 20 coșuri pentru căruțe¹²⁵.

Munca salariată sezonieră își face loc tot mai mult în agricultura domeniială mai ales la muncile din predii. Astfel în anul 1840 pentru însămânțările de primăvară au fost necesare 213 zile robotă

cu animalele și 92 de zile efectuate cu plată¹²⁶, iar în prediul Livada din totalul de 451 zile, 132 zile au fost efectuate cu plată¹²⁷.

Datele puține de care dispunem arată totuși că gospodăria iobăgească s-a antrenat prea puțin în circuitul marfă—bani, aceasta datorându-se în primul rând relațiilor de exploatare feudală. Datorită acestora gospodăriile iobăgești continuau să fie grevate de numeroase obligații în muncă, în natură și în bani față de stăpânul de pământ, care l-a împiedicat să producă mai mult pentru piață.

Dijma, nona, daturile, taxele bănești percepute sub cele mai diverse forme de către Episcopia romano-catolică au slăbit potențialul economic al gospodăriilor iobăgești, au accentuat contradicțiile de clasă, determinând țăranimea românească exploatată să treacă la luptă sub diferite forme împotriva exploatării.

NOTE

1. Vezi pentru Transilvania, L. Botezan, *Contribuții la studiul problemei agrare din comitatele Transilvaniei în perioada 1785—1820* (teză de doctorat).

2. A. Ilea, op. cit. p. 35.

3. ASO, FERCO. Acte economice, Dosar 3 581, fila 241.

4. *Ibidem*, Dosar 3612, fila 1 (1 MP grâu de primăvară se vindea în 1822 cu 2,10 fl., în 1826 cu 3,22 fl.).

5. *Ibidem*, Dosar 522, fila 2.

6. *Ibidem*, fila 19.

7. *Ibidem*, Dosar 2 739, fila 9.

8. *Ibidem*, fila 11.

9. *Ibidem*, Dosar 3 092, fila 100.

10. *Ibidem*, fila 110.

11. *Ibidem*, fila 113.

12. *Ibidem*, Dosar 527, fila 19.

13. *Ibidem*, fila 9.

14. *Ibidem*, Dosar 522, fila 2.

15. *Ibidem*, Dosar 2 708, fila 242.

16. *Ibidem*, Dosar 2 707, fila 41.

17. *Ibidem*, fila 41.

18. *Ibidem*, Dosar 516, fila 231.

19. *Ibidem*, Dosar 3 588, fila 243.

20. Tabel 95.

21. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 516, fila 11.

22. *Ibidem*, fila 13.

23. *Ibidem*, Probleme urbariale, Dosar 33, fila 144.

24. *Ibidem*, Dosar 17, fila 20.

25. *Ibidem*, Dosar 2 708, fila 198.

26. *Ibidem*, fila 302.

27. *Ibidem*, Dosar 2 757, fila 42.
28. A. Ilea, *op. cit.* p. 37.
29. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 3 268, fila 589.
30. *Ibidem*, fila 594.
31. *Ibidem*, fila 618.
32. *Ibidem*, fila 591, 598, 602.
33. *Ibidem*, fila 581.
34. *Ibidem*, fila 544.
35. *Ibidem*, Dosar 3 253, fila 1.
36. *Ibidem*, fila 4.
37. *Ibidem*, fila 9.
38. *Ibidem*, Dosar 3 268, fila 595.
39. *Ibidem*, fila 608.
40. *Ibidem*, fila 610.
41. *Ibidem*, fila 628.
42. *Ibidem*, Dosar 3 265, fila 128. Contractul de arendare prevedea că în caz de neplată a sumei la termenul fixat, stăpânul de pământ putea să facă somație în termen de 15 zile și dacă arendașul nu plătea prăvălia se arenda altui arendaș.
43. *Ibidem*, Dosar 3 260, fila 94.
44. *Ibidem*, Dosar 3 212, fila 16.
45. *Ibidem*, fila 40.
46. *Ibidem*, fila 96.
47. *Ibidem*, fila 201.
48. *Ibidem*, fila 209.
49. O urnă de vin nou se vindea cu 4,28 fl.
50. ASO, FERCO, Conscrierea veniturilor. Dosar 12/1810, fila 19—23.
51. *Ibidem*, Dosar 516, fila 11.
52. *Ibidem*, fila 13.
53. *Ibidem*, Dosar 522, fila 32.
54. *Ibidem*, Dosar 2 336, fila 92.
55. *Ibidem*, Dosar 2 410, fila 236.
56. *Ibidem*, Dosar 2 391, fila 28.
57. *Ibidem*, Dosar 2 336, fila 92.
58. *Ibidem*, Dosar 516, fila 149.
59. *Ibidem*, fila 249.
60. *Ibidem*, Dosar 3 087. Pădurea din Tinca avea 1 000 jug, Belfir — 400, Ginta — 300 jug, Cociuba — 30 jug, Husasăul de Tinca — 500 jug, Fonău — 150 jug, Căpâlna — 100 jug, Săldăbagiul Mic — 1 200 jug, Valea Mare — 300 jug, Dumbrava — 1 100 jug, Calea Mare — 500 jug.
61. *Ibidem*, Dosar 3 591, fila 12.
62. *Ibidem*, fila 19.
63. *Ibidem*, fila 21.
64. *Ibidem*, fila 28.
65. *Ibidem*, Dosar 527, fila 5.
66. B. Surdu, *Contribuții la problema nașterii manufacturilor din Transilvania în sec. XVIII-lea*, în AIIC, 1964, VII, p. 149.
67. *Ibidem*, p. 171.
68. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 3 254, fila 3.
69. *Ibidem*, vezi preambulul contractului.
70. *Ibidem*, pct. 2.
71. *Ibidem*, pct. 3.

72. *Ibidem*, pct 4.
73. *Ibidem*, pct. 6.
74. *Ibidem*, fila 42, pct. 1 din contract.
75. *Ibidem*, fila 64.
76. Tabel 55.
77. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 507, fila 8.
78. *Ibidem*, fila 1.
79. *Ibidem*, fila 2.
80. *Ibidem*, fila 4.
81. *Ibidem*, Dosar 516, fila 10.
82. *Ibidem*, fila 16.
83. *Ibidem*, fila 11.
84. *Ibidem*, Dosar 507, fila 7.
85. *Ibidem*, Dosar 516, fila 191.
86. *Ibidem*, fila 192.
87. *Ibidem*, Dosar 3 084, fila 142.
88. *Ibidem*, fila 176.
89. *Ibidem*, fila 204.
90. *Ibidem*, fila 245.
91. *Ibidem*, fila 294.
92. *Ibidem*, fila 296.
93. *Ibidem*, fila 298.
94. *Ibidem*, Dosar 507, fila 1.
95. *Ibidem*, Dosar 3 327, fila 24.
96. *Ibidem*, Dosar 2 570, fila 198.
97. *Ibidem*, Dosar 3 588, fila 189.
98. *Ibidem*, fila 200.
99. *Ibidem*, fila 201.
100. *Ibidem*, fila 202.
101. *Ibidem*, Dosar 3 044, fila 248.
102. *Ibidem*, fila 250.
103. *Ibidem*, fila 230.
104. *Ibidem*, fila 231.
105. *Ibidem*, Dosar 4 575, fila 142. Dintr-o câblă de borhot se obțineau
28 ște țuică curată.
106. *Ibidem*, Dosar 3 327, fila 21.
107. *Ibidem*, fila 142.
108. *Ibidem*, fila 148.
109. *Ibidem*, Dosar 3 092, fila 128—136.
110. *Ibidem*, Dosar 527, fila 7.
111. *Ibidem*, Dosar 3 092, fila 126.
112. *Ibidem*, Dosar 3 044, fila 93.
113. *Ibidem*, fila 96.
114. *Ibidem*, Dosar 4 575, fila 143—149.
115. *Ibidem*, Dosar 3 327, fila 114.
116. *Ibidem*, fila 121.
117. *Ibidem*, Dosar 4 573, fila 129.
118. L. Botezan, *op. cit.* p. 96.
119. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 3 044, fila 231. În timpul lucrărilor agricole o zi de muncă era plătită cu 50 cr.
120. *Ibidem*, fila 232.
121. *Ibidem*, Dosar 4018, fila 19—22.

122. *Ibidem*, Dosar 4 019, fila 142.
123. *Ibidem*, fila 152—159.
124. Tabel 32.
125. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 516, fila 10.
126. *Ibidem*, Dosar 3 044, fila 34.
127. *Ibidem*, fila 69.

Capitolul VII

Lupta țăranilor români de pe domeniu impotriva exploatării

Agravarea sarcinilor feudale și reducerea sesiilor iobăgești reflectă criza feudalismului, care la sfârșitul secolului al XVIII-lea se adâncește tot mai mult în urma transformării modului de exploatare a domeniului feudal. Stăpânii de pământ pentru a răspunde cererii sporite de mărfuri pentru piață au exploatat la maximum sistemul de muncă iobagă înmulțind zilele de robotă și căraușiile pentru necesitățile manufacturilor, încălcând învoielile încheiate cu țăranii și înglobând în rezerva alodială o parte din pășunea comună. La toate acestea se adăugau obligațiile legate de construcțiile episcopiei (palatul Baroc, Catedrala, poduri), precum și edificiile comunale. Cea mai apăsătoare sarcină pentru iobagi continua să fie dijma și mai ales robota care varia între 104 și 208 zile pe an¹, din care cauză țăranilor nu le rămânea timp suficient pentru lucrarea propriului pământ, mai ales dacă în vremea marilor munci agricole iobagul era ținut la lucru mai multe săptămâni în șir. În afară de robotă țăranii datorau stăpânului de pământ o serie de produse ca păsări, ouă, unt etc.

Robota, dijma, daturile și celelalte obligații constituiau sarcini foarte grele pentru țăranii, iar după 1790 ele erau în creștere din cauza conjuncturii favorabile pentru prețul cerealelor și a progreselor alodizării moșiilor senioriale în vederea producției pentru piață².

În multe locuri stăpânii de pământ trec și la folosirea exclusivă pentru domeniu a pădurilor și pășunilor comune, ceea ce accentuează starea de tensiune în rândul țăranimii.

Politica de reforme și mai ales războaiele din timpul lui Iosif al II-lea și cele cu Imperiul napoleonian au avut drept urmare creș-

terea rapidă a impozitelor și sarcinilor militare. La sarcinile feudale se mai adaugă greutatea sarcinilor și impozitelor publice. În 1829—1830 contribuabilii din județul Bihor datorau peste 60 000 fl. drept impozite. Această sarcină se împărțea însă inegal pentru că proprietarii angajau pe iobagii mai înstăriți ca servitori și astfel toată greutatea sarcinilor apăsa asupra săracilor³. La toate acestea trebuie să mai adăugăm sarcinile militare, constând din încartiruire, transporturi militare și serviciul militar, năpăstuirile și abuzurile funcționarilor urbariali, comitatensi și fiscali care făceau din administrație cea mai coruptă și mai asupritoare instituție a țării.

Așezarea și perceperea impozitelor cu întreg cortegiul lor de violențe și nedreptăți provoacă o nemulțumire generală care răbufnește într-o serie neîntreruptă de frământări și răscoale între 1784—1848⁴.

Dar în afară de cauzele economice, fiscale și militare existau și alte cauze care au pus în mișcare țărănimea din Bihor ca și din alte părți (Turda, Munții Apuseni) la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. A fost mai întâi tradiția de dată recentă a răscoalei lui Horea și aproape concomitent influența în părțile Bihorului a revoluției franceze. Încă din 1784 se întocmește un plan pentru păstrarea liniștii în comitatul Bihor și se iau o serie de măsuri în legătură cu răscoala lui Horea, cerându-se chiar ajutorul forțelor armate imperiale contra țărănilor răsculați îndeosebi în părțile Vașcăului și Beliului⁵. Și în domeniile Vașcău și Beliu, aparținătoare bisericii romano-catolice de Oradea, agitațiile, frământările și tulburările țărănești continuă cu deosebită intensitate atât înainte cât mai ales după răscoala lui Horea⁶.

La câțiva ani după răscoala lui Horea își face simțit efectul aici ca și în alte locuri revoluția din Franța, ale cărei idei și rezultate au ajuns aici prin soldații care reveneau de pe frontul de luptă împotriva Franței revoluționare, dar și prin anumiți oameni care difuzau ideile revoluției franceze⁷.

În aceste condiții s-au produs și agitațiile țărănești din Bihor generate însă de cauze locale. Mișcările țărănești bihorene fie în formele elementare ale luptei de clasă (proteste, plângeri urbariale, emigrări, refuzul de a plăti sau a da dijma) fie în cele superioare (atacarea posesiunilor, răzvrătirea, haiducia) s-au ținut lanț de-a lungul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Una dintre formele cele mai dese folosite de țărănimea bihoreană pentru a atrage atenția autorităților asupra situației grele în care se găsea au fost plângerile urbariale, prin care iobagii își arată în primul rând nemulțumirea față de sarcinile apăsătoare impuse prin

urbării și față de abuzurile comise de oamenii stăpânului de pământ. Determinată de schimbările survenite în modul de exploatare a domeniului feudal, stăpânul de pământ aplica tot mai mult procedee noi cum ar fi; arendarea robotelor. Aceasta atrăgea după sine o exploatare nemiloasă a iobagilor nu numai din partea stăpânului de pământ, dar și din partea arendașului.

Astfel într-o plângere redactată de șpanul din Lăzăreni în numele întregii comunități acesta arăta situația deosebit de grea a țăranilor datorită numeroaselor și grelelor sarcini ce trebuiau îndeplinite. Locuitorii sunt obligați să presteze cărașii lungi și grele pentru comitat și în lunile de iarnă când drumurile erau impracticabile⁸. În toată luna decembrie ei au fost obligați să transporte la comitat lemne și alte materiale, sarcinile fiind sporite și datorită faptului că localitatea era un centru de unde veneau și plecau militarii⁹. În sat nu rămăneau decât 4—6 vite și acestea bolnave, pentru că toate celelalte erau folosite la transport. Locuitorii cer, și aceasta nu pentru prima dată¹⁰ ca să li se dea voie să-și răscumpere cu bani zilele de robotă ca cel puțin să poată folosi animalele la agonisirea celor necesare traiului¹¹.

Aceeași locuitori din Lăzăreni se plâng în 1823 din nou în legătură cu abuzurile legate de prestarea robotelor la tăierea și transportarea stânenilor de lemne¹². Ei arată că deși au prestat robota cu palmele la tăierea lemnului și confecționarea scândurilor nu li s-a luat în considerare¹³, menționând că dacă nu li se rezolvă plângerea „sunt în stare să-și lase pe vecie localitatea”¹⁴. Sarcinile grele impuse în cadrul robotei nu puteau fi îndeplinite și din cauza numărului scăzut de animale de tracțiune. Astfel în întreg domeniul Tinca, în 1840 erau 2 395 gospodării țărănești lipsite de vite din totalul de 3 090 gospodării¹⁵. Din această cauză țăranii se asociau câte 2—3 pentru ca împreună să-și poată ara pământul¹⁶. De toată această situație autoritățile nu țineau seama și obligau pe țărani să lucreze atunci când credeau ei de cuviință. Așa de pildă la 1817 mai mulți iobagi din Oșand arătau într-o plângere că mulți dintre ei posedă câte un cal și pentru a-și ara pământul sunt nevoiți să se întovărășească câte șase. Neținând seama de aceste greutăți șpanul îi trimite la diferite munci departe de casă, la Tinca și la Belliu¹⁷, țăranii fiind puși în imposibilitate de a-și mai face arăturile¹⁸. Semnificativ pentru starea de spirit a țăranilor dependenți din acest sat, în condițiile de stringentă nevoie de mână de lucru a stăpânului de pământ, o constituie tot o plângere, dar din anul 1837¹⁹. Locuitorii satului au refuzat să presteze robota neîndeplinind nici o muncă în cadrul acesteia.

În această situație Episcopia a fost nevoită să aducă la muncă țărani din satul Cociuba pe care i-a plătit din banii Casei Generale, căutând mai târziu să recupereze sumele plătite celor din Cociuba de la locuitorii din Oșand care refuzaseră să presteze robota în timpul cerut²⁰.

Unele plângeri ajung până în fața comisiei regale, cum a fost cea din 1796, despre care ne relatează juratul comitatului Ladislau Șanta, în problema plângerilor urbariale ale locuitorilor din Cociuba²¹. La 1808 locuitorii din Căpâlna într-o plângere înaintată șpanului de la Tinca și apoi mai departe arată că „sunt foarte încărcăți pe nedrept cu slujbe urbariale”²².

În prima jumătate a secolului al XIX-lea numeroase obligații ale țăranilor dependenți sau ale satelor întregi erau date în arendă prin licitație, de obicei unor arendași particulari pe termene lungi²³. Arendașii în goana după profituri cât mai mari exploatau crunt țăranii și făceau numeroase abuzuri. Astfel locuitorii din Căpâlna adresează o plângere prefectului bunurilor episcopiei în care sunt înșirate toate abuzurile săvârșite de arendașul Kreps Mihaly²⁴. Acesta folosea iobagii nu la muncile înscrise în urbarii, ci la cele trei hute de potasă ale sale, ziua și noaptea, încât țăranii n-au putut să-și însămânțeze pământul²⁵. Apoi țăranii care trebuiau să presteze robota cu palmele au fost trimiși la destelenit, iar cei cu animalele au fost ținuți trei zile una după alta la arat în Săldăbăgiu Mic, iar pe alții i-a trimis la cosit pe un fânaț care nici nu aparținea arendașului²⁶.

Pentru satisfacerea necesităților de lemne necesare la manufacturile de potasă, arendașii obligau țăranii să taie și să transporte lemne din pădure din locuri accesibile unde oameni și animale se schilodeau sau mureau²⁷. Țăranii datorită suferințelor și spolieii la care au fost supuși se adresează Camerei Regale subliniind din nou abuzurile făcute de arendași și arătând că sunt în măsură să dea o supra arendă de 200 fl. numai să scape de acesta²⁸. La gândul neputinței de a schimba situația, țăranii arată că „vom fi siliți să părăsim localitatea și bunurile”²⁹.

Alt exemplu îl oferă locuitorii din Calea Mare care în 1799 se adresează pentru a treia oară prefectului comitatului arătând că obligațiile sunt îndeplinite de ei nu pe baza urbariului oficial, ci pe baza unui așa-zis urbariu întocmit de arendașul locului Kelemen István, care era și prim-pretor³⁰. Conform urbariului întocmit de acesta numărul zilelor de robotă este sporit încât afirmau țăranii „vom ajunge cerșetori”³¹. La sesizările precedente, autoritățile au trimis un pretor în anchetă, dar situația a rămas neschimbată. Arendașul continuând să folosească propriul său urbariu. Cu

toate că țărani iobagi au efectuat și zile de robotă în plus, arendașul le-a sechestrat 19 vite pe care le-a dat meșterului sticlar în schimb restanțelor sale de potasă³². Meșterul sticlar a ținut vitele zălogite, cerând pentru fiecare zi despăgubire un gros³³.

Plângeri numeroase sunt determinate și de abuzurile juzilor și șpanilor. Așa de pildă locuitorii din Lăzăreni se plâng de șpanul locului, care abuziv pune a iobagii să facă de strajă la curtea sa, ziua și noaptea. În timpul zilei ei fiind obligați să ducă la păscut animalele acestuia, din această cauză ei neputând să-și lucreze pământul³⁴. Țăranii cer în final ca cel puțin ziua să nu-i pună de strajă.

Plângerile urbariale prin conținutul lor dau posibilitatea cunoașterii și a unor aspecte din viața satului bihorean, a statificării sociale de la începutul secolului al XIX-lea, de existența unei subțiri pături țărănești cu o situație materială bună, care se putea eschiva de la îndeplinirea unor sarcini în detrimentul țărănimii sărace.

Revelatoare în acest sens este o plângere urbarială a unor locuitori din Căpâlna din anul 1808 în legătură cu obligația de a tăia și transporta lemne³⁵. Țăranii semnatari ai plângerii arată că iobagul care are o holdă de pământ trebuie să transporte un stângen de lemne (conform urbariului), dar în sat sunt iobagi cu trei sau patru holde de pământ și cu patru, șase și opt boi de plug și nu transportă nici un stângen de lemne pentru stăpânul de pământ³⁶. Toate sarcinile ce trebuiau îndeplinite de acești iobagi mai înstăriți trebuie să fie făcute de iobagii săraci³⁷. Semnatarii petiției cer în final ca și țăranii înstăriți să fie puși la sarcini ca și ceilalți, în caz contrar ei sunt nevoiți să se împrăștie³⁸.

În condițiile unor situații deosebite cum a fost foamea din anul 1807³⁹, locuitorii consemnează în petiții și alte aspecte ale vieții lor. Locuitorii din Cociuba arată că din cauza scumpetei, neavând bani pentru a-și procura hrană și-au vândut vitele și mulți au părăsit localitatea împrăștiindu-se în comitat pentru a căuta cereale⁴⁰. Cei rămași cer să fie scutiți de obligații și mai ales să nu mai fie trimiși la muncă la distanțe mari, mai ales la Oradea⁴¹.

Procesul ocupării pășunilor și pădurilor comunităților se amplifică în prima jumătate a secolului al XIX-lea și a dat naștere la o serie de conflicte care la început iau forma unor cereri pe care locuitorii satelor le înaintează forurilor superioare. Așa de pildă locuitorii din Belfir se împotrivesc măsurii de a se defrișa terenul din pusta Buzaș, motivând că prin defrișare pășunea și așa insuficientă ar dispărea cu totul.

Drept urmare a acestor abuzuri, iobagii de multe ori organizați în grupuri mari, defrișează pădurile și ocupă locurile defrișate. În

1791 se judeca pricina mai multor locuitori din Căpâlna, acuzați că au defrișat pădurea de acolo⁴², iar în 1809 dintr-o informație a vicefiscalului domenial din Gepiș aflăm că „uniții au ocupat pământurile defrișate”⁴³.

Lupta împotriva sarcinilor militare extrem de apăsătoare se intensifică în această perioadă. În lupta lor împotriva recrutării masele țărănești au folosit diferite mijloace ca; automutilarea și fuga de recrutare, ori forme superioare ca lupta în cete de haiduci împotriva autorităților însărcinate cu recrutarea și chiar încercări de răscoale⁴⁴. Astfel în 1809 scaunul domenial a judecat pe Ioan Hujenat alias Raț din Cărandul de lângă Beliu pentru dezertare și pe Deliman, Mihail Suciu și Nicolae Mon din Colești pentru complicitate⁴⁵.

Refuzul de a plăti dijma a fost una dintre cele mai frecvente forme ale luptei de clasă în această perioadă. Numeroase comunități sunt amintite că au refuzat să dea dijma sau când se hotărâse s-o dea, dau produse de proastă calitate sau chiar stricate. În 1807, locuitorii din Tulca, Incești, Cociuba, Fonău și locuitorii altor așezări de pe domeniul Episcopiei⁴⁶ nu au putut fi lămuiriți de slujbașii comitatului de a plăti dijma⁴⁶.

Un raport din Tulca către prefectul bunurilor Episcopiei din 1837 consemnează nesupunerea locuitorilor din această posesiune de a presta obligațiile urbariale⁴⁷. Cel care îndemna la nesupunere pe locuitori era preotul ortodox al satului Popovici Ioan, iobag și el. Pentru fapta sa preotul a fost trimis la închisoarea comitatului, după ce nu se supusese nici consistoriului din Velența⁴⁸. Locuitorii mai precizează că nu au dat dijma și că nu o vor da decât atunci când o vor da și locuitorii din alte sate care de asemenea nu au dat-o⁴⁹.

Nu sunt rare cazurile când unii funcționari îndemnau pe iobagi să nu dea dijma. Astfel este cazul asesoriului tablei judiciare Eugen Beoti care a spus țăranilor din Săldăbagiu Mic „că pot refuza dijma în continuare”⁵⁰.

Taxele domeniile erau de asemenea foarte apăsătoare și sporite din an în an. Ca urmare a greutății acestora țăranii refuzau să le plătească. Așa a fost cazul deținătorilor de mori care „refuză să plătească taxa domenială mai mare ca în anul trecut”⁵¹.

Nemaiputând suporta situația și cum plângerile și cererile înaintate de ei rămân fără rezultat, țăranii se adună în grupuri de 15—20 și răzvrătindu-se atacă posesiunile Episcopiei, incendiază recoltele, atacă cârciumile și morile stăpânului de pământ sau casele slujbașilor lui. Astfel în 1791 se judecă pricina mai multor „prae-dones” din Vașcău suspecti de prădarea casei șpanului de acolo⁵².

În același an a fost atacat paznicul domenal din Valea Mare⁵³. În 1797 este atacat șpanul domeniului din Tinca⁵⁴, iar în 1800 este atacat circulatorul domenal din Fonău⁵⁵.

În această perioadă s-au înmulțit într-o măsură necunoscută până atunci formele active, superioare ale luptei de clasă — acțiunile haiducești. Teritoriul comitatului și în special satele domeniului Tinca și cele din vecinătatea lui a fost cutreierat de mai multe cete de haiduci cuprinzând un mare număr de oameni. Una din aceste cete a acționat ani de-a rândul, o parte din ei neputând fi prinși nici în 1795. La 18 mai al acestui an, scaunul domenal pronunța sentința acuzându-i că au acționat în domeniul Beliu⁵⁶. Documentul dă numele a 18 iobagi cu locul lor de baștină și categoria lor. Aceștia erau Ioan Baba, Teodor Popa, Pascal Deac, Ioan Crișan, Laurențiu Lazăr, Cristian Crișan, Emeric Surd, Ștefan Hornuț, Ioan Crișan senior, Ioan Moza, Ioan Serac, Mihail Olar, Gheorghe Marchiș, Ilie Stan, Mihail Bente, Ioan Mate, alias Rezban, Ioan Perijan alias Boiț⁵⁷. Din datele furnizate de document se cunoaște largă arie de acțiune a haiducilor, formele de luptă precum și faptele săvârșite de ei. Astfel la 15 octombrie 1792, au atacat posesiunea Burz, la 9 iulie 1793 au atacat morile domeniile din Feneș și Suplao și unele posesiuni din comitatul Arad⁵⁸. Această ceată era bine organizată, cum o demonstrează însăși largă ei arie de acțiune și mai ales faptul că țărani au acționat și în comitatul vecin al Aradului⁵⁹, fără a fi prinși de autoritățile celor două comitate. La acțiunile de pradă a posesiunilor au participat alături de iobagi și doi militari; Laurențiu Lazăr și Cristian Crișan din regimentul Devingian⁶⁰, paznicul Matei Ioan din prediul Hodișel și un mio nobil, Emeric Surd din Botfei⁶¹. Scaunul domenal în sentința sa finală cere ca „vinovații să fie arși, ori în locul unde au acționat să fie trași pe roată sau să fie decapitați și cadavrele lor să fie arse”⁶². Pedepsa însă nu a putut fi aplicată din cauza lipsei martorilor și a dovezilor și mai ales că unii dintre principalii acuzați nu au putut fi prinși nici în 1795, când s-a judecat procesul.

Numărul țăranilor răzvrățiți era destul de mare în aceste părți; autoritățile scriind că țărani „se ascund prin sate și prin păduri aducând pagube mari economiei domeniilor”⁶³. Ca un remediu a situației, comitatul propune comasarea posesiunilor, sperând că în acest fel se va putea liniști ținutul. Printre argumentele folosite de către autoritățile comitatense în favoarea comasării sunt invocate următoarele; ușurința cu care s-ar găsi un jude potrivit⁶⁴, „iar stăpânul de pământ sau slujbașii lui ar putea locui în toată siguranța în posesiune”⁶⁵. La acestea se adaugă și alte argumente care toate reflectă teama permanentă a stăpânilor feudali de izbuc-

nireă unei răscoale țărănești⁶⁶. Comasarea era cerută nu numai pe domeniul Tinca, Beliu și Vașcău, ci și comitatul Arad „ca din posesiuni mici să se facă „corpora majora“ (trupuri mai mari) ca astfel an de an societatea să nu aibă teamă de jefuiri⁶⁷. La rândul ei Căncelaria Aulică notifica Comitatului că nu este împotriva proiectului de comasare și în acest scop cere să se întocmească un protocol al proiectului, cu observațiile pro și contra, care să fie adus la cunoștința Consiliului Locotenențial pentru a fi supus spre aprobare⁶⁸. Din anul 1799 se cunoaște și planul cu propunerile făcute pentru împiedicarea „tâlhăriilor“ din domeniul Beliu și satele din domeniul Tinca apropiat acestuia și considerat de autorități „cuibul jefuitorilor“⁶⁹. Au fost fixate 9 centre⁷⁰, opt în vechi localități iar unul pe drumul regal, ca nuclee ale viitoarelor locuri în care trebuiau comasate satele. Din totalul de 30 de posesiuni ale domeniului Beliu trebuiau să fie transferate și încorporate în cele nouă centre fixate, 22 de sate cu un număr de 1 233 case⁷¹. Cât de mult țineau stăpânul de pământ și autoritățile să vadă pe țărani mutați cât mai curând se vede și din faptul că Episcopia era hotărâtă să-i scutească de robotele unui an, iar comitatul de o parte din contribuții, iar dacă acestea nu ar fi fost suficiente pentru ridicarea caselor urma să-i amâne de plata celorlalte două părți⁷².

Iobagii considerați complici sau favorizatori ai haiducilor trebuiau să fie transferați în domeniul Oradea „unde se vor împărți în posesiunile episcopale de câmpie printre locuitorii unguri“⁷³. Aceasta, desigur pentru a putea fi supravegheați îndeaproape, să fie cât mai departe de locurile lor de baștină, fiind în același timp și un mijloc de desnaționalizare. Același act precizează mai departe că ceilalți suspecti și mai puțin vinovați vor primi locuri de locuit în domeniul Beliu „amestecați printre colonii buni și fiecare nu va putea ieși la munca câmpului decât împreună cu vecinul său colon nesuspect, cu care va fi obligat să se întoarcă în fiecare seară acasă“⁷⁴. Iobagilor suspecti li se interzice să meargă la târguri în comitatele vecine sau la muncile de sezon de pe câmpie, astfel de plecări putându-se face numai dacă iobagii posedă aprobări speciale (pasuale) eliberate de cei în drept. La toate aceste îngrădiri se mai adăugau și cele referitoare la oprirea țăranilor de a-și duce oile individual la păscut⁷⁵. De asemenea trebuiau să fie dărâmate toate sălașele și să nu se mai dea voie să se construiască altele⁷⁶.

O măsură drastică era și cea prevăzută la punctul opt, care spunea că; păstorilor nu le va fi permis să ducă cu ei securea sau alte instrumente de fier, în afara cuțitului⁷⁷.

Domnul de pământ putea să-și construiască o clădire sau o magazie pe drumurile publice care urma să fie păzită de trei pădurari,

dintre care unul să știe citi, pentru a examina pasualele, iar cei prinși că nu le aveau să fie închiși și să anunțe acest lucru și comitatelor vecine⁷⁸. După ce propunerile propuse pentru domeniul Beliu ar fi fost duse la îndeplinire, urma să se treacă la comasarea posesiunilor de lângă Crișul Negru „începând de la Tinca către Holod și Pomezău“ pentru care urma să se întocmească un protocol separat⁷⁹.

Consiliul Locotenențial din 22 mai 1804⁸⁰ aduce la cunoștința comitatului hotărârea imperială care suna astfel „Ordinile prea înalte referitoare la stărpirea furturilor și tâlhăriilor din anul 1703 să fie observate în întregime și republicate ca poporul să fie înspăimântat... să se publice și din amvoanele bisericilor că în cazuri de tâlhării și jafuri nu vor fi pedepsiți numai făptuitorii, ci și întreaga lor familie să se republice recompensele ce se vor da aceluia care îi denunță sau îi ucid pe tâlhari, casele ce sunt așezate la mai mult de 1 000 pași de sat să fie readuse în sat, în satele mici să fie numit un notar care să-i supravegheze pe iobagi și să elibereze pasuale pentru distanțe mai lungi, păscutul poienilor din munți să fie interzis⁸¹.

Comasarea propusă în 1799 nu s-a pus în aplicare și acțiunile țărănești au continuat în anii următori. Cea mai autentică dovadă este aceea că în prima jumătate a lunii august 1831, concomitent cu răscoalele țărănești din Slovacia de est, dar fără a se cunoaște evenimentele de acolo, s-a desfășurat o vie activitate în satele românești din zonele Oradea și Salonta, cu ramificații spre Tinca și Beliu.

Șirul lung al frământărilor și mișcărilor țărănești din această parte a Bihorului va fi completat cu frământările revoluționare din anii 1848—1849, când iobagii români din aceste locuri se vor solidariza cu moșii lui Avram Iancu în lupta lor pentru libertate socială și națională⁸².

NOTE

1. *Istoria României*, București, 1964, III, p. 808.
2. A. Oțetea, *Țăranii români din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, în Studii — Revistă de istorie, 6, an IX, 1956, p. 54.
3. L. Tilkovski, *Mișcările țărănești din Ardeal și legăturile lor cu „răscoala holerei“ din Slovacia de Est*, în Studii — Revistă de istorie 2, an IX, 1958, p. 82.
4. Trocsani Z, *op. cit.*, p. 112.

5. Hurmuzaki—Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, 2.
6. *Ibidem*, p. 1775.
7. I. Kovacs, *Agitații țărănești în Munții Apuseni după răscoala lui Horea oglindite în documentele Arhivei comitatului Turda*, în *Studii și Cercetări Științifice*, Cluj, seria III, Științe Sociale, an V, 1954 nr. 3—3, p. 578—580.
8. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2265/1803.
9. *Ibidem*, fila 8.
10. *Ibidem*, fila 14.
11. *Ibidem*, fila 19.
12. *Ibidem*. Dosar 2265/1823.
13. *Ibidem*, fila 6.
14. *Ibidem*, fila 8.
15. Tabel 8
16. D. Prodan, *op. cit.* p. 40.
17. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2276/1817.
18. *Ibidem*, fila 5.
19. *Ibidem*, fila 9.
20. *Ibidem*, fila 5.
21. *Idem*, *Regestrum Generale Actorum et Literalium Instrumentorum Incltyi eiscopatus Magno Varadinensis (1082—1800)*, Tom. I, Inv. 283, p. 129.
22. *Ibidem*, Tom. II, Inv. 437, p. 68.
23. Termenul era de obicei de 20 de ani.
24. ASO, FERCO, Acte economice urbariale, Dosar 2236, fila 3.
25. *Ibidem*, fila 6.
26. *Ibidem*, fila 13.
27. *Ibidem*, fila 14.
28. *Ibidem*, fila 21.
29. *Ibidem*, fila 29.
30. *Ibidem*, Dosar 2229, fila 28.
31. *Ibidem*, fila 43.
32. *Ibidem*, fila 5.
33. *Ibidem*, fila 17.
34. *Ibidem*, Dosar 2265, fila 94.
35. *Ibidem*, Dosar 2236, fila 144.
36. *Ibidem*, fila 9.
37. *Ibidem*, fila 17.
38. *Ibidem*, fila 19
39. *Ibidem*, Dosar 2228, fila 3.
40. *Ibidem*, fila 4
41. *Ibidem*, fila 19.
42. *Ibidem*, *Regestrum Generale Actorum...* Tom I, Inv. 203, p. 727.
43. *Ibidem*, Tom II, Inv. 437, p. 104.
44. *Istoria României*. București, 1964, III. p. 810.
45. ASO, FERCO, *Regestrum Generale Actorum...* Tom II, Inv. 437, p. 212.
46. *Ibidem*, p. 85
47. *Ibidem*, Acte economice urbariale, Dosar 2304/1837.
48. *Ibidem*, fila 8.
49. *Ibidem*, fila 17.
50. *Ibidem*, *Regestrum Generale Actorum...* Tom II. Inv. 437, p. 94.
51. *Ibidem*, p. 141

52. *Ibidem*, p. 783.
53. *Ibidem*, p. 741.
54. *Ibidem*, p. 789.
55. *Ibidem*, p. 867.
56. *Ibidem*, Acte economice, Dosar 47/1795.
57. *Ibidem* fila 3.
58. *Ibidem*, fila 4.
59. Corespondența dintre autorități se referă la aceste acțiuni.
60. Regiment imperial transferat aici pentru reprimarea mișcărilor țărănești.
61. ASO, FERCO, Acte economice, Dosar 47/1795. fila 7.
62. *Ibidem*, fila 8.
63. *Ibidem*, Problema 27 (paza publică).
64. *Ibidem*, fila 2.
65. *Ibidem*, fila 7.
66. *Ibidem*, fila 4.
67. *Ibidem*, fila 5.
68. *Ibidem*, Acte economice, problema 31—32/1812.
69. *Ibidem*, 27/1799.
70. mai importante erau: Beliș, Cumănești, Benești, Ucuriș, Mărăuș.
71. *Ibidem*, 31/1812.
72. *Ibidem*, pct. 1.
73. *Ibidem*, pct. 3.
74. *Ibidem*, pct. 4.
75. *Ibidem*, pct. 6.
76. *Ibidem*, pct. 7.
77. *Ibidem*, pct. 8.
78. *Ibidem*, pct. 9.
79. *Ibidem*, pct. 4.
80. ASO, FERCO, Acte economice 31/1812 (cu patru ani înainte în comitatul Zărandului s-a interzis vânzarea prafului de pușcă).
81. *Ibidem*, pct. 7.
82. vezi, M. Dan. V. Faur, „Familia”, 107, 1971, II, 975, p. 16.

În loc de concluzii

În prima jumătate a secolului al XIX-lea agricultura practică pe domeniul Episcopiei Romano-Catolice de Oradea, ca de altfel agricultura practică în comitatul Arad¹, în Transilvania² sau chiar în Moldova³ prezintă imaginea unei împletiri a relațiilor de producție feudale cu elemente specifice economiei de piață în formare.

Predominarea raporturilor feudale se constată din analiza modului cum era organizată proprietatea nobiliară și posesiunea iobăgească precum și a numeroaselor obligații în muncă, natură și în bani pe care țaranii dependenți le aveau față de stăpânii de pământ.

La baza predominării relațiilor feudale de producție continuă să stea dreptul exclusiv de proprietate pe care îl aveau stăpânii de pământ, inclusiv asupra celui aflat în folosință proprie sau în posesia iobagilor. Se constată în același timp că relațiile feudale se transformă într-o frână în calea progreselor noii economii care apare. Toate obligațiile care erau impuse țăranilor în ansamblul cărora rol predominant îl aveau obligațiile în muncă deveniseră o frână serioasă în calea progresului agriculturii practicate mai ales în jurul orașelor și o frână în calea dezvoltării manufacturilor și industriei extractive.

Obligația țăranilor dependenți la zilele de robotă cu vitele și uneltele proprii constituie de asemenea o frână în calea progresului gospodăriei iobăgești. Iobagii fiind obligați mai întâi să execute lucrările agricole pe pământurile alodiale, propriile lor pământuri rămâneau de multe ori nelucrate în perioadele cele mai urgente de efectuare a muncilor agricole. În aceste condiții producția și productivitatea pe pământurile iobăgești erau mai reduse decât în prediile episcopiei, sau pe alodiile nobiliare de pildă din comitatul vecin al Aradului.

Potențialul economic deosebit de scăzut se reflectă și în existența animalelor de muncă de calitate scăzută și în uneltele rudimentare cu care erau înzestrate gospodăriile țărănești. Inventarul

viu și mort de calitate scăzută al țăranilor dependenți explică de asemenea și faptul că în această perioadă majoritatea nobililor fie din Transilvania, fie din comitatele vestice continuau să practice asolamentul bienal și trienal ce suplinea în mare măsură lipsa îngrășămintelor naturale prin necultivarea anuală a unei părți din pământul arabil.

Trecerea la o agricultură mai avansată era împiedicată și de fărâmițarea pământurilor iobăgești în părți de sesii foarte mici din care majoritatea o formau cele de 1/8 sesie.

Caracterul de frână a relațiilor feudale apare de asemenea și în cazul monopolurilor senioriale. Monopolul seniorial asupra cârciumăritului, morăritului, măcelăritului extins apoi și asupra preselor de ulei țărănești, împreună, toate, cu taxele impuse asupra unor ateliere mici țărănești constituiau o piedică în calea atragerii pe scară mai largă în economia de piață a gospodăriilor țărănești.

Obstacolul cel mai important însă în calea antrenării gospodăriilor iobăgești în economia de piață continuă să rămână până la 1848 renta în muncă, care-i ținea pe țărani fixați de satele lor, împiedicându-i să-și vândă forța de muncă și să devină salariați, sau să se ocupe de diferite industrii locale țărănești, sau să cultive plante tehnice sau să crească animale de rasă mai productive.

Episcopia romano-catolică de Oradea, nobilii din Transilvania, ajungând la convingerea că arendarea le aduce venituri mai substanțiale își arendau prediile, morile, cârciumile, presele de ulei, manufacturile de potasă, cărămidăriile, pălincăriile etc, unor arendași particulari sau uneori chiar satelor.

Se observă însă tot mai mult tendința de a organiza gospodăriile alodiale mai sistematic, de specializare ale acestora în cultivarea unor anumite plante sau creșterii unor soiuri mai productive de animale sau chiar angajarea acestora pe calea dezvoltării industriei. Această tendință de exemplu poate fi urmărită nu numai în regiunile vestice ci și în Transilvania și Moldova. Așa de pildă în Moldova se poate constata această încercare a proprietarilor de a valorifica în noile condiții resursele moșiilor.

Orientarea stăpânilor de pământ spre producția de legume, cartofi și plante textile reprezintă un fenomen specific dezvoltării noii economii în agricultură. Această trăsătură poate fi urmărită deopotrivă atât în comitatul Arad dar și în celelalte regiuni ale țării noastre la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului XIX.

De asemenea stăpânii de pământ încep să folosească munca salariată (la început sezonieră) mai ales în perioada muncilor agricole dar și la diferite munci în manufacturi și instalații domeniiale.

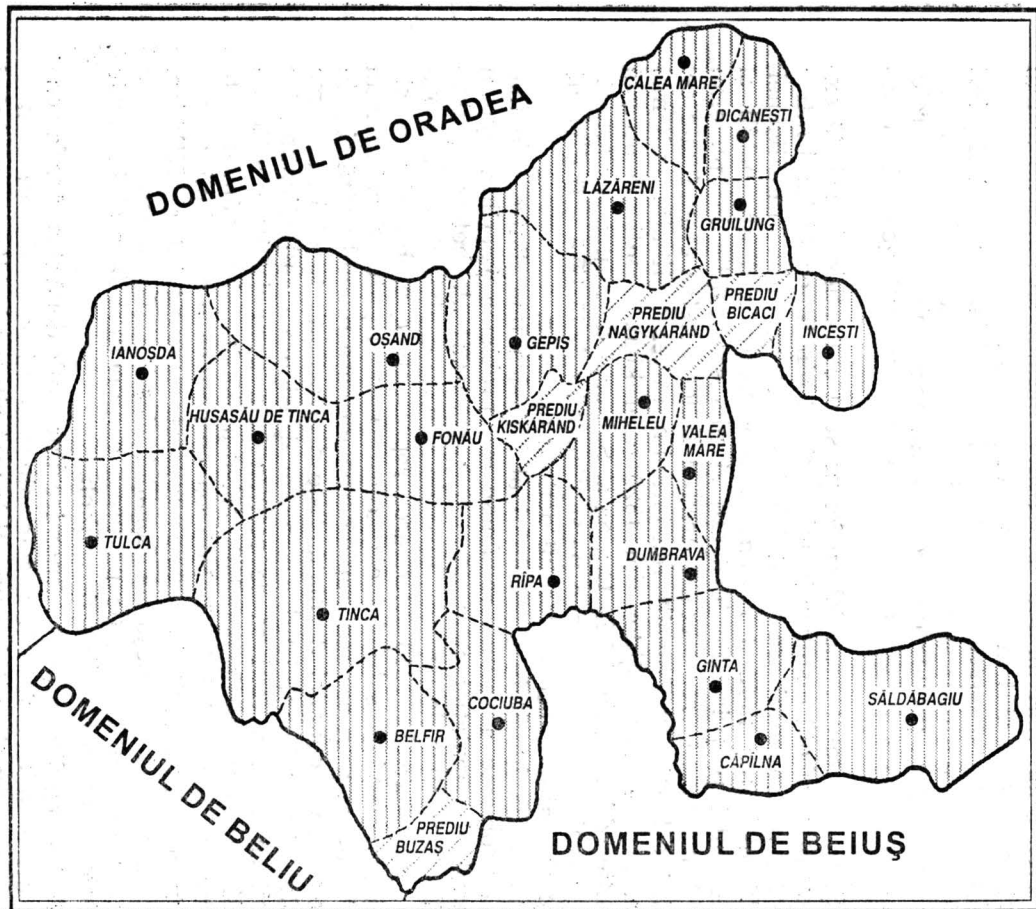
Înlocuirea robotei cu munca salariată se constată și în comitatul Arad, cum de altfel se constată și pe domeniile din Transilvania mai ales la muncile specializate la cultivarea plantelor furajere, la creșterea oilor, porcilor etc, salarizarea făcându-se după un sistem foarte amestecat atât în bani cât și în produse.

Țărănimea dependentă divizată în iobagi, jeleri cu casă și jeleri fără casă a continuat și în prima jumătate a secolului XIX să fie clasa principală producătoare de bunuri materiale și să joace rolul principal prin întreaga ei activitate la progresul general al societății.

Și în comitatul Arad jelerii își prestau obligațiile de robotă exclusiv prin robotă manuală la fel ca și cei din Bihor, ei fiind într-o situație mai avantajoasă decât jelerii din Principatul Transilvaniei. În Transilvania nefiind reglementate raporturile dintre nobili și iobagi, nici proprietățile iobăgești și nici servituțiile lor nu erau uniformizate. În vreme ce în Arad și Bihor acestea erau fixate cel puțin pe hârtie, în Transilvania țărănimea avea o situație mult mai grea. Datele conscripțiilor din 1820 (Czirakiana) confirmă această situație izbitoare. Astfel în Crasna și Solnocul de Mijloc se vorbește în general de trei-patru zile pe săptămână robotă fără a fi divizată proporțional cu mărimea lotului deținut de iobag.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea una dintre cele mai mari probleme a satului românesc era problema jelerilor. Sporul natural al populației, nenumerătele remăsurări ale hotarelor, abuzurile stăpânilor de pământ, lipsa de vite au contribuit toate la rapida jelerizare. În 1848 jelerizarea reprezenta o problemă nerezolvată pentru viața satului încât aceasta n-ar fi putut fi soluționată decât numai prin cea mai rapidă transformare revoluționară și prin accelerarea economiei de piață. Este deci o realitate că în preajma anului 1848, pământul urbanial nu mai asigura traiul sătenilor, iar locuitorii erau nevoiți să se restrângă la posibilitățile oferite de alodiu, acest prisos de populație asigura stăpânului de pământ forța de muncă cea mai ieftină. Puterea economică a țărănimii dependente a scăzut mult în prima jumătate a secolului al XIX-lea, aceasta paralel cu creșterea bogăției clasei exploatare care a putut profita mai mult de pe urma conjuncturii favorabile create de intensificarea relațiilor de schimb.

Adâncirea diferențierii economice dintre cele două clase fundamentale ale orânduirii feudale a determinat ascuțirea continuă a contradicțiilor dintre țărani dependenti în majoritate zdrobitoare români și stăpânul de pământ. Pentru eliberarea lor țărani din Transilvania s-au ridicat la luptă sub diferite forme, chiar dacă după 1785 n-au mai avut loc răscoale de amploarea celei conduse de Horea.

RÉSUMÉ

Pendant la première moitié du XIX-e siècle, l'agriculture pratiquée, sur le domaine de l'Evêché Romain-Catholique d'Oradea présente l'image d'un mélange des relations de production féodales et des éléments d'une agriculture propre à l'économie de marché qui était en train de s'y constituer.

La prédominance des rapports féodaux est constatée par l'analyse du mode où la propriété nobiliaire et la possession serve étaient organisées aussi par l'analyse des nombreuses obligations en travail, en nature et en argent que les paysans asservis avaient envers les propriétaires terriens. L'obligation des paysans asservis à exécuter des jours de corvée avec leurs bêtes et leurs outils constituait elle-aussi un obstacle dans le développement de l'administration des biens que les paysans serfs possédaient.

Le potentiel économique particulièrement bas se remarque aussi dans l'existence des bêtes d'une qualité inférieure et des outils rudimentaires que les paysans serfs avaient dans leur administration. La transition vers une agriculture plus avancée était obstruée aussi par le morcellement des terres serves dans des parcelles (sessio) très petites. Le plus important obstacle dans la transition vers une économie de marché l'est toujours jusqu'en 1848 la rente en corvée qui obligeait les paysans de rester fixés auprès de leurs villages et qui les empêchait de vendre leur force de travail et de devenir des salariés ou de s'occuper (s'entraîner) dans des industries locales paysannes ou de cultiver des plantes techniques ou de s'occuper de l'élevage du bétail de race féconde.

L'Evêché Romain-Catholique d'Oradea considérant que l'affermage lui apportera de plus gros revenus se met à affermer (donner à bail) ses terres, ses pouszta, ses moulins, ses pressoirs d'huile, ses manufactures de potasse et ses briqueteries etc à des fermiers ou, parfois, même aux villages. Le propriétaire terrien commence à utiliser le travail salarié (au début, saisonnier) le plus souvent pendant la période des travaux agricoles, mais aussi dans les manufactures et les installations du domaine.

Les paysans asservis divisés en serfs et „jeleri“ ont continué pendant la première moitié du XIX-e siècle à constituer toujours la classe principale productrice de biens matériels et à jouer le rôle principal dans le progrès économique de l'époque. L'approfondissement des différences économiques entre les deux classes fondamentales de l'ordre féodal a déterminé une aggravation continue des contradictions antagonistes entre les paysans asservis et le propriétaire terrien. Pour s'en affranchir, les paysans asservis se sont dressés contre les oppresseurs sous de formes très diverses, même si, à partir de 1785, il n'y eut plus de jacqueries telle celle de Horea, Cloșca et Crihan. Mais les documents des archives, les études parues jusqu'à présent prouvent que pendant l'époque renfermée entre la révolte de Horea et l'an 1848 il y eut de nombreux et puissants paysans contre la servitude.

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	5
Capitolul I <i>Organizarea unui domeniu al Episcopiei Romano-Catolice de Oradea (domeniul Tinca)</i>	9
Capitolul II <i>Relațiile de producție în perioada 1800—1848</i>	21
Capitolul III <i>Inzestrarea gospodăriilor țărănești cu inventar viu și mort</i>	35
Capitolul IV <i>Populația domeniului, obligațiile în muncă, natură și în bani ale țăranilor dependenți față de episcopie</i>	49
Capitolul V <i>Producția și productivitatea pe domeniu</i>	93
Capitolul VI <i>Pătrunderea și dezvoltarea elementelor economiei de piață pe domeniu</i>	109
Capitolul VII <i>Lupta țăranilor români de pe domeniu împotriva exploatării</i>	125
<i>In loc de concluzii</i>	137
<i>Résumé</i>	141

Tiparul executat sub cda 252/1997,
la Imprimeria de Vest, R.A., Oradea,
str. Mareșal Ion Antonescu nr. 105,
România

